

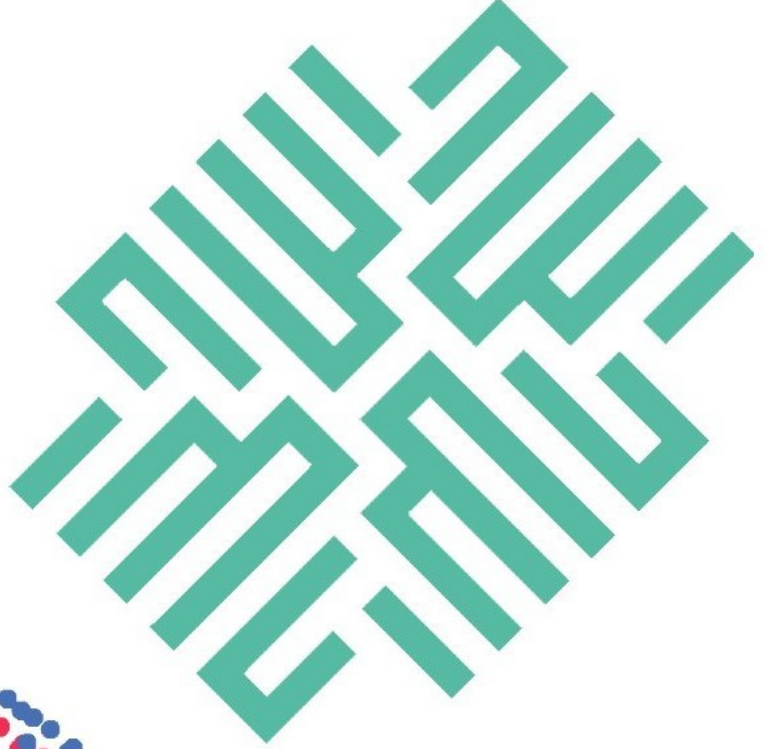
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

*JOURNAL OF
CIVILIZATION
STUDIES*

Cilt: 9 Sayı: 1, 2024

Volume: 9 Issue: 1

ISSN: 2148-1652 e-ISSN: 2636-8374

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Editor in Chief)
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
hamza.ates@medeniyet.edu.tr

Doç. Dr. Sezai ÖZTOP
(Issue 9-1 Editor)
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
sezai.oztop@medeniyet.edu.tr

Kitap Editörü Book Editor

Doç. Dr. Burcu TAŞKIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor

Doç. Dr. Sezai ÖZTOP
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

Sahibi / Owner

İstanbul Medeniyet Üniversitesi adına
on behalf of the Istanbul Medeniyet University
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK, Rektör / Rector

Cilt / Volume : 9
Sayı / Issue : 1
Yıl / Year : 2024
ISSN : 2148 - 1652
e-ISSN : 2636 - 8374

Copyright © 2024

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (MAD) Journal of Civilization Studies

□ İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne bağlı Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSMAM) bünyesinde çıkarılmaktadır. Yılda 2 kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Türkçe veya İngilizce dillerinde kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, finans, maliye, sosyoloji ve felsefe alanlarında çalışmalara yer veren elektronik bir dergidir. Dergi özgün araştırma makalesi, derleme makale, kitap incelemesi ve yorumlar yayımlar. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın/telif haklarının dergiye ait olduğu yazar tarafından kabul edilir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, etik, yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları saklıdır.

□ *Journal of Civilization Studies is published on behalf of the Center for Civilization Studies (ISMAM) of Istanbul Medeniyet University. The journal is an international peer-reviewed journal published semiannually. Areas covered include public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, sociology and philosophy. The journal publishes original research articles, review articles, book reviews and commentaries in Turkish or English languages. The copyright of the manuscripts published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the manuscript which has been approved to be published in the journal. The author accepts full responsibility for the article. The views in the manuscripts published in the journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the journal. All rights reserved.*

İndeksler / Indexing:

- SOBIAD
- BASE (Bielefeld Academic Search Engine)
- Google Scholar
- idealonline
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing)
- ResearchBib
- Eurasian Scientific Journal Index
- CiteFactor

- InfoBase Index

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

*ISTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY
CENTER FOR CIVILIZATION STUDIES
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES*

Cilt / Volume: 9

Sayı / Issue: 1

Yıl / Year: 2024

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 9, Sayı 1, 2024
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 9, Issue 1, 2024

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYIN KURULU

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES
PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Abdelwahab El
AFFENDI

(University of Westminster)

Prof. Dr. Ahmet İNAM

(Orta Doğu Teknik
Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KALA

(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali FARAZMAND

(Florida Atlantic University)

Prof. Dr. Alim YILMAZ

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Anthony PAGDEN

(UCLA)

Yrd. Doç. Dr. Ayesha HANIF

(University of Punjab)

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ

(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Bedri GENCER

(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Birol AKGÜN

(Türkiye Maarif Vakfı Başkanı)

Prof. Dr. Brett BOWDEN

(University of Western Sydney)

Prof. Dr. Burhan KÖROĞLU

(Bahçeşehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Burhanettin DURAN

(SETA Genel Koordinatörü)

Prof. Dr. Bünyamin

ÖZGÜLTEKİN

(Altınbaş Üniversitesi)

Prof. Dr. Carter V. FINDLEY

(Ohio State University)

Prof. Dr. Prof. Dr. Cemal

KAFADAR

(Harvard University)

Prof. Dr. Cemil AYDIN

(George Mason University)

Prof. Dr. Cemal KAFADAR

(Harvard University)

Prof. Dr. Cemil AYDIN

(George Mason University)

Prof. Dr. Emilio Gonzales FERRIN

(The University of Seville)

Prof. Dr. Engin AKARLI

(İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih ANDI

(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Prof. Dr. Fazıl Önder SÖNMEZ

(Boğaziçi Üniversitesi)

Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK

(YÖK Denetim Kurulu Başkanı)

Prof. Dr. Gülru NECİPOĞLU

(Harvard University)

Yrd. Doç. Dr. Hafez Md. Masudur RAHMA

(Dhaka University)

Prof. Dr. Hakan POYRAZ

(Mimar Sinan Üniversitesi)

Prof. Dr. Hamza ATEŞ

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan YAZICI

(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Hayrünnisa ALAN

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. İsenbike TOGAN

(Boğaziçi Üniversitesi)

Prof. Dr. İshak ARSLAN

(İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail KARA

(İstanbul Şehir Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Jafar MORVARID

(Ferdowsi University of Mashhad)

Prof. Dr. Kenan AYDIN

(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Akif AYDIN

(Medipol Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Ali DOĞAN

(İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR

(Yeditepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet BULUT

(Sebahattin Zaim Üniversitesi)

Dr. Mehmet GENÇ

(İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ

(İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Miroļjub JEVTIC

(University of Belgrade)

Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa SAMASTI

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Nataliya VELİKAYA

(Russian State University for the

Humanities)

Prof. Dr. Nazif SHAHRANI

(Indiana University)

Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ

(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman BAKAR (Unb

University Of Brunei) Prof. Dr.

Osman Faruk AKYOL

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer TORLAK

(Rekabet Kurumu Başkanı) Prof.

Dr. Sadettin ÖKTEN

(İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Dr. Süha Taji AL-FARUKI

(University of Exeter)

Prof. Dr. Taha ABDURRAHMAN

(Muhammad V University)

Prof. Dr. Ümit MERİÇ

Prof. Dr. Weiming TU

(Harvard University)

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR

(İstanbul Arel Üniversitesi)

Prof. Dr. Yusuf BALCI

(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Garry Grossman

(Arizona State University)

Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA

(Kazakistan D. Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEM KURULU
REFeree LIST OF THE ISSUE

Bu derginin yayımlanmasında emeği olan kıymetli hakemlerimize ilgi ve desteklerinden dolayı teşekkür eder, saygılarımızı sunarız. Derginin benimsediği çift taraflı kör hakemlik sistemi gereğince dergi sayılarında hakem listesi yayımlanmamaktadır. Talep edilmesi halinde, hakem olarak dergiye katkı sağlanıldığına ilişkin yazılı bir belge hakemlere verilebilir.

We are very grateful to the referees for their evaluation of the manuscripts and constructive criticisms. Due to the double-blind peer review system adopted by the journal, the list of referees is not published in the journal issues. Upon request, a written document confirming the contribution to the journal as an referee may be submitted to the referees.

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 9, Sayı 1, 2024
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 9, Issue 1, 2024

CONTENTS

<u>Article</u>	<u>Pages</u>
Slovo Natsii (Milletin Sözü), Aleksandr Soljenitsin ve Rus Ortodoks Kilisesi'ne göre Ukrayna ve Ukraynalılar	1-9
<i>Ukraine and Ukrainians according to Slovo Natsii (The Nation Speaks), Aleksandr Solzhenitsyn and the Russian Orthodox Church</i>	
DOI: 10.52539/mad.1506065	
İdil TUNÇER KILAVUZ	
Fransızcadan Türkçeye Deyimlerin Öğretilmesinde Etkin Öğretim Yönteminin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma	10-22
<i>A Research on Determining the Effective Teaching Method in Teaching Idioms from French to Turkish</i>	
DOI: 10.52539/mad.1467398	
Mustafa Hakan ATASOY	
E-Ticaret ve Geleneksel Pazarlama Karşılaştırmasında Tüketicilerin Satın Alma Kararlarının Değerlendirilmesi	23-35
<i>Evaluation of Consumers' Purchase Decisions in E-Commerce and Traditional Marketing Comparison</i>	
DOI: 10.52539/mad. 1508502	
Ahmet SARITAŞ	
Ömer KARATAN	

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 9, Sayı 1, 2024
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 9, Issue 1, 2024

CONTENTS

<i>Article</i>	<i>Pages</i>
On Maritime Activities in the History of Islamic Civilization	36-46
<i>İslam Medeniyet Tarihinde Denizcilik Faaliyetleri Üzerine</i>	
DOI: 10.52539/mad.1486870	
Vesile ŞEMŞEK	
Eğitimin İçeriği ve Öğretim Yöntemlerinin İngilizce Eğitimine Etkisi: Moğolistan Devlet Okulları Örneğinde Bir Araştırma	47-61
<i>The Effects of Educational Content and Teaching Methods on the Quality of English Education: A Case Study of State Schools in Mongolia</i>	
DOI: 10.52539/mad.1443805	
Hamza ATEŞ Aliman YELYEUKHAN	
Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın Yönetim Yapılarının İncelenmesi	62-74
<i>A Study on the Administrative Structures of Azerbaijan, Kazakhstan, Kirgizstan, and Uzbekistan</i>	
DOI: 10.52539/mad.1538038	
Sezai ÖZTOP Zehra NAMLI	

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 9, Sayı 1, 2024
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 9, Issue 1, 2024

CONTENTS

Article *Pages*

**İklim Mülteciliğine Karşı Küresel Politika Geliştirme Arayışları:
Sahra Altı Afrika Örneği Yönetim Yapılarının İncelenmesi** 75-89

*Quest for Global Policy Development against Climate Refugee Crisis:
The Case of Sub-Saharan Africa*

DOI: 10.52539/mad.1479688

Sümeyye AÇIKGÖZ

Book Review *Pages*

“Çokkültürlülük Efsanesi” 90-93
(Aliye ÇINAR)

Fatma Türkan ÖZIRMAK

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Slovo Natsii (Milletin Sözü), Aleksandr Soljenitsin ve Rus Ortodoks Kilisesi'ne göre Ukrayna ve Ukraynalılar

Ukraine and Ukrainians according to Slovo Natsii (The Nation Speaks), Aleksandr Solzhenitsyn and the Russian Orthodox Church

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 1-9
2024
DOI: 10.52539/mad.1506065
Received: 27 June 2024
Accepted: 21 August 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/pub/mad>

İdil TUNÇER-KILAVUZ¹

Özet

Bu makalede üç farklı Rus milliyetçisi yaklaşımın (Slovo Natsii, Aleksandr Soljenitsin ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin) Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki fikirleri incelenecek ve birçok konuda farklı fikirlere sahip olsalar da bu üç yaklaşımın Ukrayna ve Ukraynalılar konusunda çok benzer fikirleri paylaştıkları gösterilecektir. Her üç yaklaşım da Ukrayna'nın yapay bir ülke olduğunu ve ayrı bir Ukrayna milletinin olmadığını savunmaktadır. Her üçü de Ukraynalıların Rusların üç kolundan biri olduğuna inanıyor. Ukrayna bu gruplar tarafından, Batı bölgesi hariç, Rus toprağı olarak görülmektedir. Doğu Slavlarının Rus milletinin kolları olarak birleştirilmesi, Rusya'nın sınırlarının genişletilmesi, Rus Ortodoksluğunun savunulması konularında benzer görüşlere sahipler. Ayrıca bu üç yaklaşımın incelenmesi Rus milliyetçiliğinin ve Rus milliyetçilerinin Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki yaklaşımlarının yeni olmadığını, eskiden beri benzer yaklaşımların Rus milliyetçilerinin birçok farklı kanadı tarafından paylaşıldığını göstermektedir. Rus milliyetçileri Ukrayna'yı bağımsız bir ülke ve Ukraynalıları Ruslardan ayrı bir halk olarak kabul etmekte her zaman zorlanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Slovo Natsii, Aleksandr Soljenitsin, Rus Ortodoks Kilisesi, Rusya Federasyonu, Rus milliyetçiliğı, Kırım

Abstract

In this article, the ideas of three different Russian nationalist approaches (Slovo Natsii, Aleksandr Solzhenitsyn and the Russian Orthodox Church) on Ukraine and Ukrainians will be examined and it will be shown that although they have different ideas on many issues, these three approaches share very similar ideas on Ukraine and Ukrainians. All three approaches argue that Ukraine is an artificial country and that there is no separate Ukrainian nation. All three believe that the Ukrainians are one of the three branches of the Russian nation. Ukraine, excluding the western region, is viewed by these groups as Russian territory. They have similar views on the unification of Eastern Slavs as branches of the Russian nation, the expansion of Russia's borders, and the defense of Russian Orthodoxy. Moreover, examining these three approaches shows that Russian nationalism and the approaches of Russian nationalists towards Ukraine and Ukrainians are not new, and similar approaches have been shared by many different groups of Russian nationalists for a long time. Russian nationalists have always had difficulty accepting Ukraine as an independent country and Ukrainians as a separate people from Russians.

Key Words: Slovo Natsii, Aleksandr Solzhenitsyn, Russian Orthodox Church, Russian Federation, Russian Nationalism, Crimea

¹ Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, idil.kilavuz@medeniyet.edu.tr, ORCID: 000-0002-9226-05-84.

GİRİŞ

Bu makalede üç farklı Rus milliyetçisi yaklaşımın (Slovo Natsii, Aleksandr Soljenitsin ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin) Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki fikirleri incelenecek ve birçok konuda farklı fikirlere sahip olsalar da bu üç yaklaşımın Ukrayna ve Ukraynalılar konusunda çok benzer fikirleri paylaştıkları gösterilecektir. Her üç yaklaşım da Ukrayna'nın yapay bir ülke olduğunu ve ayrı bir Ukrayna milletinin olmadığını savunmaktadır. Her üçü de Ukraynalıların Rusların üç kolundan biri olduğuna inanıyor. Ukrayna bu gruplar tarafından, batı bölgesi hariç, Rus toprağı olarak görülmektedir. Doğu Slavlarının Rus milletinin kolları olarak birleştirilmesi, Rusya'nın sınırlarının genişletilmesi, Rus Ortodoksluğunun savunulması konularında benzer görüşlere sahipler. Ayrıca bu üç yaklaşımın incelenmesi Rus milliyetçiliğinin ve Rus milliyetçilerinin Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki yaklaşımlarının yeni olmadığını, eskiden beri benzer yaklaşımların Rus milliyetçilerinin birçok farklı kanadı tarafından paylaşıldığını göstermektedir. Rus milliyetçileri Ukrayna'yı bağımsız bir ülke ve Ukraynalıları Ruslardan ayrı bir halk olarak kabul etmekte her zaman zorlanmışlardır.

Bu çalışmada incelenecek ilk yaklaşım, Slovo Natsii'nin yaklaşımıdır. Rusça'da "Milletin Sözü", "Millet Konuşuyor" veya "Millete Bir Söz" anlamına da gelebilecek bu belge, Sovyet döneminde 1970 yılı sonunda samizdat'ta dolaşmaya başlamış, anonim olarak Rus milliyetçileri tarafından imzalanmıştır. Genel olarak varolan legal yayınlarda kendilerini bu derece açıklıkla ifade edemeyen Rus milliyetçileri tarafından hazırlanmış bir belgedir. "Büyük güç milliyetçiliği" olarak nitelendirilebilecek, Rusya'nın büyük bir güç olması gerektiğini düşünen Rus milliyetçileri tarafından yazılmıştır. Bu çalışmada ikinci olarak, ilk gruptan çok farklı görüşlere sahip, en öne gelen Sovyet muhaliflerinden olan, büyük güç milliyetçiliğine karşı, muhafazakâr bir milliyetçi olarak adlandırılabilir Aleksandr Soljenitsin'in Ukrayna ve Ukraynalılar hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Aşağıda tartışılacağı gibi, ideolojik olarak çok farklı fikirlerde olsalar Rus milliyetçilerinin Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki görüşleri benzerdir. Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki düşünceleri tartışılacak üçüncü yaklaşım Rus Ortodoks Kilisesinin yaklaşımıdır. Kilisenin Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki fikirlerinin diğer gruplarla benzer olduğu görülecektir.

Makalenin son kısmında, Rus milliyetçilerinin Kırım konusundaki yaklaşımları analiz edilecektir. Rus milliyetçiliği açısından Kırım çok önemlidir. Rusya-Ukrayna savaşından önce, 2014 yılında Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilen ilk Ukrayna toprağı olarak Kırım, gelecek büyük savaşın habercisi olmuştur. Kırım'ın ilhakı, aralarında birçok konuda farklı görüşler olmasına rağmen Rus milliyetçilerinin tüm kanatlarının güçlü bir şekilde desteklediği bir hareket olmuş, Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin'in destek oranları ilhaktan sonra yüzde 86'lara kadar çıkmış, daha önce Putin muhalifi olan birçok Rus milliyetçisinin Putin destekçisi haline gelmesine neden olmuştur.

Rus milliyetçiliğinde, Ukraynalıların ve Belarusların ayrı bir yeri vardır. Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar Rus milliyetçileri tarafından Rus milletinin üç kolundan biri olarak görülür. Rus milliyetçilerinin çoğu için Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar tek bir millettir. Rus milliyetçiliğinde, Russkii (Rus), Büyük Rusları (Ruslar), Küçük Rusları (Ukraynalılar) ve Beyaz Rusları (Belaruslar) içeren Rus milleti olarak anlaşılır. Bu anlayışa göre, Doğu Slavları "yapay" sınırlarla bölünmüş olsalar da, ortak bir Ortodoks medeniyetine ait tek bir halk olarak görülürler (Pankhurst, 2020: 165-167). Bu nedenle, Rus milliyetçileri, bağımsız bir Ukrayna'yı kabul etmekte zorlanmış ve ayrı bir Ukrayna milletinin varlığını da kabullenememişlerdir. Bu yaklaşımda hiyerarşik bir anlayışın da olduğunu söylemek gerekir. Büyük Ruslar, bu halklar arasındaki hiyerarşide en üstte yer alır. Diğerlerinin lideri, yöneticisi ve koruyucusudurlar. Ukrayna ile Rusya arasındaki problemlerin kökenleri, Rusya'nın bağımsız bir Ukrayna devletini ve ayrı bir Ukrayna milletini kabullenememesinde yatmaktadır.

Rus milliyetçiliği, Sovyetler Birliği ordusunun üst kademelerinde ve KGB'de her zaman etkili olmuştur. Putin'e ve Rus milliyetçilerine göre, Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar, "Rus şehirlerinin anası" Kiev'de kurulan ilk Rus devleti olan 'Kiev Rus'tan doğmuş, ortak bir Rus milletinin üyeleridir. Ruslar,

Ukraynalılar ve Belaruslar aynı halktır. Hem resmi Rus milliyetçileri hem de Aleksandr Soljenitsin'den Aleksey Navalni'ye kadar muhalif Rus milliyetçileri için Ukraynalılar ve Belaruslar Rus milletine dahildirler. Soljenitsin, 1970'lerden 1990'ların başlarına kadar yazdığı eserlerinde Ukrayna'nın güneydoğu bölgelerinin Ukrayna ile zayıf bağları olduğundan bahsetmiştir. Özellikle 2014 ve sonrasında yaptığı konuşmalara ve yazılarına bakıldığında Putin'in de bu görüşte olduğu görülmektedir. O da Rus milliyetçileri gibi Ukrayna'nın yapay bir ülke olduğuna inanmaktadır. Bu görüşe göre, Kırım ve Sivastopol, 1954'te adaletsiz bir kararla Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne devredilmiştir. 2014'te bu bölgelerin Rusya'ya katılması, adaletin yerine getirilmesi olarak görülmüştür. Bu yaklaşım, aynı zamanda, Ukraynalıların Rusya ile ortak bir tarihe, ortak bir Rus diline, ortak bir Rus Ortodoks Kilisesi'ne sahip olduklarını savunmaktadır. Sovyetler Birliği zamanından beri devam eden tarih yazımına göre, üç Doğu Slav halkının ortak kökeni, ilk Rus devleti olan Kiev Rus'tan gelir. Moskova, Rus topraklarını bir araya getirmiş ve Büyük Petro Rusya İmparatorluğunu kurarak bu halkların birliğini devam ettirmiştir. "İlk Rus devleti" olarak görülen "Kiev Rus" ayrıca Hıristiyanlığın kabul edildiği yer olduğu için de önemli görülmüştür.

Sovyetler Birliğinde hem resmi hem de muhalif Rus milliyetçileri, Sovyetler Birliğinin dağılmasına karşı çıkmışlardır. Her iki grup da Rusya'dan ayrı bir Ukrayna'nın varlığını kabul etmemiş ve her ikisi de Ukraynalıların Rus milletinin üç kolundan biri olduğuna inanmışlardır. Muhalif ve resmi Rus milliyetçileri aslında benzer politikaları savunuyor ve benzer bir tarih anlatısını paylaşıyorlardı. Komünizm konusunda farklı yaklaşımları olsa da birbirlerine karşı sempati duyuyorlardı (Tunçer-Kılavuz, 2023).

1. MİLLETİN SÖZÜ (SLOVO NATSİİ) VE UKRAYNA

Rusça'da "Milletin Sözü", "Millet Konuşuyor" veya "Millete Bir Söz" anlamına da gelebilecek bu belge, Aralık 1970'te samizdat'ta dolaşmaya başlamıştı. Muhtemelen Sovyetler Birliği Demokratik Hareketi'nin Programı'na ("Rusya, Ukrayna ve Baltık Demokratları" tarafından imzalanmış bir samizdat manifestosu) bir yanıt olarak hazırlanan bu belgede, Slovo Natsii yazarlarının demokratların programında ayrılıkçı bir eğilim algıladığı görülüyordu. Mektup, "Rus vatanseverleri" tarafından anonim olarak imzalanmıştı. Slovo Natsii'ye katkıda bulunanlar, eski Çarlık sloganını tekrar ediyorlardı: "Tek ve Bölünmez Rusya" (Yedinaya i nedelimaya Rossiya) (Barghoorn, 1986: 62).

Mektubu yazarlar, Rus milletinin saflığının korunmasını istiyorlardı. Devlet dini olarak Rus Ortodoksluğu ile büyük "tek ve bölünmez Rusya'nın yeniden canlandırılmasını istiyorlardı. Onlara göre, Sovyetler Birliği'nde Rusların egemen millet olduğu doğru değildi; siyasal alanda Ukraynalılar, kültürel ve bilimsel alanda Yahudiler Ruslardan çok daha egemenlerdi. Slovo Natsii, Çarlık Rusya'sının yayılımacı, emperyalist politikalarından yanaydı. Rusların egemen olduğu bir devlet yapısı istiyorlardı (Barghoorn, 1986).

Slovo Natsii, "tek ve bölünmez Rusya" sloganını benimsedi. Milletler meselesini "temel sorun" olarak niteleyen belge, Sovyetler Birliğinin federasyon yapısını eleştiriyordu. Yazarlar, Rusya İmparatorluğu'nun emperyalist politikalarına hayrandılar. Ruslar tarafından yönetilen üniter bir devlet taraftarıydılar. Metinde, eğer ayrılma söz konusu olursa, Rus olmayan cumhuriyetlerin Rusya'nın şu bölgeleri elinde tutmaya kararlı olduğunu bilmelerinin gerektiğini belirttiler: Ayrı varlığı "yapay olarak sürdürülen" Belarus, ağırlıklı olarak Rus nüfusa sahip Ukrayna'nın doğu bölgeleri; Moldova; Kazakistan; "Yarı Ruslaşmış" Kırgızistan; Gürcistan'ın belirli bölgeleri. Bu bölgelerin dışında kalan Rus olmayan cumhuriyetlere de ayrılmanın sonuçlarını dikkatlice düşünmeleri tavsiye ediliyordu (Dunlop, 1995: 162-163).

Slovo Natsii yazarları, sınırların değiştirilmesini talep ettiler. Ukrayna'nın mevcut sınırlarının cumhuriyetin nüfus yapısına uygun olmadığını iddia ettiler ve güneydoğu Ukrayna'nın ayrılmasının Ukrayna'nın denize veya herhangi bir sanayi merkezine erişimi olmayacağı anlamına geleceğini belirttiler.

“Ukrayna'nın modern sınırları etnografik sınırlarına uymuyor. Ukrayna'da yedi milyon Rus yaşıyor ve muhtemelen biraz daha az sayıda Ruslaşmış Ukraynalı var, bu nedenle Ukrayna'nın bölgelerini Rusya'nın bir parçası olarak sınıflandırmak daha doğru olacaktır. Kırım'ın Ukrayna'ya devredilmesi gibi bariz bir adaletsizlikten söz etmiyoruz bile; Rusların büyük çoğunluğu artık “Ukrayna dilini” öğrenmek zorunda kalıyor.” (Slovo Natsii, 1971)

Rus milliyetçileri, Ukrayna'nın yapay bir cumhuriyet olduğuna inanıyorlardı. Rusya ve Polonya'ya ait olan bölgelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştu. Slovo Natsii'de şöyle yazıyordu:

“Bildiğiniz gibi Ukrayna'da güçlü bir milliyetçi hareket var. Ancak kendisine tamamen gerçekçi olmayan hedefler koyuyor. Ukrayna'nın bağımsız varlığı sorunu gerçekten ortaya çıkarsa, kaçınılmaz olarak sınırlarının gözden geçirilmesi gerekecektir. Böyle bir durumda Ukrayna, aşağıdaki topraklardan vazgeçmelidir: (a) Kırım; (b) Rus nüfusunun çoğunlukta olduğu Harkiv, Donetsk, Luhansk ve Zaporijya oblastları ve (c) Nüfusu yeterince Ruslaşmış, tarihsel olarak Rus devletinin çabalarıyla gelişmiş olan Odesa, Mykolayiv, Herson, Dnipropetrovsk ve Sumy oblastları. Geriye kalan kısım, denize erişimi olmadan ve gelişmiş sanayi bölgeleri olmadan ne umut edebilir? Ukraynalılar bunu düşünün.” (Slovo Natsii, 1971)

Şaşırtıcı bir şekilde, Slovo Natsii yazarları Ukrayna bölgeleri hakkında bugün konuşuyor gibidirler. 1970 yılı sonunda yazılan bu metindeki söylem ile bugünkü durum arasındaki benzerlik çarpıcıdır. O zamandan bu zamana Rus milliyetçilerinin Rus olarak gördüğü, “vazgeçmeyeceğiz” dedikleri topraklar bugün de Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'da hak iddia ettiği bölgelerdir.

2. ALEKSANDR SOLJENİTSİN, UKRAYNA VE UKRAYNALILAR

Soljenitsin, en tanınmış muhalif Rus milliyetçisidir. Soljenitsin, Ukrayna'nın büyük bölümünün bir Rus Birliği'nin parçası olduğu düşüncesini desteklemiş ve Ukrayna'nın güneydoğu bölgeleri üzerindeki egemenliğini sorgulamıştır. RSFSR'nin (Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti) egemenliğinin ilan edilmesinden üç ay sonra iki gazete, Komssomol'skaya pravda ve Literaturnaya gazeta, 25 milyonun üzerinde bir baskıyla, en ünlü Rus yazar ve milliyetçilerinden Aleksandr Soljenitsin'in “Rusya'nın Yeniden İnşası” adlı broşürünü bastı.

Bu broşürde SSCB'nin dağılmasının hemen öncesinde Soljenitsin, Sovyetler Birliği'nin yerini alacak bir Rus Birliği (doğu Slavları) kavramını ana hatlarıyla açıklamıştır. Soljenitsin, Ukraynalılar ve Rusların yapay olarak bölünmüş "tek halk" olduklarına inanıyordu. Soljenitsin, broşürde bağımsız bir Ukrayna'nın Yeni Rusya veya Kırım ve Donbas ve kendi kaderini tayin hakkı'na izin verilmesi gereken bölgeler olmadan var olabileceğini yazdı. Soljenitsin Ukrayna'daki ayrılıkçı eğilimlerin de farkında olarak, Ukrayna'nın Rusya ile bir arada kalmaya zorlanmaması gerektiğini belirterek, oblast seviyesinde referandum yapılmasını önermişti.

Soljenitsin, birçok Rus milliyetçisinden farklı olarak 11 Sovyet cumhuriyetinin Rusya'dan ayrılmasını öneriyordu. Fakat Soljenitsin'in broşürde “Rusya” derken aslında Rusya, Ukrayna ve Belarus'un birliğinden bahsettiği bellidir. Ona göre, Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar aynı halktır:

“Dokuzuncu yüzyıl civarından bu yana var olan ve kendi, Rusça olmayan, diline sahip, ayrı bir Ukrayna halkının varlığı hakkındaki ifadelerin tümü, yakın zamanda icat edilmiş birer yalandır. Hepimiz aziz Kiev'den doğduk, Rus topraklarının başladığı ... ve Hıristiyanlığın ışığını aldığımız ... Kardeşler! Bu acımasız bölünmeye ihtiyacımız yok. Bu fikir, komünist yılların getirdiği zihinlerin kararması sonucunda ortaya çıkıyor. Birlikte, Sovyet döneminin acısını yaşadık, birlikte bu çukura düştük ve yine birlikte - bundan çıkış- yolumuzu bulacağız”. (Solzhenitsyn, 1991)

Bu ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, Soljenitsin, şu anda varolan sınırlarında bir ulus-devlet olarak Rusya cumhuriyetinden; Rusya, Ukrayna ve Belarus'tan oluşan bir birlik önermekteydi:

“Çevredeki cumhuriyetlerin ayrılmasından sonra, daha eski zamanlarda olduğu gibi, Rus (Rus kelimesi yüzyıllar boyunca Küçük Ruslar-Ukraynalılar, Büyük Ruslar ve Belarusları kapsamıştır) ya da 18. yüzyıldan beri kullanılan bir isim olarak Rusya adı verilen bir çekirdek varlık kalmalı.” (Solzhenitsyn, 1991)

Ve ayrıca:

“Çevredeki cumhuriyetlerin ayrılmasıyla birlikte Rusya Birliği (Rossiiskii soyuz) (Rusya, Ukrayna ve Belarus), artık kıymetli iç gelişiminin peşine düşmekte özgürdür ve en sonunda imparatorluğa doğru dışa yönelmek yerine titizlikle dikkatini kendine yöneltebilir.” (Solzhenitsyn, 1991)

Soljenitsin, SSCB'nin hemen hemen yüzde sekseninin elde tutulmasını öneriyordu. Ukrayna ve Belarus'tan ayrı bir Rusya düşünemiyordu.

Rus milliyetçilerinin çoğu için Rusya ve SSCB eş anlamlıydı, birçoklarına göre Rusya, Rusya'ya ek olarak Ukrayna ve Belarus'un birleşiminden meydana gelmişti. Sovyet dönemi sonrasında, Rusların tarihte ilk kez bir ulus-devlet fikrine adapte olmaları gerekmiştir.

3. RUS ORTODOKS KİLİSESİ VE UKRAYNA

Rus Ortodoks Kilisesi tarihi boyunca devlet politikalarının destekçisi olmuştur. Rusya tarihinde devletten ayrı ve bağımsız bir Rus Ortodoks kilisesinden bahsetmek mümkün değildir. Rus Ortodoks Kilisesi hem Çarlık döneminde, hem de Sovyetler Birliği ve şimdiki dönemde kendisini “Kutsal Rusya”nın ve onun birliğinin koruyucusu olarak görmüştür. (Plochy, 2017) Sovyetler Birliği döneminde Kilise, Sovyet yönetiminin politikalarıyla uyum içerisinde hareket etmiştir. Bugün de aynı şekilde devlet politikalarıyla uyumlu olarak hareket etmeye devam etmektedir. 2009 yılında kilisenin başına geçen Patrik Krill 2014 yılında Kırım'ın ilhakını onaylamıştır.

Sovyetler Birliği döneminde kendisini tüm Sovyet coğrafyasının Ortodoks kilisesi olarak konumlandıran Rus Ortodoks Kilisesi bugün de eski Sovyet coğrafyasını kendi bölgesi olarak görmeye devam etmektedir. Ayrıca, Rus Ortodoks Kilisesi tüm doğu Slavlarının Kiev Rusya'sındaki ilk Rus devletinden geldiğine ve bu Rus milletinin Ukraynalılar (Küçük Ruslar), Belaruslar (Beyaz Ruslar) ve (Büyük) Ruslardan oluşan üç kolu olduğu anlayışına sahiptir. Ukrayna Ortodoks Kilisesinin kendisinden bağımsız olmasına da karşıdır. 2014 yılından beri görüldüğu gibi Rus Ortodoks Kilisesi bu fikirleri gereği, din, tarih ve kültürel olarak birleşmiş Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslardan oluşan tek bir topluluk olan “Kutsal Rusya” olarak gördüğu toprakları bir araya getirmek için yürütüldüğünü söylediği, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısını meşru görmektedir.

Rus Ortodoks Kilisesi kendisini “Kutsal Rusya” ile Rus milletinin birliğinin koruyucusu olarak görmektedir. Ukrayna Ortodoks Kilisesi 2019 yılında Rus Ortodoks Kilisesinden bağımsızlığını ilan ettiğinde Rus Ortodoks Kilisesi buna şiddetle karşı çıktı. Rus Ortodoks Kilisesi kendisini eski SSCB'ndeki tüm Ortodoks kiliselerinin ana kilisesi olarak görür. Kiev, Rus tarih yazımında ilk Rus devleti olarak görülen tarihi Kiev Rus'un merkezi ve Kutsal Rusya'nın kalbi olarak görüldüğünden büyük öneme sahiptir.

Yukarıda belirtildiği gibi, Rus tarih yazımına göre Kiev “Rus şehirlerinin anası” ve “Kiev Rus” ilk Rus devletidir. Ayrıca Ukrayna ve Kırım, 988'de Kiev Rusya'sının Hıristiyanlığa geçtiği yer olduğu için de Rus Ortodoks Kilisesi Ukrayna üzerinde hak iddia etmektedir. Ukrayna üzerinde kontrolü olmaksızın Rus Ortodoks Kilisesi'nin Kiev Rus konusundaki iddialarını sürdürmesi ve Ortodoks dünyasının en büyük kilisesi olma iddiasını devam ettirmesi zordur. (Kuzio, 2022)

Rus Ortodoks Kilisesinin anlayışına göre Doğu Slavları ilk Rus devleti olan Kiev Rusya'sından gelen ortak bir kökene sahiptir. Ruslar ve Ukraynalılar ortak bir tarihi paylaşmaktadırlar. "Kutsal Rusya" halkları her zaman kardeşler ve öyle de kalacaklardır. 1240'da Kiev Rus'un düşüşünden 1654'teki Peryaslav anlaşmasına kadar olan dönemde Ukraynalılar Ruslardan ayrılmalarının acısını çekmiş, daha sonra Ukrayna halkı Rusya ile birleştikten sonra yeniden canlanmış, Çarlık döneminde ve SSCB döneminde gelişmiştir. Bu anlayışa göre, Rus Ortodoks Kilisesi, Kiev Rus'tan beri var olan eşsiz Ortodoks medeniyetine ait, aynı kandan ve inançtan olan Doğu Slavlarının kutsal, bozulmaz birliğini temsil etmektedir (Shestopalets, 2019: 50).

"Kutsal Rus" kavramı, Ruslardan ayrı bir Ukrayna ulusunun varlığını kabul etmez, yalnızca Rus milleti içerisinde bir Küçük Rus kimliğine izin verir. "Kutsal Rusya"nın üç doğu Slav halkı, birlikte doğmuş olan ve her zaman birlikte kalacak olan tarihi Rus halklarıdır. Bu anlayışa göre, Ukraynalılar Rus milletinin bir koludur. Ukrayna Kilisesini ayrı bir kilise olarak kabul etmek Ukraynalıların Ruslardan ayrı bir millet olduğunu kabul etmek demek olacağından, Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin bağımsızlığı kabul edilmez. Rus Ortodoks kilisesi, Rusya devletinin politikalarıyla uyumlu şekilde Ukrayna kilisesinin ayrı bir kilise olmasına kesinlikle karşıdır, aynı şekilde tüm doğu Slavlarını Rus milletinin bir parçası olarak görür ve Kilise Kremlin'in Rus topraklarının bir araya toplanması politikasını desteklemektedir (Kuzio, 2022).

Rus Ortodoks Kilisesi Kremlin'in Rusya-Ukrayna savaşına ilişkin söylemini benimsemiştir. Ukrayna'daki Rus Ortodoks kilisesi de Rusya'nın Kırım'ı ilhakını veya Ukrayna'daki askeri saldırılarını hiçbir zaman kınamamıştır. Bunun yerine savaşı bir tür "grup içi savaş" ya da "kardeşler arası savaş" olarak tanımlamıştır (Shestopalets, 2019: 47). Kiliseye göre Rusya, Rusların ve Ukraynalıların birliğini koruyarak Rus Dünyasının birliğini savunmaktadır. Ukrayna ve Ukraynalılara ilişkin olarak da Rus milliyetçileriyle ortak görüşlere sahiptir.

4. KIRIM VE RUS MİLLİYETÇİLERİ

Bugün Rusya, "Kırım her zaman Rustu" iddiasını ileri sürmektedir. Temmuz 2021'de Ukrayna, "Yerli Halklar" yasasını kabul ettiğinde, Kırım'da 'Yerli Halk' olarak Tatarlar, Karaylar ve Kırımçaklar'ı tanımlamıştı. Yasa aynı anda iki yaklaşımı benimsemektedir. Birincisi, Belarus Devlet Başkanı Aleksandr Lukashenka'nın Belarus'ta takip ettiği bir Doğu Slav kimliği yerine Ukraynalı kimliği lehine bir seçim yapmıştır. İkinci olarak da, Rusların yarımada'nın yerli halklarından biri olduğunu reddederek, 'Kırım her zaman Rustu' efsanesini çürütmektedir. Tıpkı Amerika ve Kanada'nın tarihinin 1607 ve 1608'de Jamestown ve Quebec'in kurulmasıyla başlamaması gibi, aynı şekilde Kırım tarihi, Rusya İmparatorluğu'nun Kırım'ı işgal ettiği 1783'te başlamamıştır (Kuzio, 2020).

Rusya'nın Kırım ve Sivastopol'a yönelik toprak iddiaları, Rusya'nın bağımsızlığının ilk aylarında başlamış, 1990'lar ve 2000'ler boyunca devam etmiş ve 2014'te işgal ve ilhakla zirveye ulaşmıştır. Kırım, Rusya-Ukrayna ilişkilerinde her zaman bir gerilim kaynağı olmuştur ve Rus liderler, Ocak 1992'den başlayarak 1990'lar boyunca birçok durumda Kırım'a ve Sivastopol limanına yönelik toprak iddialarında bulunmuşlardır. Ruslar, yüzde 84-86 gibi yüksek oranlarla, 2014'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinden bu yana bu ilhakı desteklemiştir (Levada Center, 2021). Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik görüşleri ve politikaları Rus elitleri ve halkı tarafından da geniş ölçüde paylaşılmaktadır (D'Anieri, 2019: 25; Gretskiy, 2020: 21). Birçok Rus demokrati, Ukrayna'nın Kırım ve Sivastopol üzerindeki egemenliğini tanımayı reddederek Rus milliyetçileriyle ortak bir görüşe gelmişlerdir. Rus liberalleri, Kırım ve Sivastopol konusunda milliyetçilerden farklı düşünmüyorlardı. Kırım Rusya tarafından ilhak edildikten sonra, muhalif Rus milliyetçilerinin safları seyreilmeye başlamıştır. Milli Demokratik Rus milliyetçileri de Kırım'ın ilhakını desteklemiştir. Milli demokratik hareketin teorisyenleri, daha önceleri, en zor işin, Rus milliyetçiliğinin Sovyet emperyal ideolojiden ayrılması olacağını söylüyorlardı. Kırım'ın ilhakından sonra

görüldü ki, Rus milliyetçilerinin milli demokratik kanadı bile hâkim emperyal yaklaşımdan kendini kurtaramıyordu (Pain, 2016: 58).

Kırım'ın ilhakı hemen hemen tüm Rusların ve Rus milliyetçilerinin heyecanla destekledikleri gelişmelerden biri olmuştur. Kırım'ın ilhakından sonra Putin'in destek oranları çok büyük artış göstermiştir. Milliyetçiler arasında da, önceden Putin'e karşı olan birçok Rus milliyetçisi, Kırım'ın ilhakından sonra Putin destekçisi haline gelmiştir (Hale, 2016: 245). 2014'ün Ağustos ayında yapılan kamuoyu yoklamalarında Putin'in destek oranı yüzde 86'ya kadar çıkmıştı (Rayman, 2015). Bu oranlar, Kırım konusunda Rus halkının bir konsensüse sahip olduğunu göstermektedir (Ivanov, Korchenkova and Goriashko, 2014).

18 Mart 2014'te Putin, Rusya Federal Meclisinde Kırım ve Sivastopol'un Rusya Federasyonuna dâhil edilmesi hakkındaki konuşmasında, Kırım'ın ilhakını şu şekilde meşrulaştırmıştır:

“Halkın kalbinde ve aklında Kırım her zaman Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştü ve hala da öyledir... Kırım en eski zamanlardan beri Rus toprağıdır (iskonno russkaia zemlia) ve Sivastopol bir Rus şehridir (russkii gorod) (Putin, 2014).” Bu yaklaşıma göre, Kırım'ın alınması sadece Kırım tarihsel olarak Rus İmparatorluğu'nun ve Sovyet Rusyası'nın bir parçası olduğundan dolayı meşru değildir, buna ek olarak ayrıca Kırım etnik Rus toprağı olarak görülmektedir. Kırım'ın ilhakı hem tarihi bir adaletsizliğin düzeltilmesi hem de etnik kendi kaderini tayin hakkı olarak sunulmuştur. Putin'in aynı konuşmadaki ifadesiyle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla “Rus halkı, (russkii narod) eğer en büyüğü değilse, dünyadaki en kalabalık bölünmüş milletlerinden biri haline gelmiştir (Putin, 2014).” Şimdi Kırım'ın alınmasıyla etnik Ruslar (tabi yerli Ukraynalılar ve Kırım Tatarlarıyla birlikte) ve Rus toprakları anavatana geri katılmaktadır (Blakkisrud, 2016: 259).

Kırım ve Sivastopol'un Rusya Federasyonu tarafından ilhakı, hem etnik Rus milliyetçilerinin hem de Rusya İmparatorluğu ve Sovyetler Birliğinin yeniden kurulmasına taraftar olan Rus milliyetçilerinin Putin'i desteklemelerine neden olmuştur.

SONUÇ

Bu makalede üç Rus milliyetçisi yaklaşımın (Slovo Natsii, Aleksandr Soljenitsin ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin) Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki görüşleri incelenmiş ve bu üç yaklaşımın Ukrayna ve Ukraynalılar konusunda benzer düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. Her üç yaklaşım da Ukrayna'nın yapay bir ülke olduğunu ve ayrı bir Ukrayna milletinin olmadığını savunmaktadırlar. Ukrayna bu gruplar tarafından, Batı bölgesi hariç, Rus toprağı olarak görülmektedir. Doğu Slavlarının Rus milletinin kolları olarak birleştirilmesi, Rusya'nın sınırlarının genişletilmesi, Rus Ortodoksluğunun savunulması konularında benzer görüşlere sahiptirler. Ayrıca bu üç yaklaşımın incelenmesi Rus milliyetçilerinin Ukrayna ve Ukraynalılar konusundaki yaklaşımlarının yeni olmadığını, eskiden beri benzer yaklaşımların Rus milliyetçilerinin farklı kanatları tarafından paylaşıldığını göstermektedir. Rus milliyetçileri Ukrayna'yı bağımsız bir ülke ve Ukraynalıları Ruslardan ayrı bir halk olarak kabul etmekte her zaman zorlanmışlardır. Ayrıca, Kırım'ın ilhakı da, Rus milliyetçilerinin tüm kanatlarının güçlü bir şekilde desteklediği bir gelişme olmuştur.

1970 yılı sonunda kaleme alınan Slovo Natsii'nin yazarları Ukrayna hakkında bugün konuşuyor gibidirler. Bu metindeki söylem ile bugünkü durum arasında büyük bir benzerlik vardır. O zaman da, Rus milliyetçilerinin Rus olarak gördüğü, “vazgeçmeyeceğiz” dedikleri topraklar bugün de Rusya'nın Ukrayna'da hak iddia ettiği bölgelerdir. Benzer şekilde, Soljenitsin de, Ukrayna'nın büyük bölümünün Rus Birliği'nin parçası olduğu düşüncesini öne sürmüş ve Ukrayna'nın güneydoğu bölgeleri üzerindeki egemenliğini sorgulamıştır. Rus Ortodoks Kilisesi de, tüm doğu Slavlarının ilk Rus devleti olarak kabul edilen Kiev Rus'tan geldiği ve Rus milletinin Ukraynalılar (Küçük Ruslar), Belaruslar (Beyaz Ruslar) ve

(Büyük) Ruslardan oluşan üç kolu olduğu anlayışına sahiptir. Görüldüğü gibi, Rus Ortodoks Kilisesi de Ukrayna ve Ukraynalılara ilişkin olarak Rus milliyetçileriyle ortak görüşlere sahiptir.

Rus milliyetçiliği, Ukrayna'yı Rus olarak ve Ukraynalıları Rus milletinin bir kolu olarak tanımlamaktadır. Buna göre Rus tarihi Kiev'de başladı ve ilk Rus devleti 'Kiev Rus' idi. 'Küçük Ruslar' olarak adlandırılan Ukraynalılar Rus milletinin bir kolu olarak görüldüler. Bugün Rus milliyetçiliği Rusya'nın siyasi hayatında hâkimiyete sahiptir. Çoğu Rus için Ukraynalılar ve Ukrayna, Rusların ve Rusya'nın bir parçasıdır. Rusya, Ukrayna'nın bir ülke ve Ukraynalıların ayrı bir millet olarak varlığını kabullenmemeye devam ediyor. Ruslar, Ukraynalıları Rus milletinin bir parçası olarak görmeye devam ediyorlar. Bu anlayışın Rus milliyetçilerinin geniş kesimlerinde paylaşılan, derin kökleri olan bir anlayış olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Barghoorn, F. C. (1986). Russian Nationalism and Soviet Politics: Official and Unofficial Perspectives”, R. Conquest içinde, *The Last Empire: Nationality and the Soviet Future*, Stanford, Hoover Institution Press.
- Blakkisrud, H. (2016). Blurring the Boundary between Civic and Ethnic: the Kremlin’s New Approach to National Identity under Putin’s Third Term, *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015*, P. Kolsto ve H. Blakkisrud içinde. Edinburg, Edinburg University Press.
- D’Anieri, P. (2019). *Ukraine and Russia: From Civilized Divorce to Uncivil War*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Dunlop, J. (1995). *The Rise of Russia and Fall of the Soviet Empire*. Princeton, Princeton University Press.
- Gretskiy, I. (2020). Lukyanov Doctrine: Conceptual Origins of Russia’s Hybrid Foreign Policy – The Case of Ukraine. *Saint Louis University Law Journal*, 64 (1).
- Hale, H. (2016). “How nationalism and Machine Politics Mix in Russia”, *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015*, P. Kolsto ve H. Blakkisrud içinde. Edinburg, Edinburg University Press.
- Ivanov, M., Korchenkova N. ve Goriashko, S. (2014). ‘Odin v bol’shinstve’, *Kommersant*, 26 Aralık, <https://www.kommersant.ru/doc/2641017>, Erişim Tarihi: 15.07.2021.
- Kuzio, T. (2020). *Crisis in Russian Studies? Nationalism (Imperialism), Racism and War*. Bristol, E-IR Publishing.
- Kuzio, T. (2022). *Russian Nationalism and the Russian Ukrainian War: Autocracy, Orthodoxy and Nationality*. Abington, Oxon, Routledge.
- Levada Center. (2021). Kırım, 26.04.2021, <https://www.levada.ru/2021/04/26/krym/>, Erişim Tarihi: 22.10.2021.
- Pain, E. (2016). “The Imperial Syndrom and Its Influence on Russian Nationalism”, *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015*, P. Kolsto ve H. Blakkisrud içinde. Edinburg, Edinburg University Press.
- Pankhurst, J. J. (2020), *History, Ecclesiology, Canonicity, and Power: Ukrainian and Russian Orthodoxy after the Euromaidan*, E.A. Clark ve D. Vovk içinde, *Religion During the Russian-Ukrainian Conflict*, Abington and New York, Routledge.
- Plokhly, S. (2017). *Lost Kingdom. A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*. London, Penguin Books.
- Putin, V. (2014). ‘Obraşçenie Prezidenta Rossiiskoi Federatsii’, <http://www.kremlin.ru/news/20603>, 18 Mart 2014, Erişim Tarihi: 08.11. 2015.
- Rayman, N. (2015). “Putin’s Approval Rating Rises to 86% Despite Slumping Economy” *Time*, 26, February, <http://time.com/3724564/putin-approval-rating/>, Erişim Tarihi: 17.12.2022.
- Shestopalets, D. (2019). The Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, The State and the Russian-Ukrainian Crisis, 2014–2018. *Politics, Religion and Ideology*, 20 (1).
- Slovo Natsii (Milletin Sözü). (1971). <https://cyberleninka.ru/article/n/slovo-natsii/pdf>. Erişim Tarihi: 15.03.2023.
- Solzhenitsyn, A. (1991). *Rebuilding Russia: Reflections and Tentative Proposals*. New York, Farrar, Straus and Giroux.
- Tunçer-Kılavuz, İ. (2023). *Rus Milliyetçiliği*. İstanbul: Doğan Kitap.

Fransızcadan Türkçeye Deyimlerin Öğretmesinde Etkin Öğretim Yönteminin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma¹

A Research on Determining the Effective
Teaching Method in Teaching Idioms
From French to Turkish

Mustafa Hakan ATASOY²

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 10-22
2024
DOI: 10.52539/mad.1467398
Received: 10 April 2024
Accepted: 23 August 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Özet

Fransızcada deyimler, dilin anlatım gücünü, zenginliğini ve güzelliğini ortaya koyan klişeleşmiş özgün sözlerdir. Fransız dilinde gündelik iletişimde çok önemli bir yeri olan deyimlerin çoğunluğu, çok ileri düzeyde Fransızca bilen yabancılar tarafından bile bilinmemektedir. Zira hala deyim öğretimi gerekli öğretim tekniklerinden yoksundur. Öte yandan, yapılan literatür taramasında, deyim öğretiminde öğrencinin merkeze alındığı güncel öğretim yöntemleri ile başarılı sonuçlar alındığı ve çoğunlukla, görsel ve videolu öğretim metodunun deyimlerin anlaşılmasını ve akılda kalıcılığı geliştirdiği belirlenmiştir. Bu çerçevede, bu çalışmada, Fransızca deyimlerin öğretiminde kullanılan düz anlatım, kısa hikâyeler ve görsellere dayalı öğretim yöntemlerinin öğrencilerin başarısında ne ölçüde etkili olduğu ve en iyi öğretim yönteminin hangisinin olduğunun araştırılarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu maksatla, Marmara Üniversitesi Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalında öğrenim gören 26 öğrencinin katılımıyla nicel bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada öncelikle, akademisyenlerin görüşleri esas alınarak belirlenen B2 seviyesine uygun 39 deyime ilişkin bir ön test uygulanmış ve testte bazı deyimlerde düşük sonuçlar elde edilse de öğrencilerin bireysel başarı ortalamasının % 66 olduğu görülmüştür. Daha sonra, düz anlatım, kısa hikâye ve görsel öğretim yöntemleri ile sekiz haftalık bir öğretim programı uygulanmıştır. Yapılan son testteki bulguların analizine göre, düz anlatımda % 81, kısa hikâyelerde % 74 ve görsellerde ise % 93'lik başarı oranı elde edilmiş; dolayısıyla görsellere dayalı öğretimin diğer yöntemlerden daha etkin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Fransızca Deyimler, Öğretim Yöntemleri, Görseller, Geleneksel Yöntemler

Abstract

Idioms in French are clichéd unique words that reveal the expressive power, richness, and beauty of the language. Most idioms, which have a very important place in daily communication in the French language, are not known even by Turks who know French at a very advanced level. Because teaching idioms still lacks the necessary teaching techniques. On the other hand, in the literature review, it was determined that successful results were obtained with current teaching methods that focused on the student in teaching idioms, and that mostly the visual and video teaching method improved the understanding and memorability of idioms. In this context, the aim of this study is to investigate and reveal to what extent the teaching methods based on direct narration, short stories and visuals used in teaching French idioms are effective in students' success and which teaching method is the best. For this purpose, this research was conducted using the quantitative research method with the participation of 26 students studying at Marmara University French Translation and Interpreting Department. In this research, firstly, a pre-test was applied on 39 idioms suitable for B2 level, which were determined based on the opinions of academicians, and although low results were obtained in some idioms in the test, it was seen that the students' individual success average was 66%. Then, an eight-week teaching program was applied using teaching methods such as direct representation, short story and pictorial representation, and the findings obtained in the post-test were analyzed. According to the analysis of the findings in the post-test, a success rate of 81% was achieved in direct narration, 74% in short stories and 93% in visuals; therefore, it was determined that visual-based teaching was more effective than other methods.

Key Words: French Idioms, Teaching Methods, Pictorial Representation, Traditional Methods

¹ Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Fransızca Öğretmenliği Programı'nda yazar tarafından hazırlanan "Fransızcadan Türkçeye Deyimlerin Çevirisi Sorunsalı ve Öğretimi" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, e-mail: atsymh@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6938-723X

GİRİŞ

Fransızcada "les expressions idiomatiques" anlamına gelen deyimler, dilin anlatım gücünü, zenginliğini ve güzelliğini ortaya koyan klişeleşmiş özgün sözlerdir. Fransız dilinde gündelik iletişimde çok önemli bir yeri olan deyimlerin çoğunluğu, çok ileri düzeyde Fransızca bilen Türkler tarafından bile bilinmemekte ya da kullanılmasında yanlışlıklar yapılmaktadır (Topçu, 1999, s. 173).

Bu kapsamda, anadili öğrendiği yabancı dilden farklı olan öğrenciler deyimsel ifadeleri kullanırken sıklıkla hata yaparlar çünkü onları yeterince iyi tanımazlar ve deyimleri uygunsuz bağlamlarda kullanırlar. Anadilini konuşanlar ise bunları farkında olmadan çok sık kullanırlar (Jovanovic, 2017, s. 3-4). Deyim kullanımında genellikle; gramatik, sözlük bilim, anlambilim, söz dizimsel, anlama ve çeviri bakımından zorluklar yaşanmakta ve en çok hatalar bu açılardan yapılmaktadır. Halbuki günümüzde, deyimsele ifadelerin öğretimine ilişkin yapılan güncel çalışmaların ve dildeki bu yapıların öneminin hem öğretmen hem de öğrenen tarafından fark edilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, 1970'lerden bu yana, deyimsele ifadelerin incelenmesi sorunu çok sayıda araştırmanın dikkatini çekmiş, anadil ve yabancı dil öğretiminde deyimsele ifadeleri analiz etmek amacıyla deyimsele ifadelerin oluşturulduğu deyim bilimi alanıyla ilgili birçok makalenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yabancı dil söz konusu olduğunda araştırmalar birkaç ana soru etrafında dönmüştür. Özellikle, deyimsele ifadeler için "neden ve nasıl öğrenilmeli?" sorusu en çok dile getirilenlerin başında yer almaktadır (Jovanovic, 2017, s. 3).

Ayrıca, deyim bilimi çalışması son yıllarda perspektifler ve teorik öneriler açısından zengin yeni bir büyüme yaşamıştır (Lecler, 2003). Artık, dilbilgisine dayalı bir öğretimden ziyade öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bir öğretimin geçerli olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak deyimler hala, ders sırasında rastgele verildiği için gerekli öğretim tekniklerinden yoksun bulunmaktadır González-Rey (2007),

Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, genellikle bu çalışmalarda öğrencinin merkeze alındığı güncel öğretim yöntemleri ile başarılı sonuçlar alındığı; bu çalışmaların çoğunlukla, görsel ve videolu öğretim metodunun deyimlerin anlaşılmasını ve akılda kalıcılığı geliştirdiği vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede, "Fransızcadan Türkçeye Deyimlerin Öğretilmesinde Etkin Öğretim Yönteminin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" başlıklı bir çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada, Fransızca deyimlerin öğretiminde kullanılan *düz anlatım*, *kısa hikâyeler* ve *görsellere* dayalı öğretim yöntemlerinin öğrencilerin başarısında ne ölçüde etkili olduğu ve en iyi öğretim yönteminin hangisinin olduğunun araştırılarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu maksatla, Marmara Üniversitesi Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalında 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılında öğrenim gören 3. sınıf öğrencilerinin katılımıyla *nicel* bir araştırma yapılmıştır.

1. LİTERATÜR

Yapılan literatür taramasında, Cavalla ve Labre (2009), Kühn (1992), Jovanovic (2017), Gibbs, (1997), Boers, (2007), Wu vd. (2021) ve Allen (1995) gibi önemli yabancı yazarlar ile Topçu (1999 ve 2001), Aydın (2017), Özcan (2006), Güngör (2017), Atagül, (2016), Şenol (2011) ve Örgel (2003) gibi Türk yazarlara ait çalışmalar incelenmiştir.

Bu kapsamda, deyim öğretimine ilişkin olarak Cavalla'nın, anlambilimsel ve kültürel yaklaşımı; Kühn'ün, tanıma-anlama-kullanma yöntemi; Jovanovic'in, dört aşamalı (farkındalık, uygun bağlamlara yerleştirme, karşılaştırmalı analiz ve üretim aşamaları) yöntemi; Gibbs'in, içerik belirleme yöntemi; Boers'un, etimolojik yöntemi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, Wu ve arkadaşları, teknolojiye dayalı öğrenme yönteminin, Li ve Hew, multimedya hikâye anlatımı yönteminin, Allen, simgesel hareketler yönteminin deyim öğretiminde etkinliklerini belirlemiştir.

Türk yazarlara gelince; deyim öğretiminde, Aydın, zihinsel imgeleme tekniğinin, Özcan, rol oynama tekniğinin, Güngör, diyalog yazma yönteminin, Atagül, filmlerle ve hikâyelerle öğretim yönteminin, Şenol, drama yönteminin, Örgel, resim ve hikâye destekli yönteminin etkinliğini ortaya koyan uygulamalar yapmıştır. Diğer yandan, Topçu, "Bağlam" ve "Karşılaştırma-Çeviri" yaklaşımlarını, Güneş, karikatürlerden faydalanmayı önermektedir.

Dolayısıyla, incelenen çalışmalar ışığında, geleneksel yöntemin dışında kullanılan farklı ve güncel öğretim yöntemlerinin öğrencilerin başarısında etkili olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Geleneksel öğretim yöntemlerinden farklı olarak güncel öğretim yöntemleri öğrencinin merkeze alındığı bir program tasarımı ile öğrenme başarısında olumlu yönde büyük bir etki yaratmaktadır. Özellikle, görsellere dayalı öğretim metodu ile video sunumlarının deyimlerin anlaşılmasını, akılda kalıcılığını geliştirdiği oldukça güçlü bir şekilde belirtilmekte ve uygulanması önerilmektedir. Bu incelemenin ışığında, çalışmamızda, görsellere (gerekirse video destekli) ve düz anlatıma dayalı öğretim metotları, karşılaştırmalı olarak uygulanacaktır.

2. YÖNTEM

Nicel araştırma yönteminin uygulandığı bu çalışmada, genellikle B2 seviyesindeki Fransızca kitaplarından detaylı incelemeler yapılarak belirlenen 39 deyim, önce bir anket kapsamında Marmara ve Galatasaray Üniversitesindeki Fransızca dersi veren on “yabancı” kökenli öğretim görevlisine uygulanarak görüşme formlarının değerlendirilmesi yapılmış ve “zor” olduğu değerlendirilenler yenileriyle değiştirilmiştir. Belirlenen Fransızca deyimlere ilişkin ön test 26 kişilik öğrenci grubuna 2003-2004 güz öğretim yılının başlangıcında uygulanmıştır. Uygulanan ön test 39 sorudan oluşmaktadır. Ön testten sonra sekiz haftalık bir öğretim planı yapılmış, öğretim sürecini müteakip son testin yapılmasına ve sonuçların değerlendirilmesine karar verilmiştir.

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

3.1. Ön testin uygulanması

Kolaylık ve zorluk açısından değerlendirilen 39 adet deyime ilişkin ön testin uygulanmasıyla elde edilen sonuçlar Microsoft Office Excel tablosuna aktarılmıştır. Excelde elde edilen sonuçlar ayrı ayrı analiz edilmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçların son testte elde edilen sonuçlarla karşılaştırılarak bazı bulguların elde edilmesi hedeflenmiştir. Buna göre ilk analiz, en az ve en fazla hatanın yapıldığı deyimlerin ortaya çıkarılmasına yöneliktir (Tablo 1).

Tablo 1. Ön testin analizi

Deyimler	Yanlış Sayısı	Başarı %	Deyimler	Yanlış Sayısı	Başarı %
Il est temps de .. (...nin vakti geldi)	1	96	Broyer du noir (Kara kara düşünmek)	10	62
L'enfance de l'art (Çok kolay, çok basit, çocuk oynacağı)	1	96	Marcher sur la tête (Aklından zoru olmak, deli olmak)	11	58
Maigre comme un clou (Çöpten çelesi, çok zayıf)	1	96	Se mettre au vert (Kafa dinlemek için kırlara gitmek)	11	58
Quoi qu'il en soit (Her ne olursa olsun, öyle olsa bile, her hâlikârda)	1	96	Ce n'est pas la mer à boire (Bu atla deve değil ya, bu öyle güç bir iş değil)	12	54
Être trempé comme une soupe (Yağmurda iliklerine kadar ıslanmak, sucuk gibi ıslanmak)	1	96	Se jeter à l'eau (Aniden karar verip bir işin üstüne balıklama atlamak)	12	54
Être fort comme un turc (Çelik gibi olmak, taşı sıkırsa suyunu çıkarmak, çok güçlü olmak)	1	96	Jeter de la poudre aux yeux (Göz boyamak, yanıltmak)	12	54
Connaître une ville comme sa poche (Bir şehri avucunun içi gibi bilmek)	2	92	Couper le sifflet à quelqu'un (Birini boğazlamak, birinin lafını ağzına tıkmak, birini konuşturmamak)	12	54
Ça va pas la tête? (Kafayı mı yedin, deli misin nesin?)	2	92	Mettre les pieds dans le plat (Baltayı taş vurmak, çam devirmek, pot kırmak, gaf yapmak)	13	50
Être fou de qqn (Birine delicesine tutulmak, birisini deli gibi sevmek, birini çılgınlar gibi sevmek, çok âşık olmak)	2	92	Trembler comme une feuille (Korkunun etkisi altında yaprak gibi titremek, çok titremek)	13	50
Tomber dans le panneau (Faka basmak, tuzağa düşmek, aldatılmak)	2	92	Ne pas avoir la langue dans sa poche	13	50

Deyimler	Yanlış Sayısı	Başarı %	Deyimler	Yanlış Sayısı	Başarı %
			(Çenesi kuvvetli olmak, dili durmamak)		
Ce n'est pas tes oignons (Sana ne, seni ilgilendirmez)	3	88	N'avoir que la peau sur les os (Bir deri bir kemik olmak, derisi kemiklerine yapışmak, çok zayıf olmak)	13	50
Pleurer toutes les larmes de son corps (Göz yaşlarına boğulmak, katıla katıla ağlamak)	3	88	Passer un savon à qqn (Birine fırça çekmek, fırçalamak, azarlamak)	13	50
Trouver le filon (Köşeyi dönmek, kolay yoldan zengin olmak)	4	85	Avoir la chair de poule (Korkudan ya da soğuktan tüyleri diken diken olmak)	14	46
En avoir ras le bol (Canına tak etmek, canına yetmek, bıkmak, usanmak)	5	81	Se voiler la face (Gerçekle yüzleşmemek, hoşuna gitmeyen bir gerçekliği görmeyi reddetmek, inkâr etmek, kendini kandırmak)	14	46
Pleuvoir comme vache qui pisse (Çok ve hızlı yağmur yağmak, sel götürmek, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmak)	5	81	En avoir gros sur la patate (Yüreği burkulmak, yüreği ezilmek, çok üzölmek, düş kırıklığına uğramak)	14	46
Ce n'est pas ma tasse de thé (Bu iş bana pek uygun değil, favori alanım değil, tercih ettiğim şey değil, bana uymuyor)	6	77	Etre bien dans sa peau (Kendisiyle barışık olmak, kendinden hoşnut olmak)	18	31
A vol d'oiseau (Kuş uçuşu-mesafe-, dosdoğru giderek, sağa sola sapmadan, kestirmeden giderek)	6	77	Mettre les petits plats dans les grands (Hiçbir masraftan kaçınmayarak davet vermek)	18	31
Tomber en panne (Arıza yapmak, bozulmak)	6	77	Avoir la langue bien pendue (Dili durmamak, çenesi düşük olmak, sürekli ve çok konuşmak)	20	23
Rire à s'en décrocher la mâchoire (Gölmekten kırılmak)	8	69	Prendre ses jambes à son cou (Tabanları yağlamak, hızlıca koşmak, kaçmak)	21	19
Couper l'herbe sous le pied de qqn (Birinin ayağını kaydırmak, ayağının altına karpuz kabuğu koymak)	9	65			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, deyimler bazında başarı oranının %19 - %96 arasında değiştiği; yedi deyime ilişkin başarının ise %50'nin altında olduğu görölmektedir. Özellikle bu deyimlere öğretim aşamasında ağırlık verilmesi gerektiği düşünölmektedir.

Ön testte deyim bazında incelendiğinde, bazı deyimlerde düşük başarı sonuçları elde edildiği görölmekte; ancak öğrenciler tek tek değerlendirildiğinde, öğrencilerin başarılı oldukları görölmektedir. Bu kapsamda, Excelde yapılan diğer bir analiz ise ön testte öğrencilerin tüm deyimlere ilişkin gösterdikleri başarı durumunu göstermektedir. Ön testte deyimlere ilişkin öğrencilerin yaptıkları yanışlara karşılık doğru işaretledikleri sorular daha fazladır. Ön testte öğrencilerin gösterdiği başarı ortalaması %66'dır. Bundan sonraki hedef, öğretim aşamasında bu başarı oranının daha da yukarılara yükseltilmesidir.

3.2. Deyimlerin Öğretilmesi

Koordinasyon ve inceleme sonucu tespit edilen bulgular ile ön testte belirlenen veriler çerçevesinde, 39 Fransızca deyim 26 öğrenciye öğretilmesi aşamasına geçilmiştir. Özellikle, başarı ortalamasının %66'dan daha üst seviyelere yükseltilmesi için en etkin öğretim metodunun bulunması hedeflenmektedir. Bunun için deyimlerin, sekiz haftalık bir ders planı çerçevesinde üç ayrı yöntem ile öğrencilere öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu maksatla hazırlanan sekiz haftalık ders planı aşağıdadır (Tablo 2).

Tablo 2. Sekiz haftalık ders planı

BİRİNCİ HAFTA (Görsel Yöntem)	İKİNCİ HAFTA (Hikâye Yöntemi)	ÜÇÜNCÜ HAFTA (Anlatım Yöntemi)	DÖRDÜNCÜ HAFTA (Görsel Yöntem)
Pleuvir comme vache qui pisse	Mettre les petits plats dans les grands	Ce n'est pas tes oignons	Trembler comme une feuille
Connaitre une ville comme sa poche	Passer un savon à qqn	Se jeter à l'eau	Avoir la langue bien pendue
Ça va pas la tête?	Se voiler la face	L'enfance de l'art	Broyer du noir
Pleurer toutes les larmes de son corps	Être bien dans sa peau	Trouver le filon	Maigre comme un clou
Être fou de qqn	Se mettre au vert		Ne pas avoir la langue dans sa poche
BEŞİNCİ HAFTA (Hikâye Yöntemi)	ALTINCI HAFTA (Anlatım Yöntemi)	YEDİNCİ HAFTA (Görsel Yöntem)	SEKİZİNCİ HAFTA (Anlatım Yöntemi)
Couper le sifflet à quelqu'un	Couper l'herbe sous le pied de qqn	N'avoir que la peau sur les os	Mettre les pieds dans le plat
Rire à s'en décrocher la mâchoire	En avoir ras le bol	Tomber dans le panneau	Jeter de la poudre aux yeux
Marcher sur la tête	En avoir gros sur la patate	Tomber en panne	Ce n'est pas la mer à boire
Avoir la chair de poule	Prendre ses jambes à son cou	Être trempé comme une soupe	Ce n'est pas ma tasse de thé
A vol d'oiseau	Quoi qu'il en soit	Être fort comme un turc	Il est temps de ..

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, öğrencilere öğretilen 39 deyim üç ayrı öğretim yöntemine (anlatım, hikâye ve görsel) göre sekiz haftaya bölünmüştür. Her hafta beş deyim öğretilmiştir. Deyimler haftalara göre ayrılırken özellikle öğrenciler açısından kolay olabileceği değerlendirilenler, her öğretim yöntemine ait gruplara paylaştırılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir: Deyim öğretiminde, belirlenen öğretim yöntemlerinden birinin diğerlerine göre başarıya etki eden üstünlüğü var mıdır? Varsa bu yöntemin üstünlüğü ne kadardır?

İlk olarak, öğretim aşamasında düz anlatım yöntemiyle öğretilen deyimlerden bazıları örnek olarak gösterilecektir. Burada amaç, bu yöntemin öğrencilere nasıl uygulandığını açıklamaktır. Bu bağlamda, düz anlatım yöntemiyle öğretilen deyimlerden bir örnek aşağıda açıklanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Düz anlatım yöntemiyle öğretilen deyimlere bir örnek

Düz anlatım yöntemi: DEYİM: Ce n'est pas tes oignons (<i>sana ne, seni ilgilendirmez</i>)	
Deyime ilişkin açıklama	Düz anlatım
<ul style="list-style-type: none"> • Deyimin Fransızca karşılığı açıklanarak örnekler verilecektir: ✓ Signification : Ça ne te regarde pas ✓ Origine : Cette expression date du XXe siècle. Le terme « oignon » désigne en argot aussi bien les pieds que le cul. À l'origine, cela fait référence à une marque d'indépendance des femmes qui avaient un bout de terre à elles pour y cultiver leurs oignons et les vendre (L'Internaute.fr, "occupe-toi-de...", t.y.). ✓ Exemple (Populaire) : Ce n'est pas tes oignons, mêle-toi, occupe-toi de tes oignons, cela ne te regarde pas, occupe-toi seulement de tes affaires (Salianna french focus, "occupe-toi-de...", t.y.). ✓ Mêle-toi de tes affaires ; mêlez-vous de vos affaires ; ce ne sont pas tes oignons ; ça ne te regarde pas ; occupe-toi de tes affaires ; occupez-vous de vos affaires ; mêle-toi de tes oignons (Expressio.fr, "occupe toi de...", t.y.). 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmen sınıfa deyim ne anlama geldiğini, deyim içindeki kelimelerin sözlük karşılıkları ile kastedilen karşılıklarının aynı olmadığını açıklayacaktır. Zira, sözlük karşılıklarına göre tercüme edildiğinde "bu senin soğanların değil" şeklinde yanlış bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Halbuki deyimde, "senin soğanların" ifadesi, "senin işin" anlamında kullanıldığı öğrencilere belirtilecektir. Bunun en önemli sebebinin de ülkeler arasındaki kültürel farklılıktan kaynaklandığı öğretmen tarafından açıklanacaktır. • İkinci olarak, deyim öğretildikten sonra öğrenciler tarafından "tekrarlama ve yeniden yazma etkinliği" başlatılacaktır. Yani, öğrencilere deyim anamları verildikten sonra, kendi cümleleriyle tekrar etmeleri ve anlamlarını yazmalarını istenecektir. <p>Tekrarlama ve yeniden yazma etkinlikleri öğrenme açısından kalıcılık sağlamaktadır.</p>

İkinci olarak, öğretim aşamasında kısa hikâyeler yöntemiyle öğretilen deyimlerden bazıları örnek olarak gösterilecektir. Burada amaç, bu yöntemin öğrencilere nasıl uygulandığını açıklamaktır. Bu bağlamda, kısa hikâyeler yöntemiyle öğretilen deyimlerden bir örnek aşağıda açıklanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Kısa hikâyeler yöntemiyle öğretilen deyimlere bir örnek

Kısa Hikâyeler Yöntemi:	
DEYİM: Ce n'est pas la mer à boire (bu atla deve değil ya, bu öyle güç bir iş değil)	
Deyime ilişkin açıklama	Kısa hikâye metni
<ul style="list-style-type: none"> • Deyimin Fransızca karşılığı açıklanarak örnek verecektir. ✓ Définition : ce n'est pas si compliqué ; ce n'est pas la fin du monde ; c'est faisable (Expressio.fr, “la mer à boire”, t.y.). • Exemples (Paris-normandie.fr, “la-mer-boire”, t.y.): ✓ Deux minutes, ce n'est pas la mer à boire. ✓ Allons, allons ! Finir tes devoirs, ce n'est pas la mer à boire ! Ce n'est pas mission impossible (Memphis, “ce n'est pas la mer”, t.y.).	<ul style="list-style-type: none"> • Deyimin öğretimi için kısa hikâye aşağıdadır: « L'abandon de la paille en plastique ne sauvera pas les océans ni le monde. Mais, comme nous l'avons constaté pour les sacs en plastique et le tabagisme dans les lieux publics, les gens conscientisés adoptent de nouvelles habitudes, contribuent à faire évoluer les mentalités et favorisent des changements sociétaux plus importants. Siroter sans paille, ce n'est pas la mer à boire et cela permet de réduire considérablement la quantité de plastique que nous produisons et gaspillons » (Gaiapresse, “ce n'est pas la mer”, t.y.). • Metnin Türkçe tercümesi son not bölümündedir (I)

Üçüncü olarak, öğretim aşamasında görseller yöntemiyle öğretilen deyimlerden bazıları örnek olarak gösterilecektir. Burada amaç, bu yöntemin öğrencilere nasıl uygulandığını açıklamaktır. Bu bağlamda, görseller yöntemiyle öğretilen deyimlerden bir örnek aşağıda açıklanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Görsel yöntemle öğretilen deyimlere bir örnek

Görsel Yöntem:		
DEYİM: Connaître une ville comme sa poche (bir şehri avcunun içi gibi bilmek)		
Deyime ilişkin açıklama	Görseller (yanlış anlam)	Görseller (doğru anlam)
<ul style="list-style-type: none"> • Önce öğretmen deyimini Fransızca karşılığını açıklayarak örnek verecektir. ✓ Signification : Avoir une connaissance approfondie de quelqu'un ou de quelque chose (Linternaute.fr, “connaître comme sa poche”, t.y.). ✓ Exemples : ✓ Votre femme vous dit : « Fais attention de ne pas te perdre dans la forêt ! » et là vous répondez : « Il y a aucun danger chéri, je connais la forêt comme ma poche. » Si vous dites ça, encore une fois, ça veut dire que vous connaissez très bien la forêt, vous y allez souvent – c'est un endroit dans lequel vous passez beaucoup de temps – vous connaissez très bien chaque chemin, vous connaissez la forêt comme votre poche » (Francaisauthentique, “connaître comme sa poche”, t.y.).	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmen deyimini asıl anlamını vermeyen temsili bir resim gösterir. Resme bakıldığında, “cebi gibi bilmek” anlamı ortaya çıkmakta olup asıl anlam bu değildir. Dolayısıyla burada, deyim kelime kelime tercüme edilmesindeki yanlış durum anlatılmaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bu resimlerde ise deyim tam karşılığı olan “Paris'i avcunun içi gibi bilmek” ile ilgili durum canlandırılmak istenmiştir.
<ul style="list-style-type: none"> • Görsellerden sonra öğrencilere deyimle ilişkin kısa bir video izlettirilecektir VIDEO: https://www.francaisauthentique.com/connaître-comme-sa-poche/		

3.3. Son Testin Uygulanması

Anlatım, hikâye ve görsel öğretim yöntemleriyle, sekiz haftayı kapsayan deyim öğretimi tamamlanmış, sürecin sonunda öğrencilere son test uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Excel tablosuna aktarılmıştır. Excelde elde edilen sonuçlar ayrı ayrı analiz edilmiştir. Buna göre ilk analiz, en az ve en fazla hatanın yapıldığı deyimlerin ortaya çıkarılmasına yöneliktir (Tablo 5).

Tablo 5. Son testin analizi

Deyimler	Yanlış sayısı	Başarı %	Deyimler	Yanlış sayısı	Başarı %
L'enfance de l'art (anlatım)	0	100	Broyer du noir (görsel)	3	88
Être fort comme un turc (görsel)	0	100	Se jeter à l'eau (anlatım)	4	85
En avoir ras le bol (anlatım)	1	96	Couper l'herbe sous le pied de qqn (anlatım)	4	85
Quoi qu'il en soit (anlatım)	1	96	A vol d'oiseau (kısa hikâye)	4	85
Il est temps de .. (anlatım)	1	96	Ce n'est pas ma tasse de thé (anlatım)	4	85
Rire à s'en décrocher la mâchoire (kısa hikâye)	1	96	Pleurer toutes les larmes de son corps (görsel)	4	85
Connait une ville comme sa poche (görsel)	1	96	Jeter de la poudre aux yeux (anlatım)	5	81
Ça va pas la tête? (görsel)	1	96	Mettre les petits plats dans les grands (kısa hikâye)	5	81
Etre fou de qqn (görsel)	1	96	Trembler comme une feuille (görsel)	5	81
Se mettre au vert (kısa hikâye)	1	96	Ne pas avoir la langue dans sa poche (görsel)	5	81
Avoir la langue bien pendue (görsel)	1	96	En avoir gros sur la patate (anlatım)	7	73
Maigre comme un clou (görsel)	1	96	Ce n'est pas la mer à boire (anlatım)	8	69
Tomber dans le panneau (görsel)	1	96	Marcher sur la tête (kısa hikâye)	9	65
Tomber en panne (görsel)	1	96	Passer un savon à qqn (kısa hikâye)	9	65
Etre trempé comme une soupe (görsel)	1	96	Avoir la chair de poule (kısa hikâye)	11	58
N'avoir que la peau sur les os (görsel)	2	92	Mettre les pieds dans le plat (anlatım)	12	54
Ce n'est pas tes oignons (anlatım)	2	92	Etre bien dans sa peau (kısa hikâye)	12	54
Trouver le filon (anlatım)	2	92	Se voiler la face (kısa hikâye)	14	46
Couper le sifflet à quelqu'un (kısa hikâye)	2	92	Prendre ses jambes à son cou (anlatım)	19	27
Pleuvoir comme vache qui pisser (görsel)	2	92			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, deyimler bazında başarı oranının %27 - %100 arasında değiştiği, iki deyimle ilişkin başarının %50'nin altında olduğu görülmektedir. Özellikle bu iki deyimle ilişkin ön testte de başarının çok düşük olduğu görülmüştür. Toplam 26 öğrenciden 19'nun hata yaptığı “**Prendre ses jambes à son cou**” deyimini dikkat çekmekte olup bu deyim için başarı oranı yaklaşık %27'dir. Son testte, deyim bazında bakıldığında bazı deyimlerde düşük sonuçlar elde edildiği görülmekte; öğrenciler tek tek değerlendirildiğinde ise öğrencilerin gösterdikleri başarı ortalamasının %83 olduğu görülmektedir.

3.4. Deyim Öğretim Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Son testte elde edilen analiz sonuçlarına bakıldığında, ders planları kapsamında uygulanan anlatım, kısa hikâye ve görsel yöntemlerinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, uygulanan öğretim yöntemlerinin karşılaştırması yapıldığında, hangilerinin daha fazla etkili olduğuna ilişkin analizin yapılması uygun olacaktır. Bu kapsamda, excel tablosunda bu üç yöntemin uygulandığı deyimlerin gruplandırılarak incelenmesi uygun olacaktır.

4. ANLATIM YÖNTEMİYLE ÖĞRETİLEN DEYİMLERDEKİ BAŞARININ ÖLÇÜLMESİ

Anlatım yöntemiyle öğretilen 14 deyim bulunmaktadır. Anlatım yöntemiyle yapılan öğretimden sonra yapılan son testle ilgili tespit edilen bilgiler aşağıdaki tablodadır (Tablo 6).

Tablo 6. Anlatım yöntemine ilişkin bilgiler

Anlatım Yöntemiyle Öğretilen Deyimler	Hata Yapan Öğrenci Sayısı	Doğru yapan öğrenci sayısı	Deyimlerdeki başarı yüzdesi %
L'enfance de l'art	0	26	100
En avoir ras le bol	1	25	96
Il est temps de ..	1	25	96
Quoi qu'il en soit	1	25	96
Ce n'est pas tes oignons	2	24	92
Trouver le filon	2	24	92
Se jeter à l'eau	4	22	85
Couper l'herbe sous le pied de qqn	4	22	85
Ce n'est pas ma tasse de thé	4	22	85
Jeter de la poudre aux yeux	5	21	81
En avoir gros sur la patate	7	19	73
Ce n'est pas la mer à boire	8	18	69
Mettre les pieds dans le plat	12	14	54
Prendre ses jambes à son cou	19	7	27
TOPLAM	70	294	Ortalama: 81

Tablo incelendiğinde, anlatım yöntemiyle öğretilen 14 deyim bulunmaktadır. Öğretimden sonra yapılan son testte deyimlerde belirlenen öğrencilerin yaptığı hata sayısı toplam 70; buna karşılık doğru sayısı 294'tür. Bu kapsamda, anlatım yöntemindeki başarı oranı %81'dir. En yüksek başarı oranı, %100 ile “**L'enfance de l'art**” deyimine aittir. Tablodaki en düşük başarı oranı, %27 ile “**Prendre ses jambes à son cou**” deyimine aittir. Bilindiği üzere, bu deyimle ilişkin ön testte de başarı oranı düşüktür. Deyimin öğrenciler tarafından öğrenilmesindeki zorluk, deyim kelime kelime çevrildiğinde, zihinlerde “**bacaklarını ensesinde yakalamak**” şeklinde bir anlama gelmesinden kaynaklanmaktadır. Buradan da deyimlerin Türkçeye bire bir çevrilmeden, olduğu gibi öğrenilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

5. KISA HİKÂYELERLE ÖĞRETİLEN DEYİMLERDEKİ BAŞARININ ÖLÇÜLMESİ

Kısa hikâyeler yöntemiyle öğretilen 10 deyim bulunmaktadır. Anlatım yöntemiyle yapılan öğretimden sonra yapılan son testle ilgili tespit edilen bilgiler aşağıdaki tablodadır (Tablo 7).

Tablo 7. Kısa Hikâyeler yöntemine ilişkin bilgiler

Kısa Hikâyeler Yöntemiyle Öğretilen Deyimler	Hata Yapan Öğrenci Sayısı	Doğru yapan öğrenci sayısı	Deyimlerdeki başarı yüzdesi %
Se mettre au vert	1	25	96
Rire à s'en décrocher la mâchoire	1	25	96
Couper le sifflet à quelqu'un	2	24	92
A vol d'oiseau	4	22	85
Mettre les petits plats dans les grands	5	21	81
Passer un savon à qqn	9	17	65
Marcher sur la tête	9	17	65
Avoir la chair de poule	11	15	58
Etre bien dans sa peau	12	14	54
Se voiler la face	14	12	46
TOPLAM	45	192	Ortalama: 74

Tablo incelendiğinde, kısa hikâyelerle anlatım yöntemiyle öğretimde, başarı ortalamasının %74 olduğu görülmektedir. En yüksek başarı oranı (%96) ve birer yanlış ile “**Se mettre au vert**” ve “**Rire à s'en décrocher la mâchoire**” deyimlerinde elde edilmiştir. İkinci sıradaki başarı oranı %92 ile “**Couper le sifflet à quelqu'un**” deyiminde elde edilmiştir. Başarı ortalamasının altında beş deyim bulunmaktadır.

Ortalamanın altındaki en düşük oran, %46 ile “**Se voiler la face**” deyimine ait olup bu deyim kelime kelime çevrildiğinde “**yüzüne peçe takmak**” anlamına gelmektedir. Öğrencilerin zihinlerinde bu şekilde canlanan deyimle ilişkin, yanlış bir yönelme olduğu değerlendirilmektedir.

6. GÖRSELLERİN KULLANIMI İLE ÖĞRETİLEN DEYİMLERDEKİ BAŞARININ ÖLÇÜLMESİ

Görsellerin kullanımı yöntemine gelince, bu yöntemle öğretilen 15 deyim bulunmaktadır. Görsellerin kullanımı yöntemiyle yapılan öğretimden sonra yapılan son testle ilgili tespit edilen bilgiler aşağıdaki tablodadır (Tablo 8).

Tablo 8. Görsel Yöntemle Öğretilen Deyimlere ilişkin bilgiler

Görsel Yöntemle Öğretilen Deyimler	Hata Yapan Öğrenci Sayısı	Doğru yapan öğrenci sayısı	Deyimlerdeki başarı yüzdesi %
Être fort comme un turc	0	26	100
Connait une ville comme sa poche	1	25	96
Ça va pas la tête?	1	25	96
Être fou de qqn	1	25	96
Avoir la langue bien pendue	1	25	96
Maigre comme un clou	1	25	96
Tomber dans le panneau	1	25	96
Tomber en panne	1	25	96
Être trempé comme une soupe	1	25	96
Pleuvoir comme vache qui pisse	2	24	92
N'avoir que la peau sur les os	2	24	92
Broyer du noir	3	23	88
Pleurer toutes les larmes de son corps	4	22	85
Trembler comme une feuille	5	21	81
Ne pas avoir la langue dans sa poche	5	21	81
TOPLAM	29	361	Ortalama: 93

Tablo incelendiğinde, görsel yöntemiyle öğretilen 15 deyim bulunmaktadır. Öğretimden sonra yapılan son testte deyimlere ilişkin öğrencilerin yaptığı hata sayısı toplam 29; buna karşılık doğru sayısı 361'dir. Dolayısıyla, görsel yöntemdeki başarı oranı %93 olup bu oran yüksek bir başarıyı göstermektedir. En yüksek başarı oranı, %100 ile “**Être fort comme un turc**” deyimine ait olup bu deyim bir Türkçe karşılığının da asıl anlamıyla örtüştüğü değerlendirilmektedir. Diğer yandan, başarı ortalamasının altında 5 adet deyim bulunmakta olup bunlardaki başarı oranı %81-%92 arasındadır. Kısacası, başarı oranının yükselmesinde görsellere dayalı yöntemin önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir.

7. BULGULAR

Marmara Üniversitesi Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Bölümü 3. sınıf öğrencilerine Fransızca deyimlerin öğretiminde kullanılan **düz anlatım, kısa hikâyeler ve görsellere dayalı öğretim yöntemlerinin ne ölçüde öğrencilerin başarısında etkisi olduğunun ve en etkili yöntemin hangisi olduğunun** tespit edilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada, 26 kişilik öğrenci grubuna önce 39 sorudan oluşan bir ön test uygulanmış; ön testte elde edilen bulgular, excel tablosuna aktarılarak ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Öğretim öncesinde yapılan ön testte, 26 kişilik öğrenci grubu %66'lık bir başarı ortalaması elde etmiş; öğrencilere ayrı ayrı yöntemlerle öğretilen deyimlere ilişkin yapılan son testte, öğrencilerin tüm deyimlere ilişkin gösterdikleri başarı ortalaması %83 olarak tespit edilmiştir. Son testte başarısız öğrenci bulunmamakta olup bu başarı oranları öğretim yöntemleri bakımından önemli bir başarının sağlandığını göstermektedir. Bununla birlikte, deyimler tek tek, öğretim yöntemleri ile ön test/son test farklılığına göre incelendiğinde, özellikle öğretim yöntemlerine ilişkin önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Daha önce,

sayısal olarak verilen deyimlere ilişkin bilgiler, müteakip paragraflarda yüzde olarak belirlenerek öğretim yöntemlerine göre kategorilere ayrılmıştır.

Düz anlatım yöntemiyle öğretilenlerden dört deyim dikkati çekmektedir. Bunların test sonuçlarına bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

• “**Prendre ses jambes à son cou** (tabanları yağlamak, hızlıca koşmak, kaçmak)” deyiminde, ön testte %19; son testte de %27 olan başarının sadece %8 oranında arttırılabildiği görülmektedir. Başarısızlıkta deyim zorluğu yanında öğretim yönteminin yetersizliğinin önemli bir rolü olduğu değerlendirilmiştir. Diğer yandan, deyim öğrenciler tarafından öğrenilmesindeki zorluğun, deyim “bacaklarını ensesinde yakalamak” şeklinde kelime kelime çevrilerek zihinlerde canlandırılmasından ve yanlış anlamaya yönlendirilmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Buradan da deyimlerin Türkçeye bire bir çevrilmeden olduğu gibi öğrenilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

• “**En avoir gros sur la patate** (yüreği burkulmak, yüreği ezilmek, çok üzölmek, düş kırıklığına uğramak)” deyiminde, ön testte %46; son testte %73 olan başarının %27 oranında arttırılabildiği görülmektedir. Öğretim sürecinin etkili bir şekilde uygulandığı bu deyimdeki başarıda, düz anlatımla da olsa deyim öğretilmesinde öğrencinin anlayacağı tarzda farklı örneklerle öğretimin pekiştirilmesinin etkili olduğu değerlendirilmiştir.

• “**Se jeter à l’eau** (Aniden karar verip bir işin üstüne balıklama atlamak)” deyiminde, ön testte %54; son testte %85 olan başarının %31 oranında arttırılabildiği görülmektedir. Öğretim sürecinin etkili bir şekilde uygulandığı bu deyimdeki başarıda, düz anlatımla da olsa deyim öğretilmesinde öğrencinin anlayacağı tarzda farklı örneklerle öğretimin pekiştirilmesinin etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Kısa hikâyeler yöntemiyle öğretilenlerden altı deyim dikkat çekmektedir. Bunların test sonuçlarına bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

• “**Etre bien dans sa peau** (kendisiyle barışık olmak, kendinden hoşnut olmak)” deyiminde ön testte %31 ve son testte %54 olan başarının %23 oranında arttırıldığı ve nispi bir başarının elde edildiği görülmektedir. Bu deyimdeki düşük başarıda, deyim zorluğunun ve kısa hikâyenin basit, anlaşılır ve ilgi çekici olmayışının etken faktör olduğu değerlendirilmiştir.

• “**Mettre les petits plats dans les grands** (hiçbir masraftan kaçınmayarak davet vermek)” deyiminde, ön testte %31 ve son testte %81 olan başarının %50 oranında arttırıldığı ve önemli bir başarının elde edildiği görülmektedir. Bu başarının elde edilmesinde, kısa hikâyenin basit, anlaşılır ve ilgi çekici olmasının etkili olduğu değerlendirilmiştir.

• “**Se voiler la face** (gerçekle yüzleşmemek, hoşuna gitmeyen bir gerçekliği görmeyi reddetmek, inkâr etmek, kendini kandırmak)” deyiminde, ön testte ve son testte %46 oranında bir başarı elde edilerek başarı oranının arttırılamadığı ve beklenen başarının ortaya konulamadığı görülmektedir. Bu deyimdeki arttırılamayan başarı için deyim zorluğu ve hikâyenin ilginç olmamasının; dolayısıyla öğretim yönteminin etkisiz kalmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu deyim kelime kelime çevrildiğinde “yüzüne peçe takmak” anlamına gelmektedir. Öğrencilerin zihinlerinde bu şekilde canlanan deyime ilişkin, yanlış bir yönlenme olduğu değerlendirilmektedir.

• “**Avoir la chair de poule** (korkudan ya da soğuktan tüyleri diken diken olmak)” deyiminde, ön testte %46 ve son testte %58 olan başarının %12 oranında arttırıldığı ve nispi bir başarının yakalandığı; çok fazla arttırılamayan başarı için öğretim yönteminin etkisi kadar deyim zorluğu ve hikâyenin ilginç olmayışı etken faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

• “**Couper le sifflet à quelqu’un** (Birini boğazlamak, birinin lafını ağzına tıkmak, birini konuşturmamak)” deyiminde ön testte %54 ve son testte %92 olan başarının %38 oranında arttırıldığı ve çok önemli başarı elde edildiği görülmektedir. Bu başarının elde edilmesinde, kısa hikâyenin basit, anlaşılır ve ilgi çekici olmasının etkili olduğu değerlendirilmiştir.

• “**Se mettre au vert** (Kafa dinlemek için kırlara gitmek)” deyiminde ön testte %42 ve son testte %96 olan başarının %54 oranında arttırıldığı ve çok önemli bir başarı elde edildiği gözlenmiştir. Bu başarının elde edilmesinde, kısa hikâyenin basit, anlaşılır ve ilgi çekici olmasının etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Ayrıca bu deyim, kelime kelime tercüme edildiğinde “yeşillığe yerleşmek” gibi bir anlama gelmekte ve bu anlam da gerçek anlama yakın olduğu için başarının yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

Görseller yöntemiyle öğretilenlerden üç deyim dikkat çekmektedir. Bunların test sonuçlarına bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

• “**Avoir la langue bien pendue** (dili durmamak, çenesi düşük olmak, sürekli ve çok konuşmak)” deyiminde, ön testte %23 ve son testte ise %96 olan başarı oranının %73 oranında arttırıldığı ve çok önemli başarı elde edildiği görülmüştür. Deyimdeki başarının elde edilmesinde görsel yöntemin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, kullanılan görsellerin deyimine uygun olduğu ve öğrencilerin kavramasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

• “**N’avoir que la peau sur les os** (Bir deri bir kemik olmak, derisi kemiklerine yapışmak, çok zayıf olmak)” deyiminde, ön testte %50; son testte %92 olan başarının %42 oranında arttırıldığı gözlenmiştir. Deyimdeki başarının elde edilmesinde görsel yöntemin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, kullanılan görsellerin deyimine uygun olduğu düşünülmektedir.

• “**Broyer du noir** (Kara kara düşünmek)” deyiminde ön testte %62 ve son testte %88 olan başarının %26 oranında arttırıldığı görülmüştür. Deyimdeki başarının elde edilmesinde görsel yöntemin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Deyim öğretim yöntemlerinin karşılaştırılmasına gelince; son testte elde edilen analiz sonuçlarına bakılırsa, uygulanan düz anlatım, kısa hikâye ve görsel yöntemlerinin her üçüyle de öğrenciler üzerinde başarı sağlandığı ve başarı yüzdelерinin sırasıyla; %81, %74 ve %93 oldukları görülmektedir. Dolayısıyla, yüzdelere bakılırsa her üç yöntemin de öğretimde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Uygulanan öğretim yöntemlerinin kendi içinde hangisinin daha fazla etkili olduğuna bakıldığında, %93 başarı yüzdesi ile *görsellere* dayalı öğretim yönteminin yüksek başarı oranının elde edilmesinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Kısaca, görsel yöntemin diğer öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yabancı dil öğretiminin geçmişten bugüne durumu incelendiğinde dil söz varlığı içerisinde deyimlerin önemli bir yere sahip olduğu ve bu deyimlerin öğretimine yeteri kadar önem verilmediği görülmektedir (Güneş, 2009, s. 2-3). Ayrıca, “Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni (CECR-Cadre Européen Commun de Référence Pour les Langues)”nin ölçütlerine göre günlük yaşam içerisinde kullanılan deyimlerin öğrenciler tarafından öğrenilmesi için yabancı dil sınıfına getirilen ders materyalleri içerisinde deyimlere yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir (CECR, 2006, s. 80-84). Günümüzde ise yabancı dil öğretiminde bu nedenle deyim öğretimine yönelme olduğu görülmektedir.

Dil öğretiminde özellikle günümüzde iletişimsel yaklaşımın yabancı dil sınıfları içerisinde kullanılmaya başladığı belirlenmiştir. Bu nedenle deyimlerin öneminin de daha belirginleşmeye başladığı görülmektedir. İletişimsel yaklaşım içerisinde deyimlerin ait oldukları dilin kültürünü oluşturan, yansıtan ve kavramsallaştıran, edimsel ifadelerin incelendiği belirlenmiştir (Güneş, 2009, s. 2-3).

Anadil ya da yabancı bir dili iyi bir şekilde kullanabilmek o dilin sözcükleri ve dilbilgisi kurallarını kullanmak yeterli olmamaktadır. Burada önemli olan nokta bireyin o dil içerisindeki özel oluşumları ve deyimleri bilmesi ile gerçekleşmektedir. Birey eğer deyimlere hâkim değilse bu durumda yabancılarla iletişim kurmakta zorlanarak, iletişim kopukluğunun yaşanmasına sebep olacaktır.

Diğer yandan, yabancı dil öğrenen bireylere, deyimlerin başlangıç düzeyinden itibaren verilmesi ve öğrenenlerin bir an önce yabancı dilin tüm gerçekleri ve incelikleri ile karşılaşılması gerekmektedir (Topçu, 1999). Yapılan çalışmalarda, yazılı ve sözlü söylemler içerisinde deyimleri kullanmanın öğrenciler üzerinde güveni arttırdığı, iletişim kurduğu bireylere saygı duymasını sağladığı belirlenmiştir.

Yukarıda belirtilen konular çerçevesinde, Marmara Üniversitesi Fransızca Mütercim Tercümanlık Bölümü 3. sınıf öğrencilerinden 26 kişilik bir grup ile yapılan bir çalışmada, Fransızca deyimlerin öğretiminde kullanılan *düz anlatım*, *kısa hikâyeler* ve *görsellere* dayalı öğretim yöntemlerinin öğrencilerin başarısındaki etkileri araştırılmış, yorumlanmış ve hem deyim bazında başarı oranı ayrı ayrı belirlenmiş hem de öğrencilerin bireysel başarısı ortaya konulmuştur.

Düz anlatım yöntemiyle öğretilenlerden dikkati çeken deyimlere bakıldığında, bazılarında başarılar elde edildiği, bazılarında ise önemli bir başarı elde edilemediği görülmüştür. Başarı sağlananlardan “**En avoir gros sur la patate**” ve “**Se jeter à l’eau**” deyimleri dikkat çekmektedir. Bunların başarılmasında, öğretim sürecinin etkili bir şekilde uygulanmasının ve düz anlatımla da olsa deyimün öğretmesinde öğrencinin anlayacağı tarzda farklı örneklerle öğretimin pekiştirilmesinin etkili olduğu değerlendirilmiştir. Başarı sağlanamayan deyimlerden “**Prendre ses jambes à son cou**” deyimini dikkat çekmektedir. Başarısızlıkta, deyimün zorluğu yanında öğretim yönteminin yetersizliğinin önemli bir rolü olduğu değerlendirilmiştir.

Kısa hikâyeler yöntemiyle öğretilen deyimlere bakıldığında, bazı deyimlerde başarılar elde edildiği, bazılarında başarı seviyesinin çok az değiştiği ve bazılarında da önemli bir başarı elde edilemediği görülmüştür. Bu kapsamda, “**Couper le sifflet à quelqu’un**” ve “**Se mettre au vert**” deyimlerinde başarının sağlanmasında, kısa hikâyenin basit, anlaşılır ve ilgi çekici olmasının etkili olduğu değerlendirilmiştir. “**Etre bien dans sa peau**”, “**Mettre les petits plats dans les grands**”, “**Se voiler la face**” ve “**Avoir la chair de poule**” deyimlerinde istenilen başarının sağlanamamasında, deyimün zorluğunun yanı sıra kısa hikâyenin basit, anlaşılır ve ilgi çekici olmayışı ve öğretim yönteminin verimsiz olması etkilidir.

Görseller yöntemiyle öğretilenlerden dikkati çeken deyimlere bakıldığında, deyimlerin tamamında istenilen başarının elde edildiği görülmüştür. Başarı sağlananlardan “**Avoir la langue bien pendue**”, “**N’avoir que la peau sur les os**” ve “**Broyer du noir**” deyimleri dikkat çekmektedir. Bu deyimlerden özellikle, “**Avoir la langue bien pendue**” deyiminde en yüksek başarı artış oranı elde edilmiştir. Görseller yöntemiyle öğretilen deyimlerdeki yüksek başarının elde edilmesinde genel olarak görsel yöntemin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, kullanılan görsellerin deyimün uygun olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan, düz anlatım, kısa hikâye ve görsel yöntemlerinin etkinliklerine bakıldığında, uygulanan öğretim yöntemlerinin her üçüyle de öğrenciler üzerinde başarı sağlandığı görülmektedir. Ancak, öğrenci grubu üzerindeki %93 başarı oranı ile *görsellere dayalı* yöntemin diğer öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, öğretim yönteminin etkinliği yanında deyimlere ilişkin verilen örnekler, sınıfta yapılan pekiştirme çalışmaları, kısa hikâyelerin ilginçliği, görsellerin deyimün bire bir yansıtmadaki ve hafızada kalıcılığı sağlamadaki başarısı önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

SON NOT

(I) “Plastik pipetten vazgeçmek ne okyanuslara ne de dünyaya bir şey kazandırmaz. Ancak halka açık yerlerde plastik poşetlerle ve sigara içmeyle ilgili yaptığımız gibi, bilinçli insanlar yeni alışkanlıklar edinir, tutumları değiştirmeye yardımcı olur ve daha büyük toplumsal değişimi teşvik eder. Pipetsiz yudumlamak, atla deve değildir ve ürettiğimiz plastik miktarını ve atık miktarını önemli ölçüde azaltır.”

KAYNAKÇA

- Allen, L. Q. (1995). Effects of Emblematic Gestures on the Development and Access of Mental Representations of French Expressions. *Modern Language Journal.*, 79 (4), (521-529).
- Atagül, Y. Y. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Atasözü ve Deyim Öğretiminde Film ve Hikâye Tekniklerinin Etkililik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aydın, B. (2017). The Effect of Mental Imaging Technique on Idiom Comprehension in EFL Learners. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, 5 (4), (201-212).
- Boers, F. vd. (2007). Presenting figurative idioms with a touch of etymology: more than mere mnemonics? *Language Teaching Research*, 11, (43–62).
- Cavalla, C. ve Labre, V. (2009). L’enseignement en FLE de la phraséologie du lexique des affects. Agnès Tutin et Iva Novakova. Le lexique des émotions et sa combinatoire lexicale et syntaxique, *Ellug*, (1-16).
- Expressio.fr, “occupe toi de...”, <https://www.expressio.fr/expressions/occupe-toi-de-tes-oignons-ce-ne-sont-pas-tes-oignons>, (Erişim: 21.03.2024).
- Expressio.fr, “la mer a boire”, <https://www.expressio.fr/expressions/la-mer-a-boire>, (Erişim: 2.03.2024).

- Francaisauthentique, “connaitre comme sa poche” <https://www.francaisauthentique.com/connaitre-comme-sa-poche/>, (Erişim: 27.03.2024).
- Gaiapresse, “ce n’est pas la mer”, <https://gaiapresse.ca/2017/09/siroter-sans-paille-ce-nest-pas-la-mer-boire/>, (Erişim: 27.03.2024).
- Gibbs, R. W. Jr. vd. (1997). Metaphor in Idiom Comprehension. *Journal of Memory and Language*, 37, (141–154).
- González-Rey, I. (2007). Les Identités de Genre Dans Les Expressions Idiomaticques du Français. Interculturalidad y lenguaje, T. I, El significado como corolario cultural. *Granada Lingvistica-Serie Collectae*. Granada. (253-263).
- Güneş, S. (2009). Yabancı Dil Öğretiminde Deyim Öğretimi: Yöntemler, Teknikler ve Uygulamalar. *Dilbilim*, (22), (1-15).
- Güngör, Z. Y. (2017). Fransızca Yabancı Dil Öğrencileriyle Deyim Öğretimi Üzerine Bir Uygulama. *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)* Yıl: 3, (8), (98-122).
- Jovanovic, I. (2017). Le traitement des expressions idiomaticques dans certains manuels de FLE. *Revue du Centre Européen d'Etudes Slaves*. Paris. (1-16).
- Kühn, P. (1992). Phraseodidaktik. Entwicklungen, Probleme und Überlegungen für den Muttersprachenunterricht und den Unterricht DaF. *Fremdsprachen Lehren und Lernen*, (21), (169–189).
- Lecler, A. (2003). Isabel González-Rey (2002), La phraséologie du français. *Cahiers de Praxématique*, 41. <https://doi.org/10.4000/praxematique.2690>, (Erişim: 02.03.2024).
- Linternaute.fr, “occupe-toi-de...”, <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/6706/occupe-toi-de-tes-oignons/>, (Erişim: 02.03.2024).
- Linternaute.fr, “connaitre comme sa poche”, <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/18516/connaitre-quelque-chose-ou-quelqu-un-comme-sa-poche/>, (Erişim: 11.03.2024).
- Memphis, “ce n’est pas la mer”, https://memphis.typepad.com/la_vie_de_memphis/2011/12/encore-des-expressions-heureusement-ce-nest-pas-la-mer-%C3%A0-boire.html, (Erişim: 03.03.2024).
- Örge, F. (2003). *İlköğretim I. Kademe Beşinci Sınıfta Deyimlerin Öğretimine İlişkin Kullanılabilecek Aktivitelere Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Özcan, C. (2006). *Using the Role-Play Technique in Teaching English Idioms to Enhance Communicative Effectiveness of EFL Learners*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Paris-normandie.fr, “la-mer-boire” <https://www.paris-normandie.fr/id301847/article/2022-04-29/reduire-ses-dechets-ce-nest-pas-la-mer-boire-pour-les-collegiens-de-cleres>, (Erişim: 21.02.2024).
- Salianne french focus, “occupe-toi-de...”, <https://saliannefrenchfocus.wordpress.com/2015/07/03/expression-occupe-toi-de-tes-oignons/>, (Erişim: 02.02.2024).
- Şenol, Z. (2011). *Deyimlerin Yaratıcı Drama Yöntemiyle Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Topçu, N. (1999). Fransızca ve Türkçede rakamlı deyimlerin karşılaştırmalı incelemesi ve Fransızca yabancı dil öğretiminde kullanımları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 15, (173-180).
- Topçu, N. (2001). Fransızca ve Türkçe Renk İsimleri İçeren Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20, (131-140).
- Wu, Wen-Chi Vivian, I-Ting Doris Lin, Michael W. Marek ve Fang-Chuan Ou Yang (2021). Analysis of English Idiomatic Learning Behaviors of an Audio-Visual Mobile Application. *SAGE Open*. 1–17.
- Yenigün, D. (2014). *L’enseignement Des Expressions Idiomaticques Dans Les Classes de FLE*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Fransızca Öğretmenliği Bilim Dalı.

E-Ticaret ve Geleneksel Pazarlama Karşılaştırmasında Tüketicilerin Satın Alma Kararlarının Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Consumers' Purchase Decisions in E-
Commerce and Traditional Marketing Comparison

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 23-35
2024
DOI: 10.52539/mad.1508502
Received: 1 July 2024
Accepted: 22 August 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Ahmet SARITAŐ²
Ömer KARATAN³

Özet

İnternetin keşfi ile birlikte bilgi teknolojileri hızlı bir şekilde küreselleşmeye başlamıştır. Teknolojinin bu alanda hızlı bir şekilde gelişim göstermesi iş ve sosyal yaşamın şekillenmesinde önemli bir faktör olmuştur. Mağazaların dijitalleşmesi, dijital pazarlama ürünleri, e-ticaret pazarlamasının ortaya çıkması vb. gibi olayların sonucunda tüketicilerin satın alma davranışları da değişmeye başlamıştır. Günümüzde kişiler bilgisayar ve akıllı telefonlara kolaylıkla erişebilmekte olup, günlük yaşamlarına entegre edilmiştir. Bilgi ve iletişimin en önemli aracı olan akıllı telefonlar insanların sürekli yanında taşıdığı bir araç haline gelmiştir. Bu nedenle de satıcı ve tüketici arasındaki engeller ortadan kalkmıştır. Bu araştırmada e-ticaret ve geleneksel pazarlama karşılaştırmasının yapılmasında tüketicilerin içgüdüsel satın alma kararlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri "Pazarlama Araçları Ölçeği" ve "İçgüdüsel Satın Alma Ölçeği" aracılığıyla Ankara ili Çankaya ilçesinde geleneksel ve e-ticaret alışverişi yapan 165 erkek, 257 kadın olmak üzere 422 kişiden elde edilmiştir. Analiz sonucunda tüketicilerin içgüdüsel satın alma kararları değerlendirilerek, geleneksel ve e-ticaret pazarlamasının farklılıkları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Geleneksel Pazarlama, E-Ticaret, Satın Alma Kararı

Abstract

With the discovery of the Internet, information technologies have started to globalize rapidly. The rapid development of technology in this field has been an important factor in shaping business and social life. As a result of events such as the digitalization of stores, digital marketing products, the emergence of e-commerce marketing, etc., the purchasing behavior of consumers has also started to change. Today, people have easy access to computers and smartphones and are integrated into their daily lives. Smartphones, the most important tool of information and communication, have become a tool that people carry with them all the time. Therefore, the barriers between the seller and the consumer have disappeared. In this research, it is aimed to examine the instinctive purchasing decisions of consumers in comparing e-commerce and traditional marketing. The data of the research were obtained from 422 people, 165 males and 257 females, who made traditional and e-commerce shopping in Çankaya district of Ankara province through the "Marketing Tools Scale" and "Instinctive Purchasing Scale". As a result of the analysis, the differences between traditional and e-commerce marketing are presented by evaluating consumers' instinctive purchasing decisions.

Key Words: Marketing, Traditional Marketing, E-Commerce, Purchasing Decision.

¹ Bu makale, ikinci yazarın birinci yazar danışmanlığında, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan "Geleneksel Pazarlama ve E-Ticaret Pazarlamasında Tüketicilerin İçgüdüsel Satın Alma Kararı" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, asaritas@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3580-5592.

³ Yük. Lis. Öğr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, omerkaratan036@hotmail.com ORCID: 0009-0003-9975-4143.

GİRİŞ

Pazarlama olgusunun geçmişten günümüze kadar uzanan geniş bir tarihi bulunmaktadır. Pazarlamanın en eski hali olan yapısını geleneksel pazarlama olarak nitelendirilmektedir. Geleneksel pazarlama aracılığıyla satıcılar mevcut ürünlerinin pazarlamasını buldukları coğrafyada gerçekleştirebilmektedir. Pazarlama olgularının temelini geleneksel pazarlama oluşturmaktadır. Dijital pazarlama alanında gerçekleştirilen bütün olaylar geleneksel pazarlamanın oluşturduğu temel üzerine kurulmuştur. E-ticaret pazarlaması da geleneksel pazarlama ve teknolojilerin getirileri ile ortaya çıkmıştır. İnternetin ortaya çıkması ile birlikte satıcılar bilgisayar ve akıllı telefon teknolojileri ile üreticilerle sanal ortam üzerinde bir araya gelmektedir. Bu nedenle pazarlama teknoloji sayesinde küresel bir noktaya ulaşmaktadır.

Bu araştırmada geleneksel ve e-ticaret pazarlaması, tüketicilerin içgüdüsel satın alması üzerinde incelenmiştir. İlgili alanyazında Türkiye’de e-ticaret pazarlaması araştırmacılar tarafından ilgi görmektedir. Tüketicilerin geleneksel pazarlama ve e-ticaret pazarlama bakış açısı yaş, kültür, cinsiyet vb. özelliklere göre değişkenlik göstermektedir. Bu araştırmada tüketicilerin içgüdüsel satın alma davranışlarına değinilmeden önce geleneksel ve e-ticaret pazarlamasına değinilmiştir. Bu kapsamda geleneksel pazarlama ve e-ticaret pazarlaması ilgili alanyazına göre aktarılmıştır.

1. GELENEKSEL PAZARLAMA

1.1. Pazarlama Kavramı ve Geleneksel Pazarlama

Geleneksel pazarlamadan teknolojinin getirileri ile oluşan modern pazarlamanın üreticiler ve tüketiciler arasındaki pazarlamanın bilgi iletişimindeki yapısının incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle ilk önce geleneksel pazarlamanın incelenmesi daha doğru olacaktır.

Kotler vd. (2008:5) pazarlamanın, müşterilerin ne istediğini ve bunu onlara nasıl satacaklarını belirlemenin yanı sıra satış sürecini etkin bir şekilde yönetme şekli olduğunu belirtmiştir. Amerikan Pazarlama Birliğine göre pazarlama kavramı, bireylere ve gruplara yarar sağlayacak hedeflere ulaşmak için ürün, hizmet ve kavramların yaratılması, oluşturulması, reklamının yapılması ve sunulması süreci olarak ifade edilmektedir. Pazarlama, ekonominin ve toplumun tüm eylem ve eylemlerini yani pazarın, yani potansiyelin bulunması, değerlendirilmesi ve yaratılması sürecini kapsayan bir terimdir (Taşkın, 1987: 6). Pazarlamanın temel amacı, ürün ve hizmetleri satın alan müşterileri elde tutmak, büyütmek ve onlara yeni müşteriler bulmaktır (Erciş, 2011: 127). Pazarlamayı daha doğru bir şekilde değerlendirmek için, yalnızca satışların nihai sonucuna odaklanmak yerine, tüm süreci denetleyen ve etkileyen bir bakış açısıyla bakmak daha faydalı olmaktadır.

Pazarlama departmanı çalışanları, pazar ve rekabet analizlerinin yapılması, kendi pazarlarının ve küresel trendlerin takip edilmesi, müşteri ihtiyaçlarının belirlenmesi ve hem kısa hem de uzun vadeli planların oluşturulması, rapor yazılması, ürün ve ambalaj geliştirme, reklam, tanıtım koordinasyonunun sağlanmasından sorumlu tutulmaktadır. Ayrıca pazarlama departmanında görevli olan kişiler bağlantıları yönetmekte ve araştırma firmalarına, reklamcılara ve diğer hizmet sağlayıcılara sunumlar ortaya çıkartmaktadır. Bu durum tıpkı denetledikleri ürün veya markanın Genel Müdürüne benzemeleri ile eşdeğerdir. Ayrıca buldukları konumu bir savaşa benzetirsek, satış ekibini ihtiyaç duyduğu araçlarla donatanlar şeklinde ifade etmek mümkündür (Borça, 2003: 66).

Bir ürünü üretmeden önce pazarlama başlamakta olup, sattıktan sonra da pazarlama devam etmektedir. Pazarlama hem maddi hem de maddi olmayan ürünleri tanıtmak ve hem para kazanmayı amaçlayan hem de amacı olmayan işletmeler için gereklidir. Pazarlamanın amacı müşterilerin istek ve arzularını karşılamaktır. Pazarlama; pazar araştırması, ürün veya hizmetlerin üretimi, fiyatlandırılması, tanıtımı ve dağıtımı da dahil olmak üzere geniş bir faaliyet yelpazesini kapsayan bir süreç olarak görülmektedir. Pazarlama faaliyetleri dış faktörlerin etkisiyle sık sık değişime ve belirsizliklere maruz kalmaktadır (Kamakura vd., 2003: 45-65). Etkili pazarlama stratejileri geliştirmek için, olası değişiklikleri öngörmek, uygun planlar oluşturmak ve akut ihtiyaç dönemlerinde kriz yönetimi uygulamalarını hayata geçirmek büyük bir önem taşımaktadır.

1.2. E-Ticaret Pazarlaması

Literatürde e-ticaret kavramı ile ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Çünkü teknoloji geçmişten günümüze kadar değişiklik göstermekte ve değişmeye devam etmektedir. E-ticaret pazarlaması bireyler ve kuruluşlara göre gerçekleştirilebilmektedir. E-ticaret kapsamında; çevrimiçi pazarda üreten, tüketen, satan, satın alan veya işbirliği yapanlar gibi çeşitli türdeki varlıklar yer almaktadır. E-ticaret genel anlamda elektronik yollarla iş yürütme sürecinin tamamını ifade etmektedir. E-ticaret metin, ses ve resim gibi çeşitli veri türlerinin elektronik formatlara dönüştürülmesi, işlenmesi ve interneti kullanarak ağlar arasında taşınması sürecini tanımlayan bir terimdir. E-ticaret, kişi ve kuruluşları bilgilendirmek, araştırma yapmak, mal ve hizmet sipariş etmek, ürünleri müşterilere ulaştırmak, satış sonrası destek sunmak, ödeme yapmak gibi çeşitli faaliyetleri içermektedir. E-ticaret sadece üreticiler ve tüketiciler açısından avantajlı olmakla kalmayıp aynı zamanda eğitim, pazarlama, reklam ve bilgi paylaşımında da rol oynamaktadır (Coşkun 2004: 245).

Teknolojinin ilerlemesi, mal ve hizmet alım satımını içeren ticaretin yapıma şeklini değiştirmiştir. Fiziksel olarak bir işleme katılmadan ürün ve hizmet satın almaya e-ticaret denilmektedir. Bu açıklama pazarların artık belirli bölgelerle sınırlı olmadığını, dünyanın her köşesinden bireylerin aynı ürünü alabileceğini ortaya koymaktadır. İnternet bir pazaryerine dönüştüğünde bu ortamın dünyanın en büyük pazar yeri olduğu iddia edilebilmektedir. E-ticaret ile tüketicilerin çevrimiçi olarak mevcut tüm ürünlere göz atmasına ve satın almasına olanak tanınmıştır. 20. yüzyılın sonları, dünyadaki en önemli dönüşümlerden biri olarak kabul edilen e-ticaretin yükselişine sahne olmuştur. E-ticaret, geleneksel pazarlamanın neden olduğu kısıtlamalarının çoğunu ortadan kaldırmaktadır. Mevcut duruma bakıldığında ticaretin şekil ve büyüklüğünde önemli değişiklikler yaşandığını söylemek mümkündür. Bu değişiklik sonucunda tüketim seviyelerinin arttığı kaydedilmiştir. İnsanların dış dünyada fiziksel olarak bulunmalarına gerek kalmadan mal ve hizmet alıp satmalarını sağlayan ve bunu herkes için erişilebilir hale getiren sanal pazarlar oluşturulmuştur. İnsanlar bu çevrimiçi pazar yerinde evlerinin rahatlığında ürün satın alabilmektedir (Özdemir 2019: 1505).

E-ticaret, teknolojik gelişmelerle birlikte popülerliği artan, ticari işlemlerin bilgisayar ve mobil cihazlar kullanılarak internet üzerinden yapılmasına verilen isimdir. Bu prosedür sırasında insanlar ürünler hakkında bilgi sahibi olmakta, hizmetlerden yararlanabilmekte, satın alma işlemlerini gerçekleştirebilmekte ve ürünlerini kargo ile teslim alabilmektedir. İnsanlar, fiziksel mağazalara gitmeden buldukları ortamda çevrimiçi olarak bir şeyler satın alabilmekte ve alışverişlerini kolaylıkla yapabilmektedir. Eş zamanlı olarak çevrimiçi alışverişin büyümesi, işletmeleri görünürlüklerini artırmak için web sayfaları oluşturmaya teşvik etmektedir. Ancak işletmeler artık ürün ve hizmetlerini internet üzerinden tanıtmakta ve online işlemler gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte, e-postanın veya bir web sayfasının varlığı, şirketin çevrimiçi iş yaptığı anlamına gelmemektedir (Soydal 2006: 548).

1.3. E-Ticareti Gelişmesini Etkileyen Faktörler

1.3.1. İnternet

E-ticaret, interneti ve diğer iletişim teknolojilerini kullanarak faaliyet gösteren bir iş türüdür. İnternet büyüyüp daha fazla insana ulaştıkça elektronik ticaret de büyümekte ve yaygınlaşmaktadır. İnternet, milyonlarca insanın birbiriyle iletişim kurmasını sağlayan, birbirine bağlı ağlardan oluşan bir sistemdir. Çok sayıda ağı birbirine bağlayarak, bilgiye erişimi engelleyen zaman ve mekan engelleri aşılmıştır. İnternet, zaman geçtikçe en kullanışlı, ekonomik ve hızlı bilgi kaynağı haline gelmiştir. Tüketiciler internet aracılığıyla arzu ettikleri ürün ve hizmetlerle ilgili kolaylıkla bilgi edinebilmekte, fiyatları karşılaştırabilmekte ve önceki alıcıların yorumlarını okuyabilmektedir (Küçükylmazlar, 2006:23).

1.3.2. Globalleşme

Küreselleşme, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerin ulusal sınırların ötesine yayılmasını ve bu alanlarda küresel toplumun ortak normlar oluşturmasını tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Babataş, 2004:309).

Küreselleşme, bilgi teknolojileri ile küreselleşmenin birleşiminden etkilenmektedir. Çünkü bilgi teknolojilerindeki gelişmeler küreselleşmeyi doğrudan etkilemektedir. Globalleşme olarak da adlandırılan küreselleşme, ülke sınırlarının ortadan kalkmasına yol açmıştır. Ayrıca e-ticaret, geleneksel ticarete göre

maliyetleri azaltmış ve müşteri etkileşimlerini artırarak küreselleşme olarak adlandırılan küresel rekabeti kolaylaştırmıştır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak işletmeler arasındaki rekabet de artmıştır. Rekabet arttıkça şirketler ileri teknolojiyi kullanmaya başlamıştır. Bilgi teknolojilerindeki ilerleme, bu teknolojileri benimseyen şirketlerin ürün ve hizmetlerini dünya çapında zahmetsizce dağıtmalarına olanak tanımıştır. Bu durum küresel anlamda yeni bir rekabeti doğurmuş ve bu rekabet işletmelere yeni fırsatlar açmıştır (Coşkun, 2004:250).

1.4. Tüketici Satın Alma Kararında Önemli Faktörler

1.4.1. Kişisel Faktörler

Kişilerin kendilerine ait belirleyici özellikleri, cinsiyet, yaş, gelir, medeni durum, vb. özellikleri kişisel faktörler kapsamında yer almaktadır. Kişiler kendi özelliklerine göre satın alma davranışlarını sergileyebilmektedir. Bu nedenle tüketici satın alma davranışları kişisel faktörlere göre değişebilmektedir (Baş Aras ve Tantekin Çelik, 2021: 558-559).

1.4.2. Kültürel Faktörler

Tüketici satın alma kararında kültürel faktörler şu şekilde özetlenebilmektedir (Oğuz, 2011: 130-133):

- **Kültür:** insanların nasıl davrandığını ve kendilerini ifade ettiğini etkileyen, ebeveynlerden çocuklara aktarılan, sanatta ve toplumda görülebilen inançların, normların, duyguların ve işaretlerin bir karışımıdır. Bunların hepsi paylaştığımız kolektif kültürden elde ediliyor ve o kültürü diğer kültürlerden ayıran kendi ilkelerini üretmektedir.
- **Aile:** Bazı hanelerde satın alma kararını anne verirken, bazılarında ise baba vermektedir. Bir ürünü satın alma kararı, onu kimin satın alacağı, kimin kullanacağı ve kimin araştıracağı gibi çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir.
- **Sosyal Sınıf:** Sınıflar arası hareket, gelirin azalması veya artması nedeniyle değişkenlik göstermektedir. Bir sınıftan diğerine geçişte herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

1.4.3. Psikolojik Faktörler

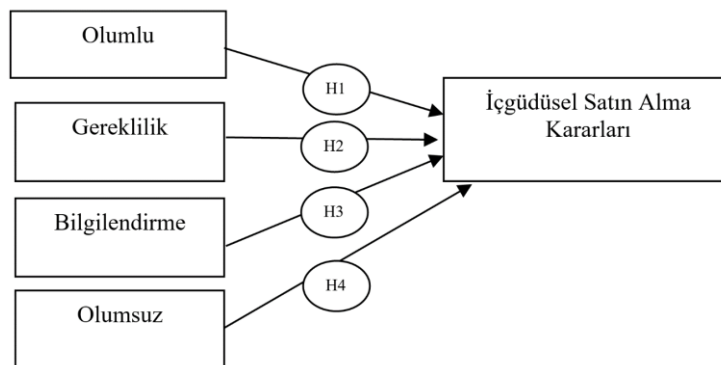
Bir kişinin davranış şekli, kişiliğinden büyük ölçüde etkilenmektedir. İnsanların davranış ve düşünme biçimleri satın aldıkları şeyleri belirleyebilmektedir. Ayrıca pazarlamacılar, pazarlama planlarını tasarlarırken tüketicilerin psikolojik yönlerini de dikkate almaktadır. Markaların tüketici satın almalarının ardındaki motivasyonları anlamalarına yardımcı olan nöropazarlama önemli bir değer taşımaktadır. Nöropazarlama, tüketici davranışının beyinden nasıl etkilendiğini inceleyen bir alandır. Müşterilerinin gizli istek ve beklentilerini anlayan markaların başarılı olma olasılıkları daha yüksektir (Durmaz, 2011: 65-66).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, örneklem grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Bu araştırmanın amacı geleneksel ve e-ticaret pazarlamasında tüketicilerin satın alma davranışlarının etkisinin belirlenmesidir. Buna göre araştırmanın modeli şu şekildedir:

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

2.2. Araştırmanın Örneklem Grubu

Ankara’da yaşayan çevrimiçi platformları ve mağazalı perakendecilik aracılığıyla alışveriş yapan kişiler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Konumuz ile ilgili çevrimiçi ve perakende mağazacılık hizmetlerinden satın alma davranışını gösteren kişilerin sayısının belirlenmesi net olmadığı için ana kütle sayısı belirlenememiştir. Bu yüzden araştırmada örneklem yöntemine başvurulmuştur. Literatürde yer alan çalışmalarında örneklem yönteminde Yapısal Eşitlik Modellemesi yapan araştırmacılar tarafından en az 200 kişinin katılım sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Bu araştırmada 165 erkek, 257 kadın olmak üzere toplam 422 geleneksel ve e-ticaret tüketicisi katılım sağlamıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizine geçilmeden önce kayıp veri, uç değer ve normallik varsayımlarına bakılmıştır. Google Form aracılığıyla toplanan veriler önce Excel, ardından SPSS veri istatistik paket programına aktarılmıştır. Verilerin toplanması gönüllülük esasına dayalı olduğu ve her bir sorunun doldurulması gerekli kılındığı için veri setinde kayıp veri olmadığı görülmüştür. Son olarak normallik varsayımı için ortalama puanlara ilişkin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayı değerlerine bakılmıştır.

Birçok analizde ön koşul olarak görülen güvenilirlik, ölçüme dayalı araştırmalar için önemlidir. Güvenirliği ölçmek için farklı zamanlarda yapılan iki bağımsız ölçümü karşılaştırmak, yarıya bölünmüş anketleri karşılaştırmak gibi çeşitli yöntemlerden yararlanılmaktadır (Cronbach, 1951). Ancak bu yöntemler içinde en yaygın olanı Cronbach Alfa (α) katsayısının hesaplanmasıdır. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0 ile 1 arasında değişen değerler almaktadır. Bu katsayı 1’e ne kadar yakınsa, ölçekteki maddelerin iç tutarlılığı da o kadar güvenilirlerdir. Ancak genel olarak bu katsayının .70’ten büyük olması tercih edilmektedir (Field, 2009). Güvenilirlik katsayısı Tablo 1’deki gibi yorumlanmaktadır (Sharma, 2016).

Tablo 2. Güvenilirlik Katsayısı Aralığı

Cronbach's alpha	Açıklaması
$\alpha \geq 0,9$	Mükemmel
$0,9 > \alpha \geq 0,8$	İyi
$0,8 > \alpha \geq 0,7$	Orta
$0,7 > \alpha \geq 0,6$	Kabul edilebilir
$0,6 > \alpha \geq 0,5$	Düşük
$0,5 > \alpha$	Kabul edilemez

Bu noktadan hareketle ölçeklerden elde edilen sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Normallik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	Olumlu	Gereklilik	Bilgilendirme	Olumsuz	İçgüdüsel
Art. Ortalama	2,5708	2,6398	3,0205	2,3412	2,3057
Standart Sapma	,92552	1,08631	1,24111	1,11656	,87010
Çarpıklık	,126	,047	-,123	,576	,497
Basıklık	-,790	-,961	-1,296	-,529	-,397
Cronbach Alfa Katsayısı	.892	.895	.854	.887	.960

Tablo 3 incelendiğinde ölçeklerden alınan ortalama puanların Tabachnick & Fidell’in (2012) normallik için önermiş olduğu +1.5, -1.5 ölçüt değerler arasında olması dolayısıyla analizlerde parametrik testlerin yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları mükemmel düzeyde güvenilir bulunmuştur.

3. ARAşTIRMANIN BULGULARI

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmanın verilerini sağlayan katılımcılar 165 erkek ve 257 kadın olmak üzere 422 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara ait detaylı bilgiler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcılara İlişkin Bilgiler (N = 510)

Değişken	Kategori	Frekans f	Yüzde %
Cinsiyet	Erkek	165	39,1
	Kadın	257	60,9
	Toplam	422	100
Yaş	18-25	66	15,6
	26-35	46	10,9
	36-45	101	23,9
	46-55	116	27,5
	56-65	57	13,5
	66 ve üzeri	36	8,5
	Toplam	422	100
Eğitim Düzeyi	Lise	63	14,9
	Ön lisans	48	11,4
	Lisans	219	51,9
	Yüksek lisans	92	21,8
	Toplam	422	100
Sosyoekonomik Düzey	0-11402	55	13,0
	11403-18000	97	23,0
	18001-25000	47	11,1
	25001-35000	96	22,7
	35001-45000	46	10,9
	45001 ve üzeri	81	19,2
	Toplam	422	100
Medeni Durum	Evli	221	52,4
	Bekar	201	47,6
	Toplam	422	100

Tablo 4'te görüleceği üzere katılımcıların %60'a yakını kadındır. Erkeklerin oranı %39,1'dir. Medeni durum açısından evli ve bekar katılımcıların birbirine denk olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyi açısından bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans ve yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ön lisans mezunlar az düzeydedir. Yaş düzeyi açısından nispeten dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir. 66 yaş ve üzeri katılımcı sayısı en az düzeydedir. Sosyoekonomik düzey açısından incelendiğinde nispeten dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir. 11402 ve daha az ücret alanların oranı en azdır.

3.2. Hipotez Testleri

İlgili değişkenler arasında kurulan teorik model Şekil 1'de verilmiştir. Bağımlı değişken olarak atanan içgüdüsel satın alma kararları değişkeni üzerinde, olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz değişkenlerinin etkisini belirlemek amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. İçgüdüsel satın alma kararları Değişkeninin Yordanmasına Yönelik Çoklu Regresyon Modeli

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r	Tol.	VIF
Sabit	1,099	,120		9,144	,000				
Olumlu	,404	,057	,430	7,131	,000	,467	,330	,510	1,961
Gereklilik	-,056	,055	-,070	-1,020	,308	,313	-,050	,391	2,558
Bilgilendirme	,067	,046	,095	1,441	,150	,338	,070	,423	2,363
Olumsuz	,049	,039	,062	1,260	,208	,252	,062	,756	1,323

R= .476   R²= .227
F (4,417) = 30.613   p = .000

Bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı sorunu olup olmadığını ortaya koymak amacıyla tolerans ve VIF değerlerine bakılmıştır. Tablo 4 incelendiğinde çoklu regresyona dahil edilen her bir bağımsız değişkenin tolerans değerleri .20'den büyük; VIF değerleri ise 10'dan küçüktür. Bu bulgular, çoklu regresyon modelinde gözlenen her bir bağımsız değişkenin farklı bir niteliği ölçtüğü, yani bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı sorunu olmadığı şeklinde yorumlanabilir (Licht, 1995).

İçgüdüsel satın alma kararları üzerinde etkisi olduğu düşünölen olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz gibi değişkenlerin katılımcıların içgüdüsel satın alma kararlarını ne şekilde yordadığını belirlemek için yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda; olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz değişkenleri birlikte içgüdüsel satın alma kararları değişkeni ile anlamlı bir ilişki ($R = .476$, $R^2 = .227$) içerisinde $[F_{(3-506)} = 575,579$, $p < .05]$. Bağımsız değişkenlerin tamamı hep birlikte, içgüdüsel satın alma kararları puanlarındaki değişimin %22,7'sini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre bağımsız (yordayıcı) değişkenlerin içgüdüsel satın alma kararları üzerindeki nispeten önem sırası; olumlu ($\beta = .430$), bilgilendirme ($\beta = .095$), gereklilik ($\beta = -.070$ ve olumsuz ($\beta = .062$) şeklindedir. Regresyon katsayılarının manidarlık testlerine bakıldığında bağımsız değişkenlerden sadece olumlu alt boyutunun içgüdüsel satın alma kararları puanları üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görölmüştür ($p < .01$). Bağımsız değişkenlerle içgüdüsel satın alma kararları arasındaki ilişkilere bakıldığında;

- Olumlu ile ($r = .467$, diğer bağımsız değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde $.330$),
- Bilgilendirme ile ($r = .338$, diğer bağımsız değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde $.070$),
- Gereklilik ile ($r = .313$, diğer bağımsız değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde $-.050$)
- Olumsuz ile ($r = .252$, diğer bağımsız değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde $.062$) düzeyinde korelasyon görölmüştür.

Çoklu regresyon analizi sonucunda katılımcıların içgüdüsel satın alma kararları düzeylerini yordayan regresyon denklemi aşağıdaki gibidir:

$$\text{İçgüdüsel satın alma kararları} = (0.404 \times \text{olumlu}) + (0.067 \times \text{bilgilendirme}) + (-0.056 \times \text{gereklilik}) + (0.049 \times \text{olumsuz})$$

3.3. Fark Testleri

Katılımcıların pazarlama ölçeğinin alt boyutlarından (olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz) ve içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanların cinsiyete göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan bağımsız grupları için t-testi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkenine Göre Alt Boyut Puanlarının T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ort.	S	t	sd	p
Olumlu	Kadın	165	2,4864	,92445	-1,504	420	,133
	Erkek	257	2,6250	,92393			
Gereklilik	Kadın	165	2,6162	1,07169	-,358	420	,721
	Erkek	257	2,6550	1,09740			
Bilgilendirme	Kadın	165	2,9798	1,24651	-,540	420	,590
	Erkek	257	3,0467	1,23936			
Olumsuz	Kadın	165	2,2879	1,08643	-,786	420	,432
	Erkek	257	2,3755	1,13626			
İçgüdüsel Satın Alma Kararları	Kadın	165	2,2736	,84396	-,607	420	,544
	Erkek	257	2,3263	,88750			

Tablo 6'da göröleceğı üzere katılımcıların olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz alt boyutları ile içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanlar cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Kadınlar ve erkeklerin bu alt boyutlardan ve içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları puanlar birbirine yakın çıkmıştır. Buna göre cinsiyet, katılımcıların olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz alt boyutları ile içgüdüsel satın alma kararları üzerinde anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır.

Katılımcıların pazarlama ölçeğinin alt boyutlarından (olumlu, gereklilik, bilgilendirme ve olumsuz) ve içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanların medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan bağımsız grupları için t-testi Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Medeni Durum Değişkenine Göre Alt Boyut Puanlarının T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Medeni Durum	N	Ort.	S	t	sd	p
Olumlu	Evli	221	2,5549	,86292	-,370	420	,711
	Bekar	201	2,5883	,99167			
Gereklilik	Evli	221	2,7647	1,01451	2,492	420	,013
	Bekar	201	2,5025	1,14703			
Bilgilendirme	Evli	221	2,9849	1,22506	-,618	420	,537
	Bekar	201	3,0597	1,26041			
Olumsuz	Evli	221	2,3145	1,00203	-,516	420	,606
	Bekar	201	2,3706	1,23215			
İçgüdüsel Satın Alma Kararları	Evli	221	2,2086	,78541	-2,418	420	,016
	Bekar	201	2,4125	,94510			

Tablo 7’de görüleceği üzere katılımcıların olumlu, bilgilendirme ve olumsuz alt boyutlarından aldıkları ortalama puanlar medeni duruma göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Evlilerin ve bekarların bu alt boyutlardan aldıkları ortalama puanlar birbirine yakın çıkmıştır. Buna göre medeni durum, katılımcıların olumlu, bilgilendirme ve olumsuz alt boyutları üzerinde anlamlı bir farklılık ortaya koymamıştır.

Katılımcıların gereklik alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar medeni duruma göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Evli katılımcıların gereklik puanları bekar katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır. Buna göre medeni durum, katılımcıların gereklik puanları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ve bu etki evliler lehinedir.

Katılımcıların içgüdüsel satın alma kararı ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanlar medeni duruma göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bekar katılımcıların içgüdüsel satın alma kararları evlilere kıyasla daha yüksektir. Buna göre medeni durum, katılımcıların içgüdüsel satın alma karar alma davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ve bu etki bekarlar lehinedir.

Katılımcıların pazarlama ölçeğinin alt boyutlarından (olumlu, gereklik, bilgilendirme ve olumsuz) ve içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanların yaş değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	Olumlu	1	66	2,6193	,94448	Gruplar arası	2,848	5	,570	,662
2		46	2,5190	,98600	Gruplar içi	357,772	416	,860		
3		101	2,6077	,72263	Toplam	360,619	421			
4		116	2,6401	,95527						
5		57	2,4013	1,18791						
6		36	2,4896	,75319						
Gereklik	1	66	2,5202	1,05268	Gruplar arası	24,868	5	4,974	4,384	,001
	2	46	2,8841	,83212	Gruplar içi	471,939	416	1,134		
	3	101	2,8647	,94655	Toplam	496,807	421			
	4	116	2,7126	1,24714						
	5	57	2,1345	1,22452						
	6	36	2,4815	,68287						
Bilgilendirme	1	66	3,4545	1,38815	Gruplar arası	40,056	5	8,011	5,477	,000
	2	46	3,0290	1,18181	Gruplar içi	608,433	416	1,463		
	3	101	3,1320	1,30135	Toplam	648,489	421			
	4	116	3,0690	1,16347						
	5	57	2,3743	1,01001						
	6	36	2,4815	,68287						

	6	36	2,7685	1,04447					F	p
	Yaş	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO		
Olumsuz	1	66	2,4924	1,33731	Gruplar arası	7,075	5	1,415	1,137	,340
	2	46	2,4130	1,29660	Gruplar içi	517,788	416	1,245		
	3	101	2,2970	,90049	Toplam	524,863	421			
	4	116	2,3621	1,06442						
	5	57	2,0614	1,25737						
	6	36	2,4722	,86143						
	Yaş	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	66	2,7107	1,04025	Gruplar arası	37,162	5	7,432	10,981	,000
2	46	2,6433	1,03213	Gruplar içi	281,569	416	,677			
3	101	2,2016	,58048	Toplam	318,732	421				
4	116	2,3570	,94398							
5	57	1,7273	,42467							
6	36	2,1742	,69740							

1= 18-25, 2= 26-35, 3= 36-45, 4= 46-55, 5= 56-65, 6= 66 ve üzeri

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların olumlu ve olumsuz alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Gereklik alt boyutundan alınan ortalama puanlar yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Gereklik puanlarının hangi yaş gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 56-65 yaş aralığında olan katılımcıların 26-35, 36-45 ve 46-55 yaş aralığında olanlara kıyasla daha düşük puan almıştır. Bilgilendirme alt boyutundan alınan ortalama puanlar yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bilgilendirme puanlarının hangi yaş gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 56-65 yaş aralığında olan katılımcıların 18-25, 36-45 ve 46-55 yaş aralığında olanlara kıyasla daha düşük puan almıştır. İçgüdüsel satın alma kararı ölçeğinin genelinden alınan ortalama puanlar yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. İçgüdüsel satın alma kararı puanlarının hangi yaş gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 56-65 yaş aralığında olan katılımcıların 18-25, 26-35, 36-45 ve 46-55 yaş aralığında olanlara kıyasla daha düşük puan almıştır.

Katılımcıların pazarlama ölçeğinin alt boyutlarından (olumlu, gereklik, bilgilendirme ve olumsuz) ve içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanların eğitim düzeyi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Eğitim	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	Olumlu	1	63	1,9028	,78206	Gruplar arası	33,362	3		
2		48	2,7630	1,06418	Gruplar içi	327,257	418	,783		
3		219	2,6787	,79939	Toplam	360,619	421			
4		92	2,6712	1,03140						
	Yaş	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	63	2,0053	1,25366	Gruplar arası	36,218	3	12,073		
2	48	2,7014	1,13037	Gruplar içi	460,588	418	1,102			
3	219	2,8508	,94285	Toplam	496,807	421				
4	92	2,5399	1,09594							
	Eğitim	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	63	2,1799	1,13565	Gruplar arası	56,767	3	18,922		
2	48	3,3611	1,22587	Gruplar içi	591,722	418	1,416			
3	219	3,1948	1,23679	Toplam	648,489	421				
4	92	3,0036	1,08772							

Olumsuz	Eğitim	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	63	1,7778	,79706	Gruplar arası	30,269	3	10,090		
	2	48	2,4896	1,17821	Gruplar içi	494,594	418	1,183		
	3	219	2,3379	1,02491	Toplam	524,863	421			
	4	92	2,6576	1,32998						
İçgüdüsel Karar Alma	Eğitim	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	63	1,7453	,72095	Gruplar arası	24,278	3	8,093		
	2	48	2,2936	,95567	Gruplar içi	294,454	418	,704		
	3	219	2,4427	,84502	Toplam	318,732	421			
	4	92	2,3696	,83625						

1= Lise, 2= Önlisans, 3= Lisans, 4= Lisansüstü

Tablo 9 incelendiğinde olumlu alt boyutundan alınan ortalama puanlar eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Olumlu alt boyutu puanlarının hangi eğitim düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre lise mezunu katılımcılar; önlisans, lisans ve lisansüstü mezunlara kıyasla daha düşük puan almışlardır. Gereklik alt boyutundan alınan ortalama puanlar eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Gereklik puanlarının hangi eğitim düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre lise mezunu katılımcılar; önlisans, lisans ve lisansüstü mezunlara kıyasla daha düşük puan almışlardır. Bilgilendirme alt boyutundan alınan ortalama puanlar eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bilgilendirme puanlarının hangi eğitim düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre lise mezunu katılımcılar; önlisans, lisans ve lisansüstü mezunlara kıyasla daha düşük puan almışlardır. Olumsuz alt boyutundan alınan ortalama puanlar eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Olumsuz alt boyutu puanlarının hangi eğitim düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre lise mezunu katılımcılar; önlisans, lisans ve lisansüstü mezunlara kıyasla daha düşük puan almışlardır. İçgüdüsel satın alma kararı ölçeğinin genelinden alınan ortalama puanlar eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. İçgüdüsel satın alma kararı puanlarının hangi eğitim düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre lise mezunu katılımcılar; önlisans, lisans ve lisansüstü mezunlara kıyasla daha düşük puan almışlardır.

Katılımcıların pazarlama ölçeğinin alt boyutlarından (olumlu, gereklik, bilgilendirme ve olumsuz) ve içgüdüsel satın alma kararları ölçeğinin genelinden aldıkları ortalama puanların gelir düzeyi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Gelir Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Olumlu	Gelir	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	55	2,6045	,76896	Gruplar arası	29,246	5	5,849		
	2	97	2,3106	,89797	Gruplar içi	331,374	416	,797		
	3	47	2,4069	,95925	Toplam	360,619	421			
	4	96	2,4102	,87014						
	5	46	2,7772	,79229						
	6	81	3,0278	,99707						
Gereklik	Gelir	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	55	2,6061	,91645	Gruplar arası	34,357	5	6,871		
	2	97	2,5189	1,19893	Gruplar içi	462,450	416	1,112		
	3	47	2,7234	1,14908	Toplam	496,807	421			
	4	96	2,2465	1,03420						
	5	46	3,0145	,44973						
	6	81	3,0123	1,16003						

	Bilgilendirme									
	Gelir	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Bilgilendirme	1	55	3,3333	1,49071	Gruplar arası	29,780	5	5,956	4,005	,001
	2	97	2,8866	1,35988	Gruplar içi	618,709	416	1,487		
	3	47	2,8156	1,02578	Toplam	648,489	421			
	4	96	2,7813	1,05390						
	5	46	3,5942	,87182						
	6	81	3,0453	1,28965						
	Olumsuz									
	Gelir	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Olumsuz	1	55	2,6091	1,29704	Gruplar arası	20,725	5	4,145	3,420	,005
	2	97	2,1701	1,00490	Gruplar içi	504,137	416	1,212		
	3	47	1,9787	,82724	Toplam	524,863	421			
	4	96	2,2552	1,18543						
	5	46	2,4239	1,04864						
	6	81	2,6296	1,12854						
	İçgüdüsel Karar Alma									
	Gelir	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
İçgüdüsel Karar Alma	1	55	2,9901	1,04233	Gruplar arası	65,287	5	13,057	21,432	,000
	2	97	1,7254	,55484	Gruplar içi	253,445	416	,609		
	3	47	2,0687	,83119	Toplam	318,732	421			
	4	96	2,4015	,81271						
	5	46	2,4733	,78001						
	6	81	2,4646	,73585						

1= 0-11402 arası, 2= 11403-18000 arası, 3= 18001-25000 arası, 4= 25001-35000 arası, 5= 35001-45000, 6= 45001 ve üzeri

Tablo 10 incelendiğinde olumlu alt boyutundan alınan ortalama puanlar gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Olumlu alt boyutu puanlarının hangi gelir düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 45001 ve üzeri gelire sahip olan katılımcılar; 11403-18000 arası, 18001-25000 arası ve 25001-35000 arası gelire sahip katılımcılara kıyasla daha yüksek puan almışlardır. Gereklilik alt boyutundan alınan ortalama puanlar gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Gereklilik alt boyutu puanlarının hangi gelir düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 25001-35000 arası gelire sahip olan katılımcılar; 35001-45000 arası ve 45001 ve üzeri gelire sahip katılımcılara kıyasla daha düşük puan almışlardır. Bilgilendirme alt boyutundan alınan ortalama puanlar gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bilgilendirme alt boyutu puanlarının hangi gelir düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 25001-35000 arası gelire sahip olan katılımcılar, 35001-45000 arası gelire sahip katılımcılara kıyasla daha düşük puan almışlardır. İçgüdüsel satın alma kararı ölçeğinin genelinden alınan ortalama puanlar gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. İçgüdüsel satın alma kararı puanlarının hangi gelir düzeyi gruplarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre 0-11402 arası gelire sahip katılımcılar; 11403-18000 arası, 18001-25000 arası, 25001-35000 arası ve 45001 ve üzeri gelire sahip olan katılımcılara kıyasla daha yüksek puan almışlardır. 11402-18000 arası gelire sahip katılımcılar; 25001-35000 arası, 35001-45000 arası ve 45001 ve üzeri gelire sahip olan katılımcılara kıyasla daha düşük puan almışlardır.

SONUÇ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, geleneksel pazarlama anlayışının yerini giderek daha fazla e-ticaret odaklı stratejilere bırakmasına yol açmıştır. E-ticaret pazarlaması, tüketicilere zaman ve mekân kısıtlaması olmadan alışveriş yapabilme imkânı sunarak modern pazarlamanın önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu araştırmada da görüldüğü üzere, e-ticaret ve geleneksel pazarlama yöntemleri arasındaki farklar, tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır.

Araştırmanın bulgularına göre, cinsiyetin tüketicilerin içgüdüsel satın alma kararları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, geleneksel pazarlama literatüründe sıkça

vurgulanan cinsiyet farklılıklarının e-ticaret ortamında etkisini yitirmiş olabileceğini göstermektedir. Cinsiyet farklılıklarının belirginleşmediği bu bulgu, tüketici davranışlarının ürün türü ve alışveriş platformuna göre değişebileceğini işaret etmektedir. Örneğin, cinsiyete özgü ürünlerde (örneğin, giyim ve kişisel bakım ürünleri) cinsiyet farklılıklarının belirginleşmesi beklenirken, daha genel ürünlerde (örneğin, gıda ve elektronik) bu farkın minimal düzeyde olması mümkündür.

Araştırmada ayrıca medeni durumun içgüdüsel satın alma davranışları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Bekar katılımcıların evlilere kıyasla daha yüksek düzeyde içgüdüsel satın alma eğiliminde olmaları, yaşam tarzı ve sorumluluklar gibi faktörlerin tüketici davranışlarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Evli bireylerin daha planlı ve düşünülmüş alışveriş yapma eğiliminde oldukları, bu durumun içgüdüsel davranışları azaltabileceği sonucuna varılmıştır.

Yaş ve eğitim düzeyine göre farklılıkların ortaya çıkması, tüketici davranışlarının kişisel ve psikolojik faktörlerle nasıl şekillendiğini daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Özellikle, genç yaş gruplarının ve daha düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin içgüdüsel satın alma davranışlarının daha yüksek olması, bu grupların alışveriş alışkanlıklarının daha hızlı ve anlık tepkilerle şekillendiğini göstermektedir.

Gelir düzeyinin de tüketim alışkanlıkları üzerinde belirgin bir etkisi olduğu bulunmuştur. Daha yüksek gelir grubuna sahip bireylerin içgüdüsel satın alma davranışlarında daha yüksek puanlar almaları, bu bireylerin ekonomik açıdan daha rahat olmaları nedeniyle alışverişlerinde daha fazla esneklik gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Gelir arttıkça, tüketicilerin daha az düşünerek, içgüdüsel kararlarla harcama yapma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum, tüketici davranışlarının sosyal sınıf ve ekonomik güçle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın sonuçları, e-ticaret pazarlaması ile geleneksel pazarlama arasındaki farklılıkların, tüketici davranışları üzerindeki etkilerini derinlemesine incelememize olanak sağlamıştır. Bununla birlikte, bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. İlk olarak, araştırma örneklemini yalnızca Ankara ili Çankaya ilçesinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır ve bu durum genelleme yapılabilirlik konusunda sınırlamalar yaratmaktadır. Ayrıca, örneklem grubu kolayda örnekleme yöntemiyle seçildiği için, elde edilen sonuçlar daha geniş bir popülasyona genellenemeyebilir.

Sonuç olarak, bu araştırma, e-ticaret ve geleneksel pazarlama arasındaki dinamiklerin tüketici davranışları üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Gelecekte yapılacak çalışmalar, farklı coğrafi bölgeler, kültürel gruplar ve ürün kategorileri üzerinde gerçekleştirildiğinde, pazarlama stratejilerinin daha etkili bir şekilde özelleştirilebilmesi için değerli bilgiler sunacaktır. Ayrıca, tüketici davranışlarını etkileyen psikolojik ve sosyal faktörlerin daha detaylı incelenmesi, pazarlama stratejilerinin geliştirilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Komisyonundan 22/11/2023 tarih ve 09/233 sayılı “Etik İzni Belgesi” alınmıştır.

YAZAR KATKILARI

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1, Y2 ve Y3**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1, Y2 ve Y3**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1, Y2 ve Y3**. /

KAYNAKÇA

- Ay, C., & Ünal, A. (2002). Küçük ve orta ölçekli işletmeler için yeni bir pazarlama anlayışı: Gerilla pazarlaması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 9(1-2), 75-85.
- Babataş, G. (2014). Globalleşme sürecinde reklamın kültüre etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 309-315.
- Baş Aras, H. K., & Tantekin Çelik, G. (2021). Tüketicinin demografik özelliklerinin konut satın alma davranışı üzerindeki etkileri. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 36(2), 557-569.
- Borça, G. (2003). *Bu topraklardan dünya markası çıkar mı? - Marka olmanın ABC'si*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334.
- Coşkun, N. (2004). Elektrik ticaretin gelişiminde temel dinamikler ve gelişimi önündeki engeller. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 243-257.
- Durmaz, Y., & Bahar, R. (2011). Tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde sosyolojik faktörlerin etkisinin incelenmesine yönelik ampirik bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 60-77.
- Erciş, M. S. (2010). *Pazarlama iletişimde temel yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erciş, M. S. (2011). *Pazarlama iletişimi kavramları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage Publications.
- Kamakura, W., Wedel, M., De Rosa, F., & Mazzon, J. A. (2003). Cross-selling through database marketing: A mixed data factor analyzer for data augmentation and prediction. *International Journal of Research in Marketing*, 20(1), 45-65.
- Kotler, P., Armstrong, G., Wong, V., & Saunders, J. (2008). *Principles of marketing*. New Jersey: Financial Times Prentice Hall.
- Küçükyılmazlar, A. (2006). *Elektronik ticaret rehberi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Licht, M. H. (1995). *Multiple regression and correlation*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Önal, G. (1997). *Temel işletmecilik bilgisi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Özdemir, Ş. (2019). Girişimcilerin e-ticarete yönelik görüşlerinin incelenmesi: Aksaray ili örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1502-1527.
- Sharma, B. (2016). A focus on reliability in developmental research through Cronbach's alpha among medical, dental and paramedical professionals. *Asian Pacific Journal of Health Sciences*, 3(4), 271-278.
- Soydal, H. (2006). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde e-ticaret. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 522-539.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics*. Pearson.
- Taşkın, E. (1987). *Satışçıların yönetimi*. İstanbul: Der Yayınları.

On Maritime Activities in the History of Islamic Civilization

İslam Medeniyet Tarihinde Denizcilik Faaliyetleri Üzerine

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 36-46
2024
DOI: 10.52539/mad.1486870
Received: 20 May 2024
Accepted: 22 August 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Vesile ŞEMŞEK¹

Abstract

This study examined the maritime activities of Muslims throughout history and their focused on contributing to the history of world civilization. In this context, looking at the important milestones in the history of the maritime activities of Muslims will make it easier to understand the natural development processes of maritime throughout history that extends to the present day. Thus, it will help to understand the interaction of the periodical developments with the maritime of the Muslims. This interaction is an indication that Muslims will have effective guiding power in the maritime activities of the future and will leave an important trace in the history of world civilization. Towards the middle of the 7th century, Muslims dominated the eastern Mediterranean with their own fleets. When they started to conquer the islands in this region in a short time, they had the whole of the Mediterranean. Thanks to their deep knowledge in astronomy, geography, geometry and mathematics, Muslims made important developments in the field of maritime in a short time. The aim of this study is to give information about the activities of Muslims and to evaluate their contribution to the history of world civilization in general.

Key Words: History of Islam, Muslims, Maritime Activities, Civilization.

Özet

Bu çalışmada, tarih boyu Müslümanların denizcilik ile ilgili yaptıkları faaliyetler incelenerek dünya medeniyet tarihine katkıları üzerinde duruldu. Bu kapsamda Müslümanların denizcilik faaliyetlerinin geçmişindeki önemli kilometre taşlarına göz atmak, günümüze kadar uzanan tarih süreci boyunca denizciliğin uğradığı doğal gelişim süreçlerini anlama konusunda kolaylık sağlayacaktır. Böylece, dönemsel gelişmelerin Müslümanların denizcilik ile karşılıklı etkileşimini anlamakta yardımcı olacaktır. Bu etkileşim Müslümanların geleceğin denizcilik faaliyetlerinde yönelik yol gösterici etkin güce sahip olacaklarını ve dünya medeniyeti tarihinde önemli iz bırakacaklarının bir göstergesidir. 7. yüzyılın ortalarına doğru Müslümanlar kendi filoları ile Akdeniz 'in doğusuna hakim oldular. Kısa sürede bu bölgedeki adaları fethetmeye başlayınca Akdeniz'in tamamına sahip oldular. Müslümanlar astronomi, coğrafya geometri ve matematik sahasında derin bilgileri sayesinde kısa sürede denizcilik alanında önemli gelişmeler sağladılar. Bu çalışmanın amacı, Müslümanların faaliyetleri ile ilgili bilgi vermek ve onların dünya medeniyet tarihine katkıları konusunu genel olarak değerlendirmektir.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, Müslümanlar, Denizcilik Faaliyetleri, Medeniyet.

¹ Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, e-mail: vsemsek@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9800-4557.

1. THE PERIOD OF THE PROPHET AND THE FOUR CALIPHS

The word “sea” in Arabic is derived from “Bahr” meaning “sea” and means “belonging to the sea” in dictionary. The meaning of the term can be said that he won in the military field in the periods after the Prophet. It is known that the Arabs generally used the words "al-milâha" to express maritime and the Greek words "üstül" (أسطول) to mean the navy. Located at the crossroads of the Indo-Western trade route, Arabian seafaring tribes such as Phoenicians, Himyarites, and Sabians lived throughout history. Merchant ships were constantly commuting between East Africa and India, the Sea of Oman, the Gulf of Aden and the Persian Gulf, and the Red Sea. Bedouins who lived nomadic life did not have a maritime culture. Ship and sea motifs, which are rarely used in period of Ignorance, reflect the culture of the places the poet visited. Considering that Tarafe likens the camels on which there are mahfils for women to ride, to the ships in Bahrain with small boats tied behind them, it can be said that there are shipbuilding benches here. Located at the crossroads of the Indo-Western trade route, Arabian seafaring tribes such as Phoenicians, Himyarites and Sabians lived throughout history. Merchant ships were constantly commuting between East Africa and India, the Sea of Oman, the Gulf of Aden and the Persian Gulf, and the Red Sea. Trade goods stored in Uman, Yemen and Abyssinia were occasionally transferred to the north by caravans. As stated in the Quran summer and winter expeditions, the Quraysh were also getting their share from this trade (Quraysh, 106: 1-2).

The Meccans, who were engaged in caravan trade in the Age of Ignorance, were not interested in shipping. In fact, only a small part of the peninsula could find the necessary materials for shipbuilding. However, sailors from southern and eastern Arabia could reach the coasts of India, China, and East Africa. The Chinese traveler Farman, who visited Ceylon in 414 AD, writes that he encountered Arab traders there. In the history of the spread of Islam, the sea was used for the first time during the migration to Abyssinia. Again, the ships allocated by the Negus, (1538-1559) the Abyssinian Ruler, to the refugees who returned by sea, had disembarked their passengers at the Car Port of Medina. The first important event that can be considered as the beginning of Islamic maritime history occurred about seven months after the conquest of Mecca. Bedouins who lived nomadic life did not have a maritime culture. Marine and sea motifs, which are rarely used in the in period of Ignorance, reflect the culture of the places the poet visited. Considering that Tarafe likens the camels on which there are, "mahfils" for women to ride, to the ships in Bahrain with small boats tied behind them, it can be said that there are shipbuilding benches here. In the Red Sea, ships made of bamboo-type wooden boards tied with hemp rope and saturated with shark oil or pitch were working. There were many piers on the beach stretching from Eyle (Aqaba) to the South. The purchased cargo of a ship stranded in Shuayba (Jeddah) was used for the repair of the Kaaba before the biset. Although there is no record in the sources that the Prophet made a sea voyage, the sea is given a wide place in the Quran and hadiths. There are more than forty verses about the sea in the Quran. The Quran, which flows in the sea. (Al -Isra, 17:66) rises like long mountains. (Ash-Shura, 42: 32 /Ar-Rahman, 55:24) in order to go far distances and benefit from Allah's bounty and benevolence there. Among the ships that can swim among the waves like mountains. (Al-Hud, 11: 42) built with plates and nails. (Al- Kamer, 54:13) and put into the service of people. (İbrahim, 14: 32; Câsiye, 45: 12). By mentioning the blessings of the sea such as fresh fish, pearls and corals. (an-Nahl 16/14; er-Rahman 55: 22) he gives messages that will broaden the horizons of the Arab society, mostly Bedouins, who were engaged in trade or agriculture at that time. On the other hand, the hadiths deal with the idea of preparing for sea voyages and the subject of gaza at sea. The Prophet, who ordered children to be taught to swim, had given Umm Haram the good news that the Islamic Ummah would embark on expeditions in the seas and that she would participate in these expeditions. The hadiths, which consider one sea battle to ten land battles. (Ibn Majah, Jihad: p. 1; Darimi, Jihad: p. 28) and one sea martyr to two land martyrs encourage Muslims to sea wars. (Ibn Majah, Jihad, 10). Upon seeing the black pirates boarding the ships off the coast of Shuaybe, the port of Mecca, in the month of Rabi-ul-Awwal (July 630) of the 9th Hijri year, the Messenger of Allah sent a force of 300 people (Seriyyetu'l-Ansar- Ansar's expedition). (Seriyyetu'l-Ansar) under the command of Alkame bin Mucezziz al-Mudlîcî against them. The Negroes had to retreat in the face of the Muslims who landed on an island near the coast. This is the only sea voyage that took place during the lifetime of the Prophet Muhammed. (Hamidullah; Prophet of Islam'', I, p. 295-296). During the Mute Campaign, the Prophet sent a delegation led by a Companion from the Ash'ar tribe to the Eyle region by ship. It is understood that the Messenger of Allah reinforced the Islamic army by sea or sent news with this. Alkame was sent to Abyssinia by sea in the 20th year of the

Migration (641) by Umar according to a rumor; he was caught in a storm and drowned with his soldiers. This event must have influenced Umar's attitude towards sea voyages, which will be mentioned below. (Ozturk, 21 -23).

The fact that the Muslims captured most of the eastern Mediterranean coasts at the end of the conquests during the Umar period and that these areas were open to dangers from the sea prompted the Muslims to think seriously about preparing a naval force. Also, most of the wealth of Syria and Egypt at this time was based on trade. Since the time of I. Justinian, (527-565) trade in the Mediterranean was in the hands of Syrian and Egyptian merchants. The governors of these two places quickly realized the importance of the navy for the military protection of the region and the continuation of Mediterranean trade. In fact, they also had the means to create this navy. They seized the shipyards of Egypt and Syria on the Mediterranean coast. There was a seafaring population here from ancient times, and the necessary personnel could easily be provided. (Apak, 161).

The Muslims, who were skeptical of maritime at first, soon turned their eyes to the sea. They realized that their dominance in Egypt and Syria was under threat as long as Byzantium's naval supremacy continued. Muawiye bin Abu Sufyan was the first statesman to realize that the struggle against Byzantium could not be carried out without the support of the navy, after the Byzantines landed and captured Alexandria in 24 (645). It is understood from the letter he wrote to Umar when he was the governor of Syria, describing the situation of the coasts and requesting permission to sail, that he was in preparation for this. However, Umar was of the opinion that the Muslims did not yet have the knowledge and experience to sail. He sent a letter to Amr bin As, the Governor of Egypt, asking him for information about the sea. Noting that he would not allow any Muslim to be put in such a danger because Amr mentioned the dangers of the sea in his reply, Umar asked Muawiya to repair the forts, place soldiers there, build watchtowers and put guards there, and to illuminate these places with lanterns at night. He ordered Amr to keep the Muslims away from sea battles. He dismissed Ala bin Hadrami, who had embarked on a naval campaign in the Fars region without his permission and was defeated, from the governorship of Bahrain. He scolded Arfece bin Herseme al-Ezdi, whom he sent to Uman, for not listening to his warnings and for going to war at sea. However, Umar did not see any harm in using the sea for civil and economic purposes. He allowed the tribute revenues from Egypt to be transported via the Red Sea to the Car Port of Medina, and from there to Medina. On the other hand, she opposed Amr bin As's attempt to connect the Mediterranean to the Red Sea, as it would make Haremeyn open to the enemy navy. (Kıran, 581)

In the first years of his caliphate, Osman, who answered Muawiya's requests for sea voyages like Umar, was persuaded to go to Cyprus in 27 (647-48). Muawiya was allowed on the condition that the coasts be strengthened militarily, that he would take his wife with him and that he would not force anyone to go on an expedition. Thereupon, in 28 (648-49), many ships sailed from Alexandria and Akka. The Muslims who landed in Cyprus conquered it peacefully and the island was subject to an annual tax of 7200 gold. Umm Haram, who heard the Prophet's good news about the sea expedition, also took part in this expedition and fell from her horse during the landing and was martyred. A year later, the island of Ervâd (Cyzikus) on the Syrian coast was taken by the Muslims. After the conquest of Cyprus, the Muslims began to organize naval expeditions from the bases in Egypt and Syria. In 652, a fleet of 200 ships arrived from Syria to the island of Sicily, and in the same year an expedition was made to Rhodes. According to Belazuri's story, there were 500 ships on the second expedition to Cyprus in 654, after the conditions of the treaty made in 648 were not complied with. During this expedition, the island was connected to the Islamic state. A garrison of 12,000 men was stationed at Lapithos. After the Cyprus Victory, the Muslims began preparations for the conquest of Istanbul. Lumber and iron from Lebanon were moved to the old shipyard in Alexandria, which was revitalized. Although the Byzantine navy, which wanted to take the pain of its defeat and recapture the lost places, attempted to land in Alexandria, it was defeated by the Egyptian Governor Abdullah bin Sa'd bin Abu Serh (652). A few years later, Abdullah bin Sa'd set out for the Anatolian coast with the Egyptian fleet of 200 ships he prepared (655).

On the way, he joined the Syrian fleet commanded by Busr bin Abu Ertat, who was sent by Muawiya. The Islamic navy gathered under the command of Abdullah bin Sa'd encountered the Byzantine navy consisting of 500 pieces near Alexandria, according to some historians, and off the coast of Finike, according to others, and the son of II. Herakleios. This navy under the command of Konstans suffered a great defeat. This war, which is known as "Zâtüssavâri" (Savar Ship masts) in Islamic history due to the

abundance of ships, was the first great naval victory of the Muslims. With this victory, Byzantine domination in the Eastern Mediterranean ended (Lewis, pp. 91-92; Hitti, I, p. 253).

2. MARITIME IN THE Umayyad PERIOD

When Muawiya bin Abu Sufyan became the caliph, he gave more importance to naval affairs and in 669; he gathered the ship's masters and ordered the improvement of the shipyard in Akka. Previously, there was only a shipyard in Egypt. Ship benches were used here until they were transferred to Sur by Hisham bin Abdulmalik. During the Muawiya period, the Islamic navy reached 1700 ships. Islamic maritime was still considered during by Muawiya b. Abu Sufyan's governorship of Syria, it started with the improvement of the looms on the captured beaches and the shipyard in Alexandria. Muslims named the places where ships were built as dar al-sinâa. The word, which was translated into Turkish as shipyard, was also transferred to Western languages in forms such as darsena, arsenale, arsenal. As a matter of fact, Admiral of the Sea, which was used in return for the navy commander, was also translated into European languages as admiral. There were also secondary commanders called chiefs in the navy other than Admiral of the Sea, Many shipyards were built in the Islamic world, which had several inland seas and rivers suitable for the operation of ships. Ubulle, Sîrâf in the Persian Gulf; Tunisia in Ifrikiye; Isbiliye, Daniye (Denia) in Spain; in Morocco, Sus; Palermo, Messina in Sicily; Akka, Sur, Beirut in Syria; In Egypt, Ravza, Fustat (Dârû's-sinâati Mîsr or Amâir), Maks, Alexandria and Damietta are some of them. In addition to warships of various sizes, cargo and passenger ships were also built in these shipyards. Especially the Egyptian shipyards were building ships called en-Nîliyya, which carried cargo and passengers on the Nile River, or used in conflicts, besides the ships needed by the navy. In addition to the Nile, which has more intense traffic than the Red Sea, ships were also operating in rivers such as the Tigris and Euphrates. When the famous muhaddis Firyâbî (d. 301/913-14) came to Baghdad, they greeted him with medium-sized river ships of the type "tayyâr" and "zebzeb". There were quite a lot of such ships on the Tigris and Euphrates. (Cevdet, 2018: 152-157).

Muawiya bin Abu Sufyan in 669 sent Muawiya bin Hudayc al-Kindi to Sicily. However, the island was long after the ruler of Aglebi I. Ziyadetullah b. Ibrahim b. Aĝleb was able to be completely conquered in his time. Cunade bin Ebu Umeyye el-Ezdi conquered the islands of Rhodes and Ervad in 672 and attacked Crete. Cunade remained in Rhodes until Yazid's caliphate. The island of Ervad was turned into a base for the sieges of Istanbul. The sieges of Istanbul, which started in 674, lasted for seven years. The navy was withdrawing to Ervâd during the winter months, waiting for the spring to attack. In the end, the Islamic navy, which was not prepared for the weapon called "Greek fire", had to withdraw in 679, losing many of its ships. Thereupon, the Byzantine forces again descended to the Mediterranean and started attacking the coastal cities in North Africa, leaving the successes of Ukbe bin Nafi inconclusive.

In 683, Kayrevan fell into the hands of Byzantine-Berber forces. Between 693 and 700, the Muslims definitely dominated North Africa. Knowing the importance of the navy, Abdûlmelik ordered the African Governor, Musa bin Nusayr, to establish a naval base by sending 1000 Egyptian ship masters. At the same time, the island of Kavsara on the African coast was conquered by the Muslims. The passage between Sicily and this island was taken under control. Musa b. Nusayr, left Carthage and founded the city of Tunis and its shipyard on the shores of Lake Tunis, which was easier to defend, and had 100 warships built. In 704, this navy joined the Umayyad navy. A third naval power center emerged in the Mediterranean after Egypt and Syria. In 703, the navy departing from Egypt struck Sicily. Musa bin Nusayr sent his fleet to Sicily and Sardinia in 704. In another expedition in 708, he struck the Balearic Islands and Majorca. He captured Sardinia in 710. Again, thanks to this navy, the conquest of North Africa and Andalusia was completed.

In 717, during the caliphate of Suleyman Abdûlmelik, he Islamic navy under the command of Umar bin Hubeyre and the land army under the command of Mesleme bin Abdûlmelik surrounded Istanbul from land and sea. But the Byzantines again failed the Muslim siege. According to Byzantine sources, there were 1800 ships in the Islamic navy during this siege. This figure should not be considered large for the navy, which is rumored to have reached 1700 pieces during the Muawiya period.

3. MARITIME IN THE ABBASID PERIOD

In addition, the establishment of the Fatimid State in 909 was an important development that could change the balance of power in the Mediterranean. Thus, a naval force hostile to the Sunni forces that existed in the Mediterranean until that time was born. As the Fatimids eliminated the Aġlebis, they also competed with the Andalusian Umayyads and the Muslim naval forces in the Eastern Mediterranean. In 917 they captured Sicily. After that, like the Aġlebis, they made expeditions to maritime cities in Italy, including Genoa and Naples, in 918-935. Their third attack on Egypt in 936 was inconclusive. On the one hand, they tried to break the Andalusian Umayyad influence in North Africa. In 954 they ordered the governor of Palermo to plunder Andalusia. III. Abdurrahman responded by sending a fleet of seventy ships to the African coast. Mutual raids continued between the two sides. Cevher al-Kāid, the commander of the Fatimids, captured Maghrib in 957-959 and ended the Umayyad domination there. Only Sebte (Ceuta) remained in northwest Africa in the hands of the Andalusian Umayyad State.

While the Muslim supremacy continued in the Mediterranean, Byzantium recovered. He increased his power by taking advantage of the alliance he made with the Andalusian Umayyad State. In 960, he sent a large fleet of 2000 warships and 1360 supply ships under the command of Nikephoros Phokas to Crete. Heraklion fell in 961. In 963, Nikephoros Phokas attacked Tarsus and Cyprus. He took Tarsus in 965. After that, Byzantium broke the Islamic supremacy in the Eastern Mediterranean and the Middle East. He took Crete, Cyprus, Tarsus, Cybele, Latakia, and Antakya between 960 and 969. Although he organized expeditions on Sicily, he could not achieve success in the east. However, after the Fatimids dominated Egypt in 969, a degree of stability was achieved in the eastern Mediterranean. In 975, the Fatimids recaptured Beirut and defeated a Byzantine fleet near Tripoli. Then, the Eastern Mediterranean ports outside of Antakya came under the rule of the Fatimids. These cities continued to have significant naval power. In 995, the Fatimid Caliph Aziz-Billah ordered the construction of a large navy of 600 ships in a shipyard in Cairo. But in the same year, this shipyard was burned by Byzantine spies. Despite this, the Fatimids built very neat ships three months later. In 998, the Fatimid fleet defeated the Byzantine fleet in front of Sur. The Eastern Mediterranean remained under Fatimid and Byzantine control (Ali, Sevim, 1988: 96-97).

In the west, the Fatimid fleet of Sicily defeated the Byzantine fleet in 998. After that, Islamic sailors in Sicily raided into Italy and launched an operation in the Tyrrhenian Sea. The Andalusian Umayyad fleet attacked Pisa for the second time. In 1016, the Normans appeared in Italy. In 1017, some groups of them joined the expedition against the Muslims who were attacking Salerno. In 1025, the Byzantines again engaged in a struggle with the Fatimids of Sicily. Palermo sought help from the Fatimids and the Mahdiyya ruler Muiz bin Badis. Sicilian Muslims plundered Illyria (Illyria) in 1031 and the Greek islands in 1032. After the Fatimids came to the east, the Andalusian Umayyad navy also weakened. Meanwhile, the cities of Venice, Pisa, Genoa, Naples and Amalfi also had a navy. 11. Until the beginning of the century, the Venetians remained partly dependent on Byzantium. They remained partly dependent on Byzantium until the beginning of the 19th century. Naval forces and merchant fleets continued to grow. In the period between 1043 and 1100, the navies of the western European cities, especially the Italian cities, were defeated by the Muslim and Byzantine navies. Around 1100 Europeans put an end to Muslim rule on the coasts of Corsica, Sardinia, Sicily, Southern Italy, Palestine, and Syria. European dominance in the Mediterranean, which started in this period, began in the 16th century. It continued until today, except for the Ottoman domination, which took place in the 19th century. The internal struggles in the Islamic world, the defeat of Byzantium in Manzikert, and the internal fights in Andalusia can be counted among the reasons why Muslims and Byzantium were pushed into the background in this domination. Because at this time, the Mediterranean-Black Sea countries outside of Western Europe were under the influence of foreign invasions. In the Mediterranean, powerful maritime states emerged throughout the Middle Ages, such as the Normans of Sicily, Venice, Genoa, Pisa, Naples, and Amalfi. Then France, England, Denmark, Spain, Portugal, Netherlands followed them. After that, Western Europeans, contrary to the past, constantly threatened the Islamic lands on the Mediterranean coast and kept the Mediterranean trade in their hands (Aslanapa, 1974: 71).

However, the Islamic navies in the Mediterranean did not disappear completely. It is known that the Almoravids, the Almohads, the Hafsid and the muluku't-tawaif in Andalusia had navies. In addition, the naval personnel trained in this region were used even in the late Fatimids and the Ayyubid era. Other than that, although not as strong as before, the Fatimids in Egypt continued to have a very important naval power. The Fatimids also had a small fleet in the Red Sea. Thanks to this navy, they kept the Hejaz and

Yemen under control for a long time. In addition to Cairo, the Fatimids also had shipyards in coastal cities on the Mediterranean coast such as Dimyat, Reşid, Alexandria, Beirut, Tripoli, Sur, Akka and Ascalan. The Fatimids established separate councils for the port cities and the navy. The divan related to the ports was called Dîvânü's-sügur, and the council related to the navy was called Dîvânü'l-cihâd or Dîvânü'l-amâir. They were allocated from the state budget. Dîvânü'l-Amâir oversaw the administration of the shipyards. The Fatimids developed the first keeled ship construction. After them, it was built by starting from the keels of the ships. In the last days of the Fatimids, about 10,000 sailors were registered to the council, apart from those who worked in the shipyards such as carpenters, blacksmiths and caulkers. Thanks to this navy, they held cities such as Sur, Tripoli and Ascalan against the Crusaders for a long time. They made various campaigns against the Crusader Kingdom of Jerusalem by taking Ascalan as a base. Against this naval power, the Crusaders were able to take Haifa and Beirut by force in 1110 and Ascalan in 1154 after long sieges. In the last period of the Fatimids, this navy was weakened and decreased to ten warships. For this reason, Salahaddin Ayyubid inherited a very weak naval power from the Fatimids. Before the siege of Dimyat by the Crusaders during the reign of Saladin, a six-ship Ayyubid navy made an expedition to the coasts of Cyprus. In 566 (1170-71) Saladin took Eyle and the island in front of this city with the ships he had built in the Egyptian shipyard. In 1174, Yemen and the Hejaz were captured with an expedition in which the Red Sea fleet participated. The navy attacked the Mediterranean coast of the Kingdom of Jerusalem and the Count of Tripoli in 1178-1179. In 1181, he defeated an enemy fleet of 2500 personnel, who came from Italy to help the Crusaders.

In 1183, a ship carrying enemy cavalry and merchants was seized. In the same year, an Ayyubid fleet under the command of Hüsameddin Lülü defeated the enemy by neutralizing the military operation of Renaud de Chatillon in the Red Sea. The Ayyubid navy under the command of Husameddin also provided maritime security in the conquest of Palestine in 1187. Also in this year, after the capture of the coastal region, small-scale naval forces emerged in Eastern Mediterranean ports such as Beirut, Akka, Jubail and Latakia. In particular, the Beirut navy reached a level that would harass the naval operations of the Crusaders in the following years. Ten ships from Acre and some ships from Beirut and Jubayl joined the siege of Sur at the end of 1187. The strengthened Ayyubid navy successfully defended its coasts against the Sicilian Crusader fleet of sixty ships, which came to the east in 1188. On 26 December 1189, an Ayyubid navy of fifty ships, which came to Akka from Egypt under the command of Hüsameddin Lulu, broke the Crusader blockade and brought aid to Akkâ. He captured two enemy ships.

The last years of the Ayyubids and the first years of the Mamluks were the years when the maritime business declined. Dîvânü'l-üstül was abolished. In the past, being an "ustüli" (navy) was a source of pride, but in this period, maritime started to be considered a shame. This situation continued until the accession of al-Melikü'z-Zâhir Baybars from the Mamluks (1260). Baybars tried to give importance to the navy. In 1270 he sent a navy against Cyprus, but no success was achieved. Baybars spent some of his time at the shipyard, working with the masters. According to Makrîzî's narration, once when he received the envoys from Sicily at the shipyard, he was sitting among the timbers with the masters and the amirs, with the carpenter's tool in his hand. The rulers who came after him did not give as much importance to maritime as he did. However, the navy undertook great duties in the successful recapture of the Eastern Mediterranean ports, the conquest of Akka in 1291, and the expulsion of the Crusaders from Ervad, which was their last foothold. After that, the Crusaders stationed in Cyprus continued to be a danger to the ports in Islamic countries. Ports in Egypt and the eastern Mediterranean were always open to an enemy attack from the sea. For this reason, even powerful sultans such as Salahaddin Eyyubi and Baybars I had the castles in the coastal cities of Palestine and Syria destroyed so that they would not fall into the hands of the enemy.

The Mamluk navy also operated in the Red Sea and the Indian Sea. In the year that the great sailor Ibn Majid, who had written many works on maritime affairs, passed away (1498), Portuguese ships began to attack Muslim ships and ports after Vasco da Gama discovered the Ümitburnu road. (Ayalon, 1979: 39-51). When the ruler of Gujarat asked for help against the Portuguese, the Mamluk Sultan Kansu Gavri sent a fleet under the command of Emir Hüseyin al-Kurdi against the Portuguese, but no result was achieved. The bold moves of the Portuguese in the Red Sea necessitated the presence of a permanent navy there. (Kafesoğlu, 1953: 76-77).

4. MARITIME IN THE PERIOD OF THE SELJUKS

Period of Seljuks and Anatolian Principalities. 14. The most important development of the new struggle between Muslims and Christians in the first half of the century was the maritime activities of Turkish naval veterans, who would later form the core of Ottoman naval power. They emerged as a continuation of the Turkmen advance expanding westward. Turkish naval veterans who fought with small fleets were actually following a policy of conquest and war similar to the war veterans fighting on land.

The maritime tradition of the Turks who made Anatolia their homeland, it dates back to the coastal principalities such as Menteşe, Aydın, Saruhan, and Karesi, which started to form in Western Anatolia in the 14th century. As a matter of fact, in 1080-1097, the Turkish coastal lords appeared in the Aegean-Marmara seas with their own shipyards and navy, and they had the power to seriously threaten Byzantium, even for a short time. With the definitive Turkification of Anatolian lands after the 1071 Malazgirt Victory, the conquerors of this country surrounded by seas on three sides felt the need to turn to the seas for the future of the state. Especially Kutalmışoğlu Süleyman Shah captured Iznik and its surroundings, which was in the hands of Byzantium, and brought the Turks to the shores of Marmara and made Iznik his capital city. Ebu -Kasım, whom he left as a proxy, resisted the Byzantines who wanted to take back the Iznik Castle, and needed a strong naval power to take down Istanbul and seize the Marmara coasts and islands and conquered the town of Gemlik, which was in the hands of the Byzantines. He succeeded in establishing the first Turkish shipyard here. However, the land and naval forces of Byzantium besieged Gemlik and burned the newly established Turkish shipyard and ships. Despite this, the city of Iznik remained in the hands of the Turks as an advanced base for direct attacks on the center of Byzantium. (Ayalon, 39-51).

At this time Caka Bey, one of the Seljuk amirs, who captured İzmir and its surroundings and created the first Turkish shipyard and navy there, started to openly threaten Byzantium by getting stronger. He systematically began to conquer coastal cities and islands with forty-piece ships that his crew chose from the coastal children of the Aegean. Thus, the Turks' leaning on the shores of the Aegean and Marmara seas, and especially Caka Bey's creation of a Turkish fleet in İzmir, confronted Byzantium for the first time with a Turkish threat not only from the land but also from the sea. Byzantium was in complete grip with the Pecheneg Turks from the north, the Seljuk Turks from the south, and the naval forces of Çaka, who came through the Dardanelles. However, Emperor II. As a result of the intrigues of Alexios Komnenos, the Pecheneg danger was eliminated, and the conflict between Caka Bey and his son-in-law Kılıçarslan I was also ensured. As a result of an advanced operation with the Byzantine navy, Caka was thrown out of the Dardanelles. Thus, the Aegean islands began to fall into the hands of Byzantium again. Especially when Caka Bey was killed by his son-in-law during a party in Iznik, the maritime tradition that the Turks had started in the Aegean Sea came to an end.

A few years after Caka Bey's withdrawal from the stage of history, the start of the Crusades (1096), which targeted Anatolian Turkishness and therefore Islam, forced the Turks to withdraw from the coasts to the inner parts of Anatolia. This led to the transfer of the capital from Iznik to Konya; it also interrupted Turkish shipping for a century. That's why Turks Until the beginning of the 13th century, they could not deal with the sea in any way. During the reigns of Anatolian Seljuk sultans I. Gıyaseddin Keyhusrev, I. İzzeddin Keykavus and especially I. Alaeddin Keykubad, Turkish maritime developed again. I Gıyâseddin Keyhusrev conquered Antalya in 1207 and opened maritime routes to the Seljuks again. His son, I İzzeddin Keykavus I, took Sinop in 1214 and prepared the opportunity for the establishment of a Turkish fleet in the Black Sea. Alâeddin Keykubad I, who received the title of "Sultan of the two seas", founded the Alaiye Shipyard, which he named after himself, in 1227. Later, a second shipyard was established in Sinop, and a fleet prepared and given to Hüsameddin Çoban's command set out for the Crimean expedition (1223-1224). The purpose of this expedition was to save the Kipchaks, who were under the pressure of the Russians.

The Seljuks, who understood the importance of the sea, had an important place in the state organization of the sea. Because in the 13th century, a civil service titled "emîrû's-sevâhil" occupied an important position among state dignitaries. After the disintegration of the Anatolian Seljuk State, the Turkish principalities established in Western Anatolia continued the maritime tradition of the Seljuk State. Especially Aydınoğulları took the lead in this movement. In fact, Aydınoğlu Umur Bey re-started Turkish maritime business on the Aegean coast 200 years after Caka Bey. Umur Bey entered the struggle with the Byzantine and Genoese naval forces and captured Kadifekale first and then İzmir. He made treaties with Byzantium and helped them from time to time by land and sea. Apart from Aydınoğulları, Karesi, Saruhan,

Menteşe principalities and Candaroğulları on the Black Sea coast had naval forces, albeit small. In addition, the naval forces of Tekeoğulları, Manavgat Emirate, and Alaiye Principality on the Mediterranean coast attempted many expeditions targeting Cyprus and Rhodes. In fact, in 1362, Mehmed Reis from Tekeoğulları had even deployed soldiers to the Pendaiye region of Cyprus (Kafesoğlu, 1953: 78). In the following years, the Turkish people who settled on the Aegean coast continued their piracy activities. Against the attacks of Christian pirates, especially in Crete and Cyprus, to the Anatolian and Syrian coasts, Turkish pirates gradually settled on the Algerian coast and began to raid all the southern coasts of Europe (Turan, 1970: 47-117).

On the other hand, the expansion of the Ottoman Empire, which emerged as a land state compared to the maritime Anatolian principalities, towards the Sea of Marmara, and the aim of transitioning to the Rumelian side and settling there, forced it to follow a policy towards the sea. As a matter of fact, in the time of Orhan Gazi, the Ottoman navy gained strength based on the navy of the Karesi Principality. For this reason, it is understood that the rumor that Rumelia was passed on rafts is also a legend. Turkish people who settled on the Aegean coast continued their piracy activities. Against the attacks of Christian pirates, especially in Crete and Cyprus, to the Anatolian and Syrian coasts, Turkish pirates gradually settled on the Algerian coast and began to raid all the southern coasts of Europe.

On the other hand, the expansion of the Ottoman Empire, which emerged as a land state compared to the maritime Anatolian principalities, towards the Sea of Marmara, and the aim of transitioning to the Rumelian side and settling there, forced it to follow a policy towards the sea. As a matter of fact, in the time of Orhan Gazi, the Ottoman navy gained strength based on the navy of the Karesi Principality. For this reason, it is understood that the rumor that Rumelia was passed on rafts is also a legend. Caka Bey, one of the Seljuk amirs, grew stronger and began to openly threaten Byzantium. He systematically began to conquer coastal cities and islands with forty-piece ships that his crew chose from the coastal children of the Aegean. Thus, the Turks' leaning on the shores of the Aegean and Marmara seas, and especially Caka Bey's creation of a Turkish fleet in İzmir, confronted Byzantium for the first time with a Turkish threat not only from the land but also from the sea. Byzantium was an incomplete grip with the Pecheneg Turks from the north, the Seljuk Turks from the south, and the naval forces of Caka, who came through the Dardanelles. However, As a result of the intrigues of Emperor II. Alexios Komnenos, the Pecheneg danger was eliminated, and the conflict between Caka Bey and his son-in-law Kılıçarslan I was also ensured. As a result of an advanced operation with the Byzantine navy, Caka was thrown out of the Dardanelles. Thus, the Aegean islands began to fall into the hands of Byzantium again. Especially when Caka Bey was killed by his son-in-law during a party in Iznik, the maritime tradition that the Turks had started in the Aegean Sea came to an end. A few years after Caka Bey's withdrawal from the stage of history, the start of the Crusades (1096), which targeted Anatolian Turkishness and therefore Islam, forced the Turks to withdraw from the coasts to the inner parts of Anatolia. This led to the transfer of the capital from Iznik to Konya; it also interrupted Turkish shipping for a 13. century. That's why Turks. Until the beginning of the century, they could not deal with the sea in any way. During the reigns of Anatolian Seljuk sultans I. Gıyâseddin Keyhusrev, I. İzzeddin Keykavus and especially I. Alaeddin Keykubad, Turkish maritime developed again. Gıyaseddin Keyhusrev I conquered Antalya in 1207 and opened maritime routes to the Seljuks again. His son İzzeddin Keykavus took Sinop in 1214 and established a Turkish fleet in the Black Sea (Aslanapa, 1974: 71). Armor, helmets, shields made of leather and iron, spears, springs, springs, hooks, hooks, catapults and arrâdes can be counted as war tools and equipment used in these ships. Apart from these, stones to be thrown at the enemy during the war, naphtha in pots, soap powder to reduce the enemy's mobility, and animals such as snakes and scorpions to create fear and panic were kept in the compartment called "coffin" located at the top of the ship's masts.

5. MARITIME IN OTTOMAN PERIOD

The Ottoman Navy (Ottoman: همایون دونانمای, Navy-yi Humayun), the military naval force of the Ottoman Empire it was founded in the 13th century. The Ottoman Empire conquered Karamürsel in 1323 and reached the sea, the first navy was formed under the command of Kara Mürsel, and support was provided from the sea in the wars in Kocaeli. In 1327, the first Ottoman shipyard was established in Karamürsel and thus the institutionalization of naval power began. The hierarchical system was adopted in the Ottoman navy, and the first Derya Bey (Navy Commander) became Kara Mürsel Bey. Kocaeli was

captured in 1337; thus paving the way for the transition to Rumelia, which would take place in 1353. After that, the center of the navy was Izmit, Gallipoli, and finally Istanbul. (Turan, 1970, p. 47-117).

There is a widespread claim that the Ottomans first crossed into Rumeli on rafts during the reign of Orhan Bey. Even in the history books taught in high schools, this claim has taken place. However, it is now known that this claim is not true. We know that many principalities, such as Saruhan, Aydın, and Menteşe principalities, had navies even during the Anatolian principalities before the Ottomans, and the Candaroğulları in the Black Sea region. The Ottomans, who captured these principalities, naturally benefited from the navies of these principalities. As a matter of fact, in the conquest of Rumelia, the Ottomans benefited significantly from the navy of the Karasi Principality. In the Conquest of Istanbul II. Mehmed took advantage of the navy. The Ottoman navy, whose influence increased in the Black Sea and the Mediterranean, provided logistical support to the Ottoman forces in the Egyptian Campaign. The Battle of Preveza was won in 1538. After that, the Battle of Djerba was also won, Malta was besieged but nothing was achieved. Many shipyards were established to enlarge the Ottoman navy, and the materials needed were brought from Kocaeli, Biga, Samsun, Kastamonu, and Aydın. As a tradition, Captain-Darius was given the governorship of Algeria. The navy was in charge of police in Kasımpaşa, where Tersane-i Amire was located. Gallipoli, the Mediterranean islands, and some parts of Izmir were given to Ottoman captains as dislike.

The Ottomans, who came to the stage of history as a land state, met the sea in a short time and took it slowly but surely from its former owners. They owned and dominated two great seas, which they redefined as the Black Sea and the Mediterranean. Ottoman sultans were now known as "sultan/haknül-bahreyn" (Surku, 1928: 142-146).

They were so powerful in the Mediterranean that they could send two fleets at once. Hundreds of shipyard accounting books belonging to the post-16th century, documents in which materials related to shipbuilding are recorded, and countless documents about the equipment and crew of ships and their food and clothing needs are waiting for its researchers. Correctly reading and making sense of this vast document treasure, which will illuminate not only the political history of maritime, but also the maritime organization and the history of maritime trade, will lead us to healthy results (Bostan, 2015: 34-35).

During the II. Bayezid period, the Mamluks sought help from the Ottoman state in the face of the Portuguese threat that emerged in the Red Sea and threatened the holy lands from the sea, and the Ottoman sailors were heading to the open seas. In the year that Barbaros Hayreddin Pasha confirmed his dominance of the Mediterranean in Preveza, Egypt's Governor, Eunuch Suleiman Pasha, left Suez with his navy and conquered Yemen and went to India, and Kanuni himself was conquering Bender in his Moldavian campaign. According to the Bender inscription dated 1538, he was now a sultan who "managed ships" in the "bahr-ı frenk, maghrib and Indian" seas. The famous spice trade route of the East and Far East continued to protect its old route despite all the efforts of Portugal thanks to the intervention of the Ottomans. The Ottoman navy often fought alone with the allied Crusader navies formed by states that had a say in the seas such as Spain, Venice, France, Papacy, Genoa, Naples and Malta. This book consists of articles on Ottoman naval policies, maritime technology and trade. The abundance of Ottoman documents on which the articles are based is also a sign of the Ottoman state's interest in the seas.

In Ottoman maritime tradition, it is based on maritime activities in Western Anatolia going back to the beginning of the 14th century. Although it was established as a small land principality, the Ottomans, who tried to continuously increase their maritime knowledge and experience after reaching the coasts, sought to benefit from the navy and sailors they inherited from the maritime principalities on these coasts. Menteşe, Aydınoğulları, Saruhan and Karesi principalities, which were among the Anatolian principalities, contributed significantly to the establishment of the Ottoman maritime (Sukru, 152-157). The participation of Karesioğulları, who had a superior position in the field of maritime, to the Ottoman lands in 1345 was an important gain in terms of naval power. The existing navy of Karesioğulları joined the Ottoman forces. This navy provided great benefits to the Ottomans in the transition to Rumelia, which would be realized after a while.

It is necessary to examine the development of shipping in three periods in the Ottoman naval history. The first period, from the establishment of the empire to the 17th century. Rowing ships that continued until the end of the 19th century, the second period. The period of sailing ships, which lasted until the middle of the century, and the third period of steamships, which continued until the collapse of the

empire. The ships constituting the navy were divided into two groups as oars and sailboats. The Ottomans, like the Venetians, adhered to the old traditions in shipping. They believed in the validity of the galley's war strategy of frontal attack, ramping and blocking. Thin naval vessels were used for shipping and on rivers. Among these, the shayka, workcampo, open-top, transshipment, boatyard, horse, stone and cannon ships in the Black Sea had an important place. Sailboats period it started with the construction of the first galleon called burtun in the middle of the 17th century. It has been determined that since the Crete expedition, mostly ships called barges were built. Despite the presence of galleons in the Venetian navy, which came in front of the Dardanelles to block the supply route of the Ottoman navy in this period, the Ottomans insisted on the galley order. However, in 1058 (1648), it was decided to build a galleon at the meetings attended by the sultan himself. Although the construction of galleons was abandoned for a while in 1072 (1662), twenty years later, during the grand viziership of Merzifonlu Kara Mustafa Pasha, an order was given to build ten galleons. The war materials used on the ships were gunpowder, cannon, round and bow and arrow. In order to develop galleons and restructure the Ottoman maritime, new regulations were made by enacting a law called the Naval Law in 1113 (1701). During the 18. century, Ottoman maritime followed a course in the direction of the development of galleons and started to exist in the seas again. As in other states, galleys disappeared from the middle of the century. After the proclamation of the Tanzimat, the Naval Council was established, and during the reign of Sultan Abdulaziz, the Naval Ministry was established to replace the captain pasha (1867) Although we are not one of the maritime countries of history, the study of our maritime history is of great importance for the correct understanding and completion of our political, economic, military, science and technology history. In this respect, especially the Ottoman maritime history will give us some clues not only in terms of our maritime past, but also about the general dynamics of our historical behavior (Büyüktuğrul, 1970: 67-68).

Piri Reis was among the most important scientists of his time in the field of maritime. Piri Reis, who was given the command of the navy that captured Alexandria in 1516-1517, when Yavuz Sultan Selim made his Egypt expedition, left the navy and went to Cairo via the Nile road with a fleet, made a map of this place and obtained historical and geographical information about the region. Piri Reis had the opportunity to personally meet Yavuz Sultan Selim, who went to Alexandria with a fleet after Egypt joined the Ottoman lands in 1517, and presented the world map he had prepared before to the sultan. Returning to Gallipoli after the Egyptian expedition, Piri Reis continued his scientific studies there. He took part in the great navy that conquered Rhodes. Piri Reis, who speaks Greek, Italian, Spanish and Portuguese apart from his mother tongue, wrote that he benefited from these languages and benefited from the works while preparing the world map. Defined as a guide to the Aegean and the Mediterranean with his book titled "Kitab-ı Bahriye", dated 1521 and 1525, Piri Reis had the opportunity to examine the ports of the Aegean, Adriatic, Italy, France, Spain, and Tunisia at different times and included history, geography, and seas in his notes. provided detailed information about it. Copies of Piri Reis's book "Kitab-ı Bahriye", copied from the originals, are in private and public libraries in Istanbul, Berlin, Dresden, Bologna, Paris, Vienna, and London. Piri Reis also painted the world maps, which he prepared in 1513 and the second in 1528, on leather in his work called "World Map", the original and copies of which are available in the fragmented form today (Uzuncarşılı, 2020: 945-949).

There is a widespread claim that the Ottomans first crossed into Rumeli on rafts during the reign of Orhan Bey. Even in the history books taught in high schools, this claim has taken place. However, it is now known that this claim is not true. We know that many principalities, such as Saruhan, Aydın and Menteşe principalities, had navies even during the Anatolian principalities before the Ottomans, and the Candaroğulları in the Black Sea region. The Ottomans, who captured these principalities, naturally benefited from the navies of these principalities. As a matter of fact, in the conquest of Rumelia, the Ottomans benefited significantly from the navy of the Karasi Principality.

RESULT AND EVALUATION

Although we are not one of the maritime countries of history, the study of our maritime history is of great importance for the correct understanding and completion of our political, economic, military, science and technology history. In this respect, especially the Ottoman maritime history will give us some clues not only in terms of our maritime past, but also about the general dynamics of our historical behavior. The first activity in the maritime field in the Anatolian Seljuk State was initiated by Ebu'l Kâsım, the deputy

of Süleyman Shah. First, in the time of Ebu'l-Kasim, the Turks built a shipyard on the shores of Marmara. The first Turkish naval fleet in Anatolia consisted of 33 sailing ships and 18 rowing ships.

The first factor in the development of maritime in the Ottomans was undoubtedly their strategic orientation towards the West (Rumelia) and against the Christian powers. Because holding Rumelia and going further, passing many soldiers through the Bosphorus quickly and when necessary, protecting the Bosphorus and the Marmara coasts against the Venetians made it necessary to have a navy. As a result of this necessity, relatively small shipyards were built first in Karamürsel, Edincik and Kocaeli, and then larger shipyards in Gallipoli. When the Gallipoli shipyard was built, the Ottoman navy was transferred here, which led to the partial severance of Byzantium's relations with the Mediterranean.

REFERENCES

- Ahmed Cevdet Paşa, "Tarih-i Cevdet", İstanbul, 2018.
- Akdes Nimet Kurat, "Çaka Bey", Ankara 1966.
- Alpagut, Ali Haydar, "Turkish Services to the Art of Naval War", İstanbul, 1936.
- Apak, Adem, The First Islamic Conquests in North Africa, v. 17, No. 2, 159-173), Bursa, 2008.
- Aslanapa Osman "Turkish Maritime and Seljuk Shipyards", TK, İstanbul, 1974.
- Bostan İdris, "Ottoman maritime, Book Publishing - History and Geography Series", İstanbul, 2015.
- Buyuktuğrul, Atıf, "History of Ottoman Naval War", 1-4, İstanbul, 1970-75.
- David Ayalon, "The Mamluks and the Naval Forces: A Phase of the Struggle Between the Islamic World and Christian Europe" (tr. Salih Ozbaran), TD, p. 25 İstanbul, 1979.
- Gencer, Ali, İhsan, Reform Movements in the Navy and the Establishment of the Ministry of the Navy (1789-1867), İstanbul, 1985.
- Inalcık, Halil, "The Rise of the Turcoman Maritime Principolities in Anatolia, Byzantium and Crusades", Byzantinische Forschungen, IX, Amsterdam 1985, p. 179-216.
- Ibn Majah Qazvini, Sunan, Jihad, 1; Darimi, Jihad, 2019.
- Kafesoğlu, İbrahim, "The Great Seljuk Empire in the Period of Sultan Melikşah", İstanbul 1953.
- Kıran Abdullah, Amr bin As and the Arabs' Adventure from Camel's Force to the Sea, Journal Of History and Future, December, 2019.
- Kurtoğlu, Fevzi, "Turkish Naval Battles", İstanbul, 1935.
- Ozturk Murat, (Gaution or Fear, Umar's -Approach to the Sea and Seafaring, Turkish Journal of History, 72(2020/ 2), İstanbul, 2020.
- Ramizpashazade Mehmed İzzet, "Harita-i Kapudanan-ı Derya", İstanbul, 1907.
- Hamidullah, Muhammed, "Prophet of Islam", Bayan Yayınevi, I, İstanbul, 1980.
- Sevim, Ali, Conquest of Anatolia, Ankara, 1988.
- Shukru, Mehmet, Ottoman Sea Expeditions, (Esfar-ı Bahriyye-i Osmaniyye), İstanbul, 2002.
- Turkish Maritime History Studies, İstanbul, 1986.
- Mucteba, Ilguzel, "The Importance Turks Attach to the Western Anatolian Coast Guard", TKA Prof. Dr. İsmail Ercüment, Gift to the Quran, Ankara 1989, p. 111-125.
- Wolfgang Müller-Wiener, "Zur Geschichte Des Tersâne-i Āmire in İstanbul", Turcica, IX (Robert Anhegger, Festschrift Gift), Paris 1977, p. 253-273.
- Uzuncarshılı, İsmail, Hakkı, "The Center of the Ottoman State and the Bahriyya Organization", (Eng.), I, Turkish Historical Society, Türk tarih Kurumu, (TKK.), Ankara, 2020.
- Tekindağ, Şehabettin, "The First Ottoman Navy Built in the Golden Horn Shipyard and Cafer Kapudâ's Failure", BTTD, VII (1968), p. 66-71.
- Turan, Şerafettin, "Fro, the Capture of Rhodes to the Siege of Malta", Kanuni Gift, Ankara 1970, p. 47-117.

Eğitimin İçeriği ve Öğretim Yöntemlerinin İngilizce Eğitiminin Kalitesine Etkisi: Moğolistan Devlet Okulları Örneğinde Bir Araştırma

The Effects of Educational Content and Teaching Methods on the Quality of English Education: A Case Study of State Schools in Mongolia

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 47-61
2024
DOI: 10.52539/mad.1443805
Received: 1 March 2024
Accepted: 31 August 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Hamza ATEŞ¹
Aliman YELYEUKHAN²

Özet

Bu araştırmanın amacı Moğolistan'daki devlet okullarında İngilizce dersinin kalitesine etki eden faktörlerin analiz edilmesidir. Moğolistan'ın eğitim kurumlarında 1990 yılından önce yabancı dil olarak sadece Rusça eğitimi verilmekteydi. Ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminin sona ermesinin ardından, ülkede serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılması, uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi, diğer ülkelerle turizm ve kültür alanlarında etkileşimin artırılması çabaları hız kazanmıştır. Yabancı dil olarak İngilizce eğitimi, bu çerçevede stratejik bir araç olarak görülmüş ve tüm devlet okullarında İngilizce bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, EF-EGİ istatistiklerine göre, Moğolistan, İngilizce öğrenme ve konuşma oranını en az olduğu ülkeler kategorisinde bulunmaktadır. Bu çalışmada ele alınan sorun, Moğolistan devlet okullarında okuyan öğrencilerin 5. sınıftan itibaren İngilizce eğitimi almalarına rağmen bu dili başarılı bir biçimde öğrenmede zorluk çekmeleridir. Bu çalışmada "Öğretmenlerin öğretim yöntemleri devlet okullarında İngilizce dil eğitiminin kalitesini etkiliyor mu?" ve "Eğitimin içeriği İngilizce eğitiminin kalitesini etkiliyor mu?" sorularına cevap aranmaktadır. Bu çalışmada Moğolistan'daki devlet okullarında İngilizce eğitiminin kalitesini ölçmek amacıyla gerçekleştirilen bir nicel araştırmadan elde edilen sonuçlar sunulmaktadır. Araştırma bulgularına göre, eğitimin içeriği ve eğitim yöntemlerinden ziyade eğitim süresinin İngilizce eğitim kalitesine etki etmekte olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, Eğitim, Eğitim Kalitesi, Moğolistan, Devlet Okulları

Abstract

The purpose of this research is to analyze the factors affecting the quality of English lessons in public schools in Mongolia. Before 1990, only Russian was taught as a foreign language in Mongolia's educational institutions. However, after the end of the USSR period, efforts to transition the country to a free market economy, improve its international relations, and increase interaction with other countries in the fields of tourism and culture have accelerated. English language education was seen as a strategic tool in this context, and English language was taught as a course in all public schools. However, according to EF-EGİ statistics, Mongolia is in the category of countries with the lowest rate of learning and speaking English. The problem of this study is that although students studying in Mongolian public schools have received English education since the 5th grade, they have difficulty in learning this language successfully. In this study, the question "Do teachers' teaching methods affect the quality of English language education in public schools?" and "Does the content of the education affect the quality of English education?" Answers to these questions are sought. This study presents the results of a quantitative research conducted to measure the quality of English education in public schools in Mongolia. According to the research findings, it seems that the duration of education, rather than the content and education methods of education, affects the quality of English education.

Key Words: English, Education, Quality of Education, Mongolia, Public Schools.

¹ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: hamza.ates@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0975-0062

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, e-mail: yel.aliman@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5814-3993.

GİRİŞ

Yakın dönemde elde edilen istatistiklere göre, dünya nüfusunun % 17'sine tekabül eden 1,35 milyar insan İngilizceyi birinci ya da ikinci dil olarak konuşabilmektedir (openenglish.com, 2024). Ana dili İngilizce olanların sayısının ise 400 milyon civarında olduğu bilinmektedir. 2050 yılında İngilizcenin dünyada 2 milyardan fazla insan tarafından konuşulacağı hesaplanmaktadır (openenglish.com, 2024).

İngilizce dünyanın en çok konuşulan dillerinden biri olmanın yanı sıra aynı zamanda günümüzde ortak iletişim dili olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere, birçok uluslararası kuruluşun resmi dilinin İngilizce olmasının yanında akademi ve havacılık gibi sektörlerde de konuşma dilinin İngilizce olması, onu evrensel bir dil haline getirmektedir. Bir başka deyişle, İngilizce diline hakim olmak günümüzün küresel dünyasında hem devletler hem de bireyler için bir gereklilik haline gelmiştir. Bu nedenlerle birçok ülkede devlet okullarında İngilizce eğitimi verilmektedir. Moğolistan da bu ülkelerden birisidir. Ancak, EF-EĞİ istatistiklerine göre, Moğolistan İngilizce öğrenme ve konuşma oranının en az olduğu ülkeler kategorisinde bulunmaktadır (EF-EPI, 2024).

Moğolistan devlet okullarında okuyan öğrenciler 5. sınıftan itibaren İngilizce eğitimi aldığı halde bu dili başarılı öğrenmede zorluk çekmektedir. Öğrencilerin liseyi bitirmeden İngilizceyi öğrenmekte başarı gösterememeleri kimi öğrencilerin hedeflediği okulu kazanmalarına engel olmaktadır, özellikle İngilizce eğitim verilen üniversitelerde okuyan kimi öğrencilerin de yükseköğretimdeki performanslarını olumsuz etkilemektedir. Bu durumun nedenleri arasında İngilizce öğretim yöntemlerinin yetersizliği, ders içerikleri ve müfredatın yetersizliği, eğitim sisteminin eski olması, fiziki altyapı yetersizlikleri ve yetersiz ebeveyn ve öğrenci katılımı gibi olgular bulunduğu görülmektedir. Öte yandan, Moğol öğrencilerin İngilizce öğrenme başarılarını olumsuz etkilediği varsayılan bir diğer husus da Moğolcanın Türkçe gibi Altay-Ural dil ailesinin Altay kolunda bulunmasıdır. Moğolca ünlü uyumuna sahip olması, sondan eklemeli olması, cümlede özne-nesne-yüklem sıralaması bulunması ve dil bilimsel olarak cinsiyetsiz olması gibi özellikleri yönüyle Türkçeye benzemektedir. Ayrıca bu iki dil arasında önemli miktarda ortak kelime kökleri almaktadır. Fakat İngilizcenin Hint-Avrupa dil ailesinden olması nedeniyle bu dilin yapısı Moğolcadan tamamen farklıdır. Bu durum Moğol öğrencilerin İngilizceyi öğrenmekte zorluk çekmelerine neden olabilmektedir.

Bu çalışmada, aşağıdaki soruların hipotezlere çevrilerek test edilmesi suretiyle gerçekleştirilen niceliksel bir araştırmanın sonuçları paylaşılmaktadır. Bu çalışmada cevabı aranan sorular şunlardır:

1. Öğretmenlerin öğretim yöntemleri devlet okullarında İngilizce dil eğitiminin kalitesini etkiliyor mu?
2. Eğitimin içeriği İngilizce eğitiminin kalitesini etkiliyor mu?

Dolayısıyla bu çalışmanın araştırma soruları, Moğolistan'da devlet okullarında İngilizce eğitiminin kalitesine etki eden önemli faktörler üzerine bina edilmiştir. Şüphesiz, bir ülkede eğitim kalitesini olumlu veya olumsuz olarak etkileyen çok sayıda faktör bulunur. Üstelik bu faktörlerin bir kısmı ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bu çalışma, yukarıda zikredilen 3 temel olgunun İngilizce eğitimi kalitesine olan etkisini ölçmek ve anlamak ile sınırlandırılmıştır. Her bir faktörün ayrıntılı olarak incelenmesinin bir makalenin boyutlarını aşacak şekilde bir araştırma gerektirmesi, araştırmacıları incelenecek faktörlerin sınırlandırılması fikrine yöneltmiştir. İncelenecek faktörlerin seçiminde ise literatürde Moğolistan örneği için "en önemli" olduğu ifade edilen iki faktör tercih edilmiştir. Örneğin, eğitimin kalitesini "eğitim sürecinde, eğitim ortamı, eğitim planı, eğitim içeriği, öğretmenin öğretim yöntemi ve onun becerilerinin toplamı" olarak tanımlayan Moğol dil bilimci Sanjaabadam'a göre (2008), kaliteli bir eğitimi sunmak için en başta eğitim ortamının uygun olması gerekmekte olup bu ortamda eğitim için gerekli her türlü materyalin ve kaynağın yanı sıra eğitim planı, eğitimin içeriği ve öğretmenin öğretim yöntemlerinin çeşitliliği şarttır. Sanjaabadam'ın tanımında özellikle altını çizdiği 'eğitim içeriği' ve 'öğretmenin öğretim yöntemi' kavramları bu çalışmada teorik çerçeveyi oluşturmaktadır.

1. EĞİTİM KALİTESİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

Eğitimin kalitesi, eğitimcilerin, politika yapımcıların ve bir bütün olarak toplumun sürekli olarak iyileştirmeye çalışması gereken bir hedeftir. Ancak bunun çok yönlü bir kavram olduğunu ve eğitim kalitesinin ölçümünün bölgeden bölgeye değişiklik gösterebileceğini unutmamak önemlidir (Don, 1998). UNESCO ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar sıklıkla farklı ülkelerdeki eğitimin kalitesini çeşitli

göstergeler kullanarak değerlendirip sıralamaktadır. Özellikle UNESCO, her yıl eğitim kalitesini etkileyen bir konuyu ele alarak, yıllık izleme raporları hazırlamaktadır (UNESCO, 2017). Eğitimin kalitesine katkıda bulunan bazı temel faktörler Tablo 1’de görülmektedir:

Tablo 1. Eğitimin Kalitesine Katkıda Bulunan Temel Faktörler

Faktör	Açıklama	
1	Öğretmenler	Nitelikli ve iyi eğitilmiş öğretmenler, kaliteli eğitim sunmak için gereklidir. Etkili öğretmenler öğrencilere ilham verebilir, onların ihtiyaçlarına uyum sağlayabilir ve öğrenmeyi kolaylaştırabilir.
2	Eğitim Sistemi	Bir ülke veya bölgedeki eğitim sisteminin yapısı ve organizasyonu, eğitimin kalitesinin belirlenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Buna müfredat tasarımı, öğretim yöntemleri ve değerlendirme uygulamaları dahildir.
3	Müfredat	Öğrencilerin ve toplumun ihtiyaçlarına uygun, güncel ve iyi tasarlanmış bir müfredat, kaliteli eğitim için şarttır. Eleştirel düşünmeyi, problem çözmeyi ve yaratıcılığı teşvik etmelidir.
4	Altyapı	Sınıflar, temizlik tesisleri ve ulaşım dahil olmak üzere yeterli ve güvenli altyapı, elverişli bir öğrenme ortamı için çok önemlidir.
5	Ebeveyn ve Paydaş Katılımı	İlgili ebeveynler, topluluklar ve paydaşlar ek destek ve kaynaklar sağlayarak eğitimin kalitesine katkıda bulunabilirler.
6	Hükümet Politikaları	Hükümet politikaları ve eğitime yapılan yatırımlar eğitimin kalitesini önemli ölçüde etkiler. Yeterli finansman, eğitim reformları ve eğitime öncelik verilmesi esastır.
7	Kaynaklar	Ders kitapları, teknoloji, kütüphaneler ve laboratuvarlar gibi eğitim kaynaklarına erişim, eğitimin kalitesini büyük ölçüde etkiler. İyi donanımlı okullar ve kurumlar daha iyi öğrenme deneyimleri sunma eğilimindedir.
8	Eşitlik ve Katılım	Kaliteli eğitim, sosyoekonomik durum, cinsiyet, engellilik veya diğer faktörlere bakılmaksızın herkes için erişilebilir olmalıdır. Bunu başarmak için kapsayıcı politikalar ve uygulamalar şarttır.
9	Değerlendirme Sistemi	Öğrencilerin anlamalarını ve ilerlemelerini doğru bir şekilde ölçmek için adil ve etkili değerlendirme yöntemleri gereklidir. Değerlendirme sadece ezberlemeyi test etmek yerine öğrenmeyi teşvik etmelidir.
10	Destek Sistemleri	Danışmanlık hizmetleri, özel eğitim programları ve ders dışı etkinlikler gibi destek sistemlerinin varlığı genel eğitim deneyimini geliştirebilir.

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Eğitim kalitesi alanı çeşitli disiplinlerden çok sayıda akademisyen ve araştırmacı tarafından incelenmiş ve bu alana katkıda bulunulmuştur. Eğitim kalitesi çalışmalarına önemli katkılarda bulunan bazı önemli yazarlar aşağıdaki Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Eğitim Kalitesi Çalışmalarına Önemli Katkılarda Bulunan Bazı Önemli Yazarlar ve Önemli Görüşleri

Yazar	Eğitim Kalitesi Kavram ve Ölçümüne Katkıları ve Fikirlerinin Özeti
Lawrence W. Anderson	Eğitim araştırmalarında önde gelen isimlerden biri olan Anderson, eğitimsel değerlendirme, ölçüm ve politikaya odaklanmıştır. Çalışmaları eğitim kalitesini ölçmek için değerlendirme araçları ve yöntemlerinin geliştirilmesini içermektedir.
Pedro Noguera	Noguera'nın araştırması eğitim ve sosyal konulara, özellikle kentsel eğitim, eşitlik ve okul reformuna ilişkin konulara odaklanmaktadır. Noguera, eserinde çeşitli faktörlerin eğitim kalitesi üzerindeki etkisini incelemiştir.
Linda Darling-Hammond	Öğretmen kalitesi ve eğitim politikası üzerine araştırmalarıyla tanınan Darling-Hammond, öğretmen hazırlama ve mesleki gelişim uygulamalarını etkilemiştir. Ayrıca eşitlik ve okul reformu ile ilgili konuları da inceledi.
Lorin W. Anderson	Eğitimsel değerlendirmede önde gelen isimlerden biri olan Anderson'un araştırması, değerlendirme uygulamalarına ve bunların eğitim kalitesiyle nasıl bağlantılı olduğuna dair anlayışımıza katkıda bulunmuştur.
Eleanor Duckworth	Duckworth'un çalışması eleştirel düşünmenin, araştırmaya dayalı öğrenmenin ve yansıtıcı öğretim uygulamalarının önemine odaklanmıştır. Eğitimde öğrenci merkezli yaklaşımları savunmaktadır.

Yazar	Eğitim Kalitesi Kavram ve Ölçümüne Katkıları ve Fikirlerinin Özeti
Helen Timperley	Timperley'in çalışması, eğitim kalitesini artırmak için öğretim uygulamalarını iyileştirmeye odaklanarak mesleki öğrenme ve öğretmen gelişimine odaklanmıştır.
Benjamin S. Bloom	Bloom, eğitim hedeflerini sınıflandırması ve tam öğrenme üzerine yaptığı araştırmayla tanınır. Çalışmaları müfredat geliştirme ve öğretim tasarımı etkilemiştir.
James P. Comer	Çocuk gelişimi ve okul reformu alanındaki çalışmalarıyla tanınan Comer, eğitim kalitesine bütünsel yaklaşımları savunmuştur. Okul Geliştirme Programı okullar, aileler ve topluluklar arasındaki işbirliğini vurgulamaktadır.
John Hattie	Hattie, görünür öğrenme ve öğrenci başarısını etkileyen faktörler üzerine yaptığı araştırmayla tanınır. Eğitim araştırmalarına ilişkin meta-analizleri, eğitimde nelerin işe yaradığına dair değerli bilgiler sağlamıştır.
Diane Ravitch	Bir eğitim tarihçisi olan Ravitch, eğitim reformu ve eğitim kalitesine ilişkin tartışmalarda öne çıkan bir ses olmuştur. Standartlaştırılmış testler, müfredat ve öğretmen kalitesi gibi konularda kapsamlı yazılar yazmıştır.
David Berliner	Berliner'in çalışması öğretmen kalitesini, eğitim psikolojisini ve yüksek riskli sınavların eğitim üzerindeki etkisini araştırmış olup, eğitim kalitesine daha bütünsel bir bakış açısını savunmuştur.
Paulo Freire	Eleştirel pedagojinin önde gelen isimlerinden biri olan Freire'in fikirlerinin, özellikle sosyal adalet ve dönüştürücü eğitim bağlamında eğitim kalitesi üzerinde derin bir etkisi oldu.
Howard Gardner	Gardner, eğitimcilerin öğrencileri öğretmeye ve değerlendirmeye nasıl yaklaştıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan çoklu zeka teorisiyle tanınır. Çalışmaları geleneksel zeka ve öğrenme kavramlarına meydan okumaktadır.
Sid Sanjaabadam	Moğolistanlı dil bilimcidir. Kendisi, eğitimin kalitesini 'eğitim sürecinde, eğitim ortamı, eğitim planı, eğitim içeriği, öğretmenin öğretim yöntemi ve onun becerilerin toplamı' olarak tanımlamıştır. Ona göre kaliteli bir eğitimi sunmak için en başta eğitim ortamının uygun olması gerekmektedir olup bu ortamda eğitim için gerekli her türlü materyalin ve kaynakların yanı sıra eğitim planı, eğitimin içeriği ve en önemlilerden öğretmenin öğretim yöntemlerin çeşitliği şarttır.

Kaynak: İlgili literatürden yararlanılarak, yazarlar tarafından üretilmiştir.

2. İNGİLİZCE EĞİTİMİ: TERCİH NEDENLERİ VE KALİTE ÖLÇÜMÜ

İngilizcenin günümüzde bir dünya dili olduğuna şüphe yoktur. Bu durum, İngilizce eğitimine önem vermek için başlı başına bir gerekçe oluşturmaktadır. Ancak yine de ülkelerin İngilizce eğitimini tercih etme nedenleri, amaç ve kapsamı ülkeden ülkeye değişen bir dizi faktöre dayanmaktadır. Bu faktörlerden en önemlileri Tablo 3'de kısaca açıklanmaktadır:

Tablo 3. İngilizce Eğitimini Tercih Etme Nedenleri,

	Faktör	Açıklama
1	Uluslararası iletişim	İngilizce, dünya genelinde en yaygın olarak konuşulan ikinci dil olarak kabul edilir (Çince'den sonra). Bu nedenle, İngilizceyi iyi konuşanlar uluslararası düzeyde daha etkili bir iletişim kurabilirler. Ülkeler, vatandaşlarının uluslararası işbirliği, ticaret, diplomasi ve turizm gibi alanlarda diğer ülkelerle daha etkili iletişim kurabilmesi için İngilizce eğitimi sağlamayı tercih edebilirler.
2	Bilimsel alanda dünya standartlarını yakalama	Dünya genelinde temel bilimler, teknoloji, mühendislik ve sosyal bilimler alanlarında yaygın olarak İngilizce kullanılır. Üniversiteler ve araştırma kurumları, öğrencilere ve araştırmacılara uluslararası düzeyde bilimsel ve akademik işbirliği fırsatları sunmak için İngilizce eğitimi sağlarlar.
3	Ekonomik ve ticari nedenler	İngilizce, dünya ticaretinin birinci dilidir. Bir ülkenin iş dünyası ve ticaret alanında uluslararası rekabetçiliğini artırmak için, İngilizce konuşan müşterilere ve iş ortaklarına erişim sağlamak önemlidir. Bu nedenle, ülkeler iş dünyası için İngilizce eğitimini teşvik edebilirler.

	Faktör	Açıklama
4	Turizm	İngilizce, turizm sektöründe önemlidir çünkü birçok turist İngilizce konuşur veya anlar. Ülkeler, turistlerle daha iyi iletişim kurabilmek ve turizm endüstrisini desteklemek için İngilizce eğitimi sağlayabilirler.
5	Kültürel dönüşüm girişimleri	İngilizce, kültürel ve eğitimsel değişimlerin bir parçası olarak önemlidir. Ülkeler, öğrenci değişim programları, öğretmenlerin yurtdışında eğitim alması ve kültürel etkileşimleri teşvik etmek için İngilizce eğitimi teşvik edebilirler.
6	Bireyler için iş fırsatları	İngilizceyi iyi konuşan bireyler, uluslararası şirketlerde ve yurtdışında iş fırsatlarına daha kolay ulaşabilirler. Bu nedenle, ülkeler İngilizce eğitimi ile iş fırsatlarını artırma amacı güdebilirler.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bununla birlikte, birçok ülkede İngilizce eğitime karşı çıkanların sayısının ve bu kişilerin etkilerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Akademik literatürde, (Sinanoğlu, 2007; Kilimci, 1998) İngilizce eğitime karşı çıkanların gerekçeleri /argümanları arasında en fazla şu hususlar öne çıkmaktadır:

- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel dillerin ve kültürlerin korunması ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Ancak İngilizce eğitimin yerel dil ve kültürleri tehdit ettiği, onları unutulmaya terk edebileceği görüşü bulunmaktadır.
- İngilizce eğitimin, dil bilmeyen veya yetersiz dil becerisine sahip öğrencilere karşı ayrımcılığa yol açma riski bulunmaktadır.
- İngilizce eğitimin kültürel emperyalizmin bir aracı olarak İngiliz veya Amerikan kültürünün egemenliğini artırarak diğer kültürlerin ve dillerin önemini azaltabileceği ileri sürülmektedir.
- İngilizce eğitimin birçok ülkede ve eğitim kurumunda kalitesiz olduğu, ana dille yapılan eğitime göre öğrencilerin konuları anlamalarına daha az imkan verdiği ve öğrencilere gerçekten fayda sağlamadığı düşünülmektedir.
- İngilizceyi öğrenme veya İngilizce eğitim almanın bazı öğrenciler için büyük bir stres ve baskı kaynağı olabileceği, özellikle sınavlara hazırlık sürecinin öğrenciler üzerindeki psikolojik baskıyı artırmakta olduğu öne sürülmektedir.
- İngilizce eğitimin ekonomik yükler getireceği ve ekonomik olarak dezavantajlı olan öğrencilerin İngilizce eğitime erişim konusunda sorun yaşadıkları iddia edilmektedir.
- İngilizce eğitimin öğrencilere dayatılmasının yanlış olduğu ve öğrencilere kendi dil ve eğitim tercihlerini yapma özgürlüğü verilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Öte yandan, birçok ülkede neredeyse tüm okullarda İngilizcenin yabancı dil olarak müfredatta yer alması ile bazı okulların eğitim dilinin İngilizce olması, analiz sürecinde kavramsal karmaşaya neden olabilmektedir. Halbuki "İngilizce dilinde eğitim" ile "İngilizce eğitimi" arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu iki terim, eğitim alanında sıkça karşımıza çıkar ve kapsadıkları alanlar açısından birbirinden ayrılırlar (Aydın, 2006).

"İngilizce Dilinde Eğitim" kavramı, öğrencilere müfredatta yer alan derslerin İngilizce olarak verildiği eğitim sistemlerini ifade eder. Yani ders kitapları, öğretim materyalleri, sınıf içi talimatlar ve iletişim İngilizce olarak gerçekleşir. İngilizce dilinde eğitim sunan kurumlar genellikle uluslararası okullar, üniversiteler veya belli programlar olabilir. Bu tür eğitim sistemlerinde öğrenciler, çeşitli disiplinlerde (matematik, fen bilimleri, sosyal bilimler vb.) eğitim alırken aynı zamanda İngilizce dil becerilerini de geliştirirler. Bu yaklaşımın amacı, öğrencilerin akademik içeriği İngilizce olarak öğrenmelerini ve bu dili akıcı bir şekilde kullanabilmelerini sağlamaktır.

"İngilizce Eğitimi" kavramı ise, özel olarak İngilizce dilinin öğretilmesini ifade eder. Burada odak, öğrencilerin İngilizce okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi dil becerilerini geliştirmeleri üzerinedir. İngilizce eğitimi kurslar, dil okulları, özel dersler ve çevrimiçi platformlar gibi çeşitli yollarla sunulabilir. Bu tür eğitimler, genellikle bir yabancı dil olarak İngilizce öğrenmek isteyen kişilere yöneliktir. Bu yaklaşımın amacı, öğrencilerin İngilizceyi etkili bir şekilde iletişim kurabilecekleri bir seviyeye getirmektir. Kısacası, "İngilizce dilinde eğitim" bir eğitim dilinin İngilizce olması anlamına gelirken, "İngilizce eğitimi"

İngilizce dil becerilerinin öğretildiği bir eğitim sürecini ifade eder. Her iki terim de eğitimin farklı yönlerine odaklanır ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre tercih edilebilir.

Eğitim çok boyutlu bir olgu olduğu için (Guskey, 2007), eğitimin kalitesinin ölçülmesi, çeşitli göstergelerin ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasını gerektiren karmaşık ve çok yönlü bir iştir. Eğitimin kalitesini ölçmek için standartlaştırılmış testler, öğrenme sonuçlarının değerlendirilmesi, mezuniyet oranları, öğrencilerin bir yıldan diğerine eğitimlerine devam etme oranı, altyapı ve kaynaklar, ebeveyn ve öğrenci anketleri, akran değerlendirmeleri, akreditasyon, uluslararası karşılaştırmalar ve mezunların istihdam oranları gibi birçok farklı parametre ve yöntem kullanılmaktadır. Ancak, hiçbir ölçüm ve ölçüt tek başına eğitimin kalitesini tam olarak belirleyemeyeceğinden, niceliksel ve niteliksel verilerin bir kombinasyonunun kullanılması daha faydalı olarak görülmektedir. Ayrıca, kullanılan spesifik önlemler eğitim düzeyine (örneğin ilk, orta, yüksek eğitim) ve belirli bir kurum veya sistemin eğitim hedeflerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Başka alanlardaki eğitimlerde özellikle kullanılan yöntem ve ölçütler olabildiği gibi, İngilizce eğitimin kalitesini ölçmek için de yukarıdaki yöntem ve ölçütlerden bazıları görece daha kullanışlı görülmektedir. Bunlar arasında en fazla başvurulanlar arasında dil seviye belirleme sınavları, konuşma ve iletişim becerilerinin ölçülmesi, öğretmen değerlendirmeleri, TOEFL ve IELTS gibi uluslararası sınav sonuçlarının değerlendirilmesi, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) ve ulusal standart testlerin sonuçlarının incelenmesi, öğrencilerin yazılı iletişim becerilerinin yanı sıra sözlü iletişim ve konuşma becerilerinin gözlenmesi, ebeveyn ve öğrenci memnuniyeti anketleri ve iş dünyası / işveren görüşleri öne çıkmaktadır. İngilizce eğitimi kalitesini değerlendirmek için bu ölçütlerden birkaçı birbirleriyle koordineli olarak kullanılabilir. Ancak eğitim kalitesi dinamik bir olgu olduğu için, ideal olarak, eğitim kurumları ve ilgili diğer kurumlar İngilizce eğitimi kalitesini sürekli olarak izlemeli ve geliştirmelidir.

3. MOĞOLİSTAN DEVLET OKULLARINDA EĞİTİM KALİTESİ VE İNGİLİZCE EĞİTİMİ

Moğolistan'da bulunan devlet okullarındaki eğitimin kalitesi, durumu iyileştirmeye yönelik devam eden çabalara rağmen çeşitli zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Moğolistan'daki devlet okullarında eğitim kalitesinin durumuna ilişkin bazı önemli noktalar şöyle özetlenebilir:

Moğolistan, ilk ve orta öğretime neredeyse evrensel erişim sağlama konusunda önemli ilerleme kaydetmiştir. Hükümet, tüm çocukların temel eğitime erişebilmesini sağlayacak politikalar uygulamakta, müfredat reformları üzerinde çalışmakta ve öğretim yöntemlerini modernleştirmeye yönelik adımlar atmaktadır. Örneğin, eğitimin kalitesini değerlendirmek ve geliştirilecek alanları belirlemek amacıyla 15 yaşındakiler için Ulusal Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) gibi standart testler kullanılmaya başlanmıştır. Ülke, eğitim girişimlerini ve reformlarını desteklemek için uluslararası kuruluşlarla ve bağışçı kuruluşlarla ortaklıklar arayışındadır. Öğretimin kalitesini ve etkililiğini arttırmak amacıyla öğretmen yetiştirme programları düzenlenmekte, engelli öğrenciler için kapsayıcı eğitim teşvik edilmekte ve İngilizce dilinin eğitimde daha fazla yaygınlaştırılması için yeni politikalar geliştirilmektedir. Bununla birlikte, başta eğitime ayrılan kaynakların kısıtlılığı, öğretmen açığının ciddi seviyelere ulaşması, eğitim altyapısındaki yetersizlikler, farklı bölgelerdeki eğitim kalitesinin farklılaşması, kırsal bölgeler ile büyükşehirler arasında sosyo-ekonomik eşitsizlikler bulunması ve fakir öğrencilerin kaliteli eğitime erişim sorunu başta olmak üzere eğitim konusundaki birçok handikap varlığını sürdürmektedir.

Moğolistan, 31.01.2008 tarihinde Parlamento tarafından onaylanan "Moğolistan Kalkınma Hedeflerine Dayalı Ulusal Kalkınma Stratejisi" belgesi çerçevesinde devlet okullarında İngilizce eğitimi zorlu hale getirmiştir. Bu çerçevede İngilizce ilkokuldan liseye kadar birçok okulda ikinci bir yabancı dil olarak öğretilmektedir. İngilizce dersleri, Türkiye gibi Moğolistan'da da genellikle gramer, kelime bilgisi ve dil becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ülkede özel dil okulları ve dil kursları, İngilizce öğrenmek isteyen yetişkinler ve gençler için birçok eğitim ve uygulama imkanı sunmaktadır. Ayrıca, sayıları çok olmasa da Moğolistan'da çoğunlukla İngilizce eğitim yapan ve uluslararası müfredatları takip eden uluslararası okullar da bulunmaktadır. Öte yandan, Türkiye'de olduğu gibi Moğolistan'da da bazı üniversiteler lisans ve lisansüstü programlarını İngilizce olarak sunmaktadırlar. Bu programlar, uluslararası öğrenciler kadar Moğol öğrencileri de kabul etmektedirler.

Moğolistan'da, 1990 yılına kadar yabancı dil olarak sadece Rusça öğretilmekteydi. SSCB'nin dağılmasından sonra Moğolistan dış ilişkilerini ve ekonomisini çeşitlendirmiş, Türkiye'nin 1980'lerde

gerçekleştirdiği dışa açılma politikalarına benzer bir süreç başlatmıştır. Bu eğilim ise, İngilizce dilinin bir değişim aracı olarak önemsenmesine ve özellikle devlet okullarında hızla İngilizce müfredatın yerleştirilmesine yol açmıştır. Zira uluslararası ticari, diplomatik, kültürel ve turistik ilişkiler, özellikle iş dünyasında ve turizm sektöründe İngilizce eğitime olan talebi hızla artırmaktadır. Devlet okullarında olduğu varsayılan düşük kaliteli eğitim olgusu, özel dil okulları ve bireysel İngilizce öğretmenleri için yüksek iş fırsatları doğurmaktadır. Hükümet, İngilizceyi uluslararası düzeyde etkili bir iletişim aracı olarak görmekte ve hem özel okullar hem de devlet okulları aracılığıyla İngilizce öğrenmeyi teşvik etmektedir. Vatandaşlar açasından da, İngilizce eğitim uluslararası iletişim ve iş fırsatları açasından önemli bir araç olarak görölmektedir.

Moğolistan hükümeti devlet okullarında sunulan İngilizce eğitimin kalitesini artırmak için çaba sarf etmektedir. Örneğin, 2008 yılında Parlamento tarafından onaylayan "Moğolistan Kalkınma Hedeflerine Dayalı Ulusal Kalkınma Strateji Belgesi"nde belirlenen hedefler arasında '2015 yılına kadar İngilizceyi toplumun ortak dili yapmak' ve '2021 yılına kadar kamu kurumunda çalışan memurların çalışmalarını İngilizce dilinde gerçekleştirme becerisi taşımalarını sağlamak' şeklinde iki iddialı hedef de yer almıştır. Bu kapsamda devlet ve özel sektöre ait tüm okullarda İngilizce dil dersi müfredatlara eklenmeye başlanmıştır.

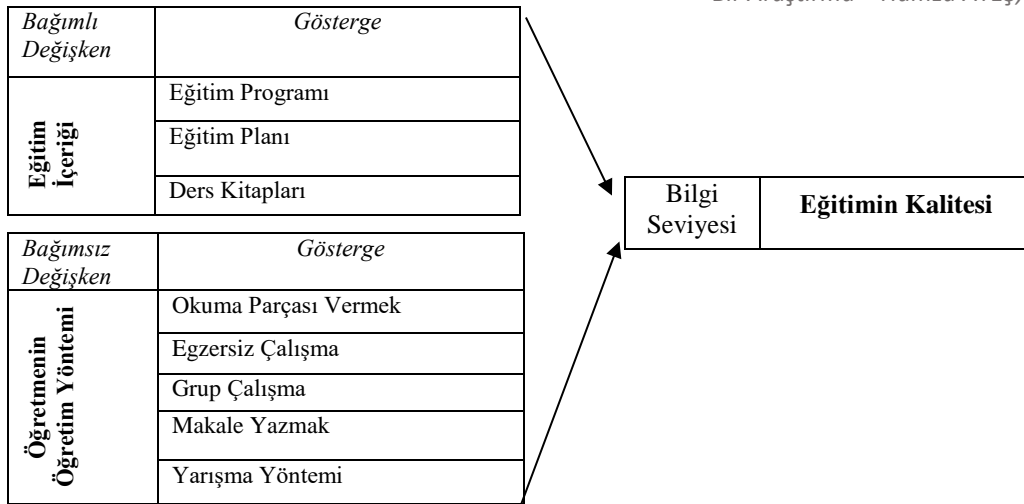
Öğrencilerin İngilizce bilgi ve becerilerinin geliştirilmesini teşvik etmek amacıyla, Moğolistan hükümeti 'İngilizce Eğitimin Kalitesini Geliştirme Ulusal Programı'nı 2009-2020 tarihleri arasında 3 aşamalı olarak uygulamaya koymuştur. Bu program kapsamında tüm eğitim kurumlarındaki İngilizce derslerin içeriği, öğretim yöntemi, ders kitapları yenilenmekte ve eğitimin kalitesini artırmak ve dil öğretimi ortamını geliştirmek amacıyla bir dizi tedbir alınmaktadır. Örneğin, 2014-2015 eğitim öğretim yılından itibaren lise ve ortaokulların müfredatında yabancı dil oranını artıran 'Tsum Programı' hayata geçirilmeye başlanmış, zorunlu hale getirilen 12 yıllık eğitimin içeriği yabancı dil eğitimi ile zenginleştirilmiştir (Eğitim ve Kültür Bakanlığı Eğitim sektörü geliştirme programı, 2002). İngilizce eğitiminin kalitesini artırmayı hedefleyen bu reform ve uygulamalara rağmen, Moğolistan'da İngilizce eğitiminin kalitesi yaygın bir şikayet konusu olmaya devam etmektedir. Öğrencilerin bu dili yeterince öğrenememeleri, akademik camianın yanı sıra siyasi arenada da sıkça tartışılmaktadır. Sorunun nedenlerine ilişkin olarak dile getirilen hususlar arasında İngilizce dili eğitiminin içeriğinin yetersizliği, öğretim yöntemlerinin uygun olmaması ve Moğolca ile İngilizce dilleri arasındaki uyumsuzluk öne çıkmaktadır.

4. YÖNTEM

Bu araştırma nicel bir araştırmadır. "Nicel" araştırmada olgu ve olaylar nesnelleştirilerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya konmaktadır. Nicel araştırma yönteminde, araştırma evreninin araştırma konusu hakkındaki fikrinin yönü sorgulanmaktadır. Bu araştırma, aşağıda görölen iki hipotez üzerine bina edilmiştir:

- Eğitimin içeriği İngilizce dil dersin kalitesini olumlu yönde etkileyecektir.
- Öğretmenin öğretim yöntemleri İngilizce dil dersin kalitesini olumlu yönde etkileyecektir.

Araştırmanı hipotezleri ile bulguları arasındaki ilişkiyi gösteren araştırma modeli, şekil 1'de görölmektedir.

Şekil 1. Eğitimin Kalitesi Modeli

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ‘eğitimin kalitesi’ öğrencilerin bilgi seviyeleri ile ölçülmüştür (Şekil 1). Bilgi seviyesi ise, araştırmaya katılan öğrencilerin yılsonundaki İngilizce dersinden almış oldukları notlar olup, bunu (bilgi seviyesi) araştırmanın bağımsız değişkenleri ile karşılaştırarak aralarında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak ‘öğretmenin öğretimi yöntemi’ ile ‘eğitimin içeriği’ alınmıştır. ‘Öğretmenin öğretimi yöntemi’ okuma parçası, egzersiz çalışması, grup çalışması, makale yazdırma ve yarışma düzenleme gibi yöntemleri; ‘eğitimin içeriği’ ise eğitim programı, eğitim planı ve ders kitaplarını kapsamaktadır.

2020 istatistik verilerine göre Moğolistan genelinde ilkokul, ortaokul ve lise eğitimi vermekte olan toplam 662 devlet okulu olup bunların 258’i başkent Ulan Bator’da bulunmaktadır. Aynı dönemin istatistik verilerine göre başkent genelinde 2019-2020 eğitim öğretim yılında lise son sınıfta toplam 5151 öğrenci okumaktadır. Bu nedenle, araştırma evrenini lise son sınıfta eğitim gören 5151 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan örneklem yöntemi ise, “kolaylıkla bulunabilen örneklem” (Convenience Sampling) olarak adlandırılan örneklem türüdür. Bu örneklem türünde araştırmacı kendisine yakın çevre ve ulaşılması kolay bir gruba seçerek gönüllü bireyler üzerinden veri toplamaktadır.

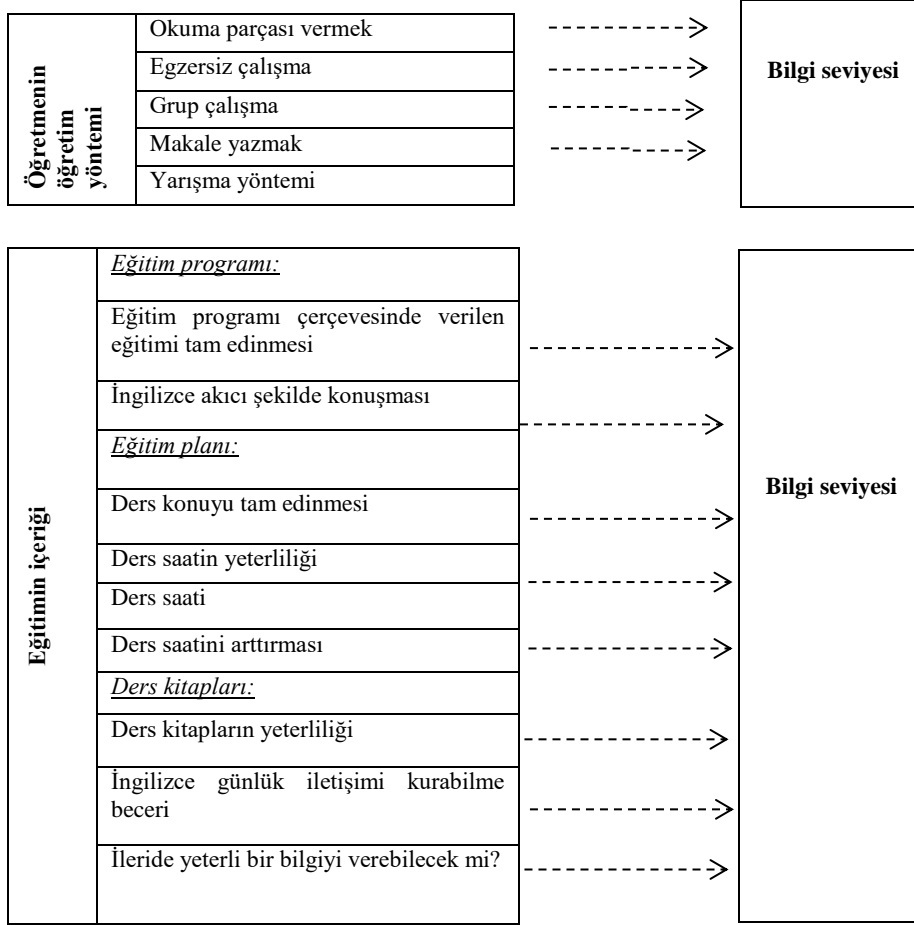
Araştırma çerçevesinde Ulan Bator’un merkezinde bulunan bir okul ile merkez dışında bulunan bir okul olmak üzere toplam iki okulda öğrenim gören 760 lise son sınıf öğrencisinin tümüne anket formu gönderilmiş, ancak toplam 431 öğrenci anketi doldurmayı kabul etmiştir. Gelen anketler arasından 400’ü anketi tam olarak doldurduğu için araştırma sürecinde sadece tam doldurulan 400 anket dikkate alınmıştır. Araştırmada Likert ölçeği ile cevapları seçeneleştirilen anket soruları kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin anketleri SPSS istatistik programı yardımıyla analiz edilerek bu analiz sonuçları katılımcı öğrencilerin 2020 yılı ikinci sömestrde İngilizce dersinden aldıkları notları ile karşılaştırmıştır.

5. BULGULAR

Bu araştırmanın hipotezleri çerçevesinde Moğolistan’ın başkenti Ulan Bator’un merkezinde ve çevresinde yer alan devlet okullarındaki İngilizce eğitiminin kalitesi araştırılarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Birinci hipotez kapsamında ‘eğitim içeriği’ ile ‘bilgi seviyesi’ arasında bir anlamlı fark olup olmadığına bakıldığında, ($P=0,698$) yani $P>0,05$ üstünde bir değer çıkması; ‘eğitim içeriği’ ile ‘bilgi seviyesi’ arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla birinci hipotezim kanıtlanamadığı anlaşılmaktadır.

İkinci hipotez kapsamında ‘öğretmenin öğretimi yöntemi’ ile ‘bilgi seviyesi’ arasında bir anlamlı ilişki olup olmadığına bakıldığında, ($P=0,067$) yani $P>0,05$ üstünde bir değer çıkması, ‘öğretmenin öğretimi yöntemi’ ile ‘bilgi seviyesi’ arasında da anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla ikinci hipotez de kanıtlanamamış bulunmaktadır. Şekil 2’de, bağımlı değişken olan ‘bilgi seviyesi’nin bağımsız değişkenlerin içeriği ile ilgili çıkan sonuçları görülmektedir.

Şekil 2. Hipotezlerin Sınanma Sonuçları

Tablo 4'den, İngilizce eğitimin kalitesi yani bilgi seviyesi ile *sadece İngilizce dersinin süresi* ($P=0,033$) $P<0,05$ arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. 'İngilizce eğitim kalitesi - bilgi seviyesi' ne bir haftalık programda yer alan İngilizce ders saatinin etki etmesi, haftada işlenen ders saatinin yetersiz görüldüğünü ve bu durumun eğitim kalitesini olumsuz etkilediği kanaatinin bulunduğunu göstermektedir. Nitekim araştırmaya katılan toplam 400 öğrencinin yüzde 55,5 ine tekabül eden 222 öğrenci, İngilizce dersinin süresinin yetersiz olmasının kendilerinin bu dili başarı ile öğrenmelerine engel olduğunu belirtmişlerdir. Tablo 4'deki diğer sonuçlar arasında öğretmen kalitesi ve öğretim yöntemlerinin de İngilizce eğitimin kalitesine etki ettiği, ancak bu etkinin görece düşük düzeyde kaldığı tespiti de yer almaktadır.

Tablo 4. Katsayılar^a

Model	Standardize edilmiş Katsayılar		Standardize edilmiş Katsayılar	T	Sig.	KorelasyonLAR			Doğrusallık İstatistikleri	
	B	Std. Error				Beta	Zero-order	Partial	Part	Tolerance
(Constant)	83.415	5.080		16.419	.000					
Öğretmenin öğretim yöntemi	.195	.606	.024	.322	.748	.027	.024	.023	.957	1.045
Grup çalışma	-.497	.618	-.064	-.804	.423	-.023	-.059	-.058	.808	1.238
Egzersiz çalışma	1.011	.668	.122	1.514	.132	.121	.111	.109	.793	1.261
Makale yazmak	.279	.661	.031	.421	.674	.021	.031	.030	.927	1.078
Okuma parçası vermek	.433	.657	.052	.659	.511	.090	.049	.047	.823	1.214
Yarışma yöntemi	-.303	.671	-.036	-.452	.652	-.034	-.033	-.032	.833	1.201
Eğitim plan kapsamında verilen bilgileri edinmek	-.445	.775	-.055	-.575	.566	-.001	-.042	-.041	.552	1.813
Kendine ifade etme beceri kazanılması	-.157	.692	-.020	-.227	.820	-.003	-.017	-.016	.661	1.513
Dersin bütün konuları anlama	.411	.753	.050	.546	.586	.011	.040	.039	.603	1.660
Ders saati	-1.893	.879	-.217	-2.154	.033	-.141	-.157	-.154	.504	1.983
Ders saatin yeterliliği	.861	.653	.136	1.318	.189	-.013	.097	.094	.483	2.069
Ders saati eklemek	-.029	.481	-.005	-.061	.952	.036	-.004	-.004	.659	1.517
Ders kitapların yeterliliği	-.194	.590	-.027	-.328	.743	-.067	-.024	-.024	.771	1.298
Günlük hayat konuda kendine ifade etmek	-.084	.816	-.009	-.103	.918	.013	-.008	-.007	.652	1.534
Kitaptan edinen bilgi ileride ihtiyaç olacak	-.142	.756	-.017	-.188	.851	.003	-.014	-.013	.657	1.522

Tablo 4 dikkatle incelendiğinde, B/Beta verilerden olumlu sonuç çıkan egzersiz çalışması ve makale yazma yöntemleri ile eğitim kalitesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmasa bile öğretmenlerin derslerde bu yöntemleri az da olsa uyguladıkları görülmektedir. Nitekim araştırmaya katılan toplam 400 öğrenciye, öğretmenlerinin İngilizce dersi sırasında egzersiz çalışma yöntemini yeterli sıklıkta kullanıp kullanmadıklarına dair soru sorulduğunda %37,5'e tekabül eden 150 öğrenci "katılıyorum", %29,5'e tekabül eden 118 öğrenci "tamamen katılıyorum", %22,5'e tekabül eden 90 öğrenci "kısmen katılıyorum", %10,5'e tekabül eden 42 öğrenci "hiç katılmıyorum" cevabı vermiştir. Bu sonuç, öğretmenlerin derste egzersiz çalışması yöntemini sıklıkla kullandığını göstermektedir. Fakat B/Beta verilerden çıkan olumsuz sonuçlara bakarak "yarışma" ve "grup çalışması" yöntemlerini öğretmenlerin yeterince kullanmadığını söylemek mümkündür. Nitekim öğretmenlerinin İngilizce dersi sırasında "yarışma" yöntemini kullanıp kullanmadığına dair sorusuna öğrencilerin, %1'ine tekabül eden 4 öğrenci "tamamen katılıyorum", %40'ına tekabül eden 160 öğrenci "kısmen katılıyorum", %42'sine tekabül eden 168 öğrenci "katılmıyorum" ve son olarak %17'sine tekabül eden 68 öğrenci "hiç katılmıyorum" cevaplarını işaretlemişlerdir. Bu durum, öğretmenlerin derste "yarışma" yöntemi yeteri kadar kullanmadıklarını göstermektedir. Ayrıca, tablodaki diğer verilerden öğrencilerin "İngilizce olarak kendine ifade etme" ve "günlük konuşmaları İngilizce olarak yapabilme" becerilerini tamamen edinemedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmanın hipotezleri çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, mevcut literatürde iddia edilenin (Nye et al. 2004; Timperley et al., 2007; Guskey, 2007; Aydın, 2006; Başkutlu, 2024; Kayadibi; 2001) aksine devlet okullarında “öğretmenin öğrenim yöntemi” ve “eğitimin içeriğinin” İngilizce eğitimin kalitesine güçlü bir etkisi bulunmadığı tespit edilmiştir. Her iki hipotezin de doğrulanamamış olması araştırmanın bilimsel değerini düşürmemektedir.

Araştırmaya katılarak doldurulmuş anket formları dikkate alınan toplam 400 öğrencinin bilgi seviyesini ifade eden, dönem sonu İngilizce dersi notlarının ortalaması yüzde 83,2’dir. Burada şu hususa dikkat çekmek yerinde olacaktır: Araştırma sonucunda İngilizce eğitiminin kalitesinin düşük olduğu tespit edildiği halde öğrencilerin bilgi seviyesi yüksek çıkmıştır. Öğretmenlerin öğrencilere verdikleri notlarla, öğrencilerin gerçek bilgi düzeyleri arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaması bu durumun muhtemel bir nedeni olarak kabul edilebilir. Sistemsel veya kültürel nedenlerle, öğrencilere verilen notların uygun bir ölçme aracının uygulanması sonucu elde edilen notlar olmaktan ziyade okulun, öğretmenlerin ve öğrencilerin başarı düzeyinin yüksek olduğu izlenimine yol açacak şekilde yüksek olarak verilebildiği, ancak öğrencilerin gerçek bilgi ve becerilerinin kendilerine verilen notlar düzeyinde yüksek olmadığı durumlar sadece Moğolistan’da değil diğer gelişmekte olan ülkelerde de görülebilmektedir. Bu eğilimle devlet okullarında olduğu gibi özel okullarda da zaman zaman karşılaşılmaktadır. Örneğin, Türkiye’de ortaöğretim düzeyinde eğitim vermekte olan bazı özel okulların notları olması gerekenden daha yüksek tutmak ve olması gerekenden daha fazla sayıda öğrenciye takdirname vermek suretiyle öğrencilerini başarılı olarak gösterdikleri, ancak ulusal düzeyde üniversiteye giriş için yapılan Yükseköğretim Kurumları Sınavı’nda (YKS) bu öğrencilerin gerçek bilgi ve becerilerinin gösterilenden oldukça az olduğunun ortaya çıktığı gazete haberlerine yansımıştır (Uçar, 2023).

Öte yandan, her ne kadar ders saatinin eğitim kalitesine etkisi kadar önemli olmasa da öğretmenlerin öğretim yöntemlerinin yeterince zengin olmamasının, bir başka deyişle derste birden fazla eğitim yöntemini birlikte kullanmamasının, eğitim kalitesini düşürdüğu sonucuna varmak mümkündür.

SONUÇ VE DEğerLENDİRME

Bu makalede Moğolistan’daki devlet okullarda verilen İngilizce eğitimin kalitesine etki eden faktörler değerlendirilmiştir. Moğolistan, uzun süre siyasi olarak yakın olduğu SSCB’nin etkisiyle okullarında sadece Rusçayı yabancı dil olarak öğretmiştir. SSCB dönemin sona ermesi ile birlikte Moğolistan serbest piyasa ekonomisine sahip batılı devletlerle siyasi, kültürel ve turistik ilişkilerini artırmayı temel bir politika olarak benimsemiştir. Bu çerçevede, sadece bir dünya dili olmaktan çok batılı ülkelerin iletişim dili konumunda olan İngilizce, bu ülkelerle yakınlaşma ve etkileşim için uygun bir araç olarak görülerek her düzeydeki okullarda yabancı dil olarak okutulmaya başlanmıştır (Marav et al, 2020).

Sosyalist sistemden serbest piyasa sistemine geçiş sürecinin ilk yıllarında Moğolistan, eğitime yönelik kamu harcamalarının azalmasına yol açan ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde küresel finansal kuruluşlarca uygulanması için baskı yapılan Yapısal Uyum (structural adjustment) programları Moğolistan eğitim sisteminde 1990’lar boyunca ciddi zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim 1990’lar boyunca ve 20. yüzyılın ilk yıllarında birçok okul finansman eksikliği nedeniyle kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve 1990’ların başında çeşitli eğitim düzeylerinde yeni okulların açılması oranlarında keskin bir düşüş yaşanmıştır. Bu zorluklara rağmen Moğolistan’da 20. yüzyılın başlarından itibaren okullaşma oranlarında bir toparlanma ve yükseköğrenimde hızlı bir genişleme görülmektedir. Ancak, birçok diğer gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Moğolistan’da da hükümet politikaları ve resmi belgeler ile fiili uygulama arasında derin bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğun en iyi görülebileceği alanlardan birisi de İngilizce eğitimidir.

Moğolistan’da hükümet, İngilizce eğitimine büyük önem vermektedir ve bu durum resmi belgelere yansımaktadır. Örneğin, 2008 yılında uygulanmaya başlanan "Moğolistan Kalkınma Hedeflerine Dayalı Ulusal Kalkınma Stratejisi Belgesi", devlet okullarında İngilizce eğitiminin zorunlu hale getirilmesini sağlamıştır. Bu çerçevede devlet okullarında okuyan öğrenciler ortaokul 5. sınıftan itibaren İngilizce dersi almaya başlamışlardır. Ancak, İngilizce eğitimine ayrılan süre, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yetersiz görünmektedir. Nitekim ilk 3 yıl haftada sadece 2 saat İngilizce dil eğitimi verilmekte olup, bu süre son 4 yılda haftada 4 saate çıkmaktadır. Bir dersin 40 dakika olduğu göz önünde bulundurulursa ilkokul 1. sınıftan 5. sınıfa kadar haftada 80 dakika, ortaokul 5. sınıftan 8. sınıfa kadar ise haftada 160 dakika İngilizce

dersi görülmektedir. İngilizce eğitiminden etkin bir sonuç alınabilmesi için, bu sürenin hem ilkokul ve ortaokul hem de lise düzeylerinde haftada en az 6 saat olacak şekilde programlara dahil edilmesi gerekli görülmektedir.

Öte yandan, Moğolistan'daki devlet okullarında eğitim kalitesinin yetersizliği ciddi bir sorundur. Moğol öğrencilerin İngilizce dilini öğrenmede diğer birçok ülkedeki öğrencilere göre daha başarısız oldukları tespit edilmiştir (EF-EPI, 2023). Bu sonuçta rol oynayan birçok etmen olmakla birlikte, en başat nedenlerden birisi olarak Moğolistan'ın devlet okullarında İngilizcenin bir iletişim dili olarak değil gramer tabanlı bir yaklaşım ile sıradan bir ders olarak öğretilmesi gösterilmektedir (Marav et al, 2020). İngilizce eğitiminde temel amacın bu dilin gramerini öğretmekten ziyade mezun olduklarında İngilizce dilinde iletişim kurabilme becerisine sahip bireyler yetiştirmek olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Ayrıca, gramer tabanlı geleneksel eğitim yönteminin benimsenmesi, öğretmenlerin yenilikçi eğitim tekniklerine yönelmesine engel olmaktadır. Nitekim bu çalışmada elde edilen sonuçlardan birisi de öğretmenlerin derste grup çalışması ve yarışma yöntemlerini nadiren kullandıklarıdır.

Bu araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak devlet okullarda İngilizce eğitimin kalitesini artırmak için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- İngilizce eğitim kalitesinin artırılması için öğretmenlerin nitelikli profesyoneller olarak yetiştirilmeleri gerekir. Bu da, öğretmen yetiştirme yöntemlerinin çeşitlendirilmesi ile mümkün olabilir.
- Her öğretmen sadece geleneksel usulde sorumlu olduğu dersi anlatmakla yetinmemelidir. Öğrencilerin ilgi alanlarını ve öğrenme-beceri durumlarını dikkate alarak birden fazla öğretim yönteminin uygun bir kombinasyonu ile derslerini işlemelidir.
- Devlet okullarında hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin ders motivasyonlarını artırmak için çözümler üretilmelidir.
- İngilizce dersinin haftalık ders saatlerinin sayısının artırılması ve öğrencilerin İngilizce ile daha fazla meşgul olmaları sağlanmalıdır.
- İngilizce dilini gramer odaklı öğretmenin yerine, İngilizce bir iletişim aracı olarak öğretilmelidir.
- Ders kitapları ve ilgili öğrenim materyalleri sürekli güncellenmelidir.

KAYNAKÇA

- Anderson, Lorin W.; Peşikan, Ana, 1999, *Task, Teaching and Learning: Improving the Quality of Education for Economically Disadvantaged Students*, Paris: *UNESCO International Bureau of Education*
- Anderson, L. W. (2003). “Benjamin S Bloom: His life, his works, and his legacy”. In B. J. Zimmerman & D. H. Schunk (Eds.), *Educational psychology: A century of contributions*. (pp. 367–389). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Aydın, S. (2006). İkinci dil olarak İngilizce öğrenimindeki başarı düzeyinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 273-285.
- Başkutlu, Merve (2024), Türkiye’nin Yabancı Dil ile İmtihanı : Türkler Neden İngilizce Öğrenemiyor ?, <https://www.akademikkaynak.com/turkiyenin-yabanci-dil-ile-imtihani-turkler-neden-İngilizce-ogrenemiyor.html>
- Bayyurt, Y. (2013). “4+4+4 Eğitim Sisteminde Erken Yaşta Yabancı Dil Eğitimi”. Sarıçoban, A. & Öz, H. (Eds.), *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı 1. Yabancı Dil Eğitimi Çalıştayı Bildirileri* (pp. 115-125). Ankara: Hacettepe University.
- Berliner, David C. and Gene V Glass (2014), *50 Myths and Lies That Threaten America’s Public Schools: The Real Crisis in Education*, Teachers College Press, New York.
- Bloom, Benjamin, ed. (1985). *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine Books.
- Bresler, Liora; Cooper, David; Palmer, Joy (2002). *Fifty Modern Thinkers on Education: From Piaget to the Present Day*. Oxon: Routledge.
- Comer, James (2015), “Developing Social Capital in Schools”, *Society*, Vol 52, No 3.
- De Jong, T., & Ferguson-Hessler, M. G. M. (1996). Types and qualities of knowledge. *Educational psychologist*, 31(2), 105-113.
- Don, A. (1998). “Eğitimde Kalitenin Tanımlanması”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Cilt: 14 Sayı: 14, 233 – 248.
- Duckworth, Eleanor 1986, “Teaching As Research”, *Harvard Educational Review*, Vol. 56 No. 4.
- EF-EPI, (2023). “The world’s largest ranking of countries and regions by English skills”, <https://www.ef.com.tr/epi/>
- Freire, P. (1998). *Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy and Civic Courage*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers.
- Freire, P. (1998). *Politics and Education*. Los Angeles, UCLA Latin American Center Publications.
- Freire, P. (1998). *Teachers as Cultural Workers: Letters to Those Who Dare Teach*. Boulder, CO, Westview Press.
- Gardner, Howard (2006), *Multiple Intelligences: New Horizons*, Basic Books.
- Guskey, T. R. (2007). Closing achievement gaps: revisiting Benjamin S Bloom’s “learning for mastery.” *Journal of Advanced Academics*, 19(1).
- Hammond, Linda Darling, 2021, “Defining teaching quality around the world”, *European Journal of Teacher Education*, Volume 44, Issue 3.
- Hattie, John (2008), *Visible Learning*, Routledge; 1st edition
- Hashemzadeh, Kianoosh, 2020, “Pedro A. Noguera is reimagining education”, <https://rossier.usc.edu/news-insights/news/pedro-noguera-reimagining-education>, November 15, 2020

- Kayadibi, Fahri, (2001). “Eğitim kalitesine etki eden faktörler ve kaliteli eğitimin üretime katkısı”. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, 71- 94.
- Kilimci, Ayşe. Anadilinde Çocuk Olmak. “Biz Sömürge miyiz be? - İlhan, Atilla”, Papirüs Yay. İstanbul 1998
- Marav Daariimaa, Anna Podorova, Odtsetseg Yadamshuren and Boldsuren Bishkhorloo (2020), “Teaching global English in a local context: teachers’ realities in Mongolian public schools”, *Asia Pacific Journal of Education* 42(1)
- Nye, B., Konstantanopoulos, S., & Hedges, L.V. (2004). “How large are teacher effects?” *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 26(3), 237-257.
- openenglish.com, 2024, “Dünyada Kaç Kişi İngilizce Konuşuyor?”, <https://www.openenglish.com.tr/blog/dunyadan-İngilizce-istatistikleri>
- Ravitch, Diane, (2007) *EdSpeak: A Glossary of Education Terms, Phrases, Buzzwords, and Jargon*, Association for Supervision & Curriculum Development; First Edition.
- Ravitch, Diane, (2020) *Slaying Goliath: The Passionate Resistance to Privatization and the Fight to Save America's Schools*, Knopf; Illustrated edition
- Sanjaabadam, Sid, (2008), *Moving to the better and the sound organization of student learning achievement studies on mongolian primary education (methodologies, modelities, issues, challenges*, ИЕР. UNESCO: Paris
- Sinanoglu, Oktay, 2007, *By Bye Türkçe*. Alfa Yayınları, İstanbul,
- Timperley, H.S., Wilson, A., Barrar, H. & Fung, I. (2007). *Teacher Professional learning and development: Best evidence synthesis iteration*. Wellington, New Zealand: Ministry of Education.
- Timperley, H. & Parr, J. (2009). *Chain of Influence from Policy to Practice in the New Zealand Literacy Strategy*. Research Papers in Education.
- Tumentsogtoo, T. (2013). “Factors Affecting The Training Transfer Of Civil Servants In Mongolia”. PhD Thesis, National Institute of Development Administration, Thailand.
- Uçar, Sultan (2023), “Özel okullar notları şişirdi, YKS'de sıralama değişti iddiası”, *Sözcü Gazetesi*, 28 Temmuz 2023.
- UNESCO (2017). *Global education monitoring report 2017/8 - Accountability in education: Meeting our commitments*. Paris: UNESCO Publishing. Ekim 2017,
- Баатартогтох, Ц. (2010). “Нийгмийн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй”. Удирдлагын Академи. Судалгааны арга зүйн профессорын баг. Улаанбаатар. (*Baartartogtokh, Ts. “Sosyal Bilimler Araştırma Metodolojisi”. Ulusal Yönetim Akademi. Ulanbator.*)
- Бага дунд боловсролын тухай. (2002). www.legalinfo.mn Retrieved 02 03, 2016, from: <http://www.legalinfo.mn/law/details/72?lawid=72> (*İlk ve orta öğretim hakkında kanunu*)
- Батхуяг.С, (2004.02.02). “Боловсролын шинэчлэлд бага дунд боловсролын шинэ стандартын гүйцэтгэх үүрэг”. Нээлттэй сургууль сонин, х.2. (*Bathuyag. S, “Eğitim reformunda ilk ve orta öğretimin yeni standartların rolü”. Açık okul dergisi, s. 2.*)
- Бэгз, Н. (2011). “Монголын боловсрол судлалын шинэ парадигм”. Улаанбаатар. (*Begz, N. “Moğolistan’da eğitim araştırmalarında yeni paradigma”. Ulanbator.*)
- Боловсролын тухай хууль. (2002). www.legalinfo.mn Retrieved 02 03, 2016, from: <http://www.legalinfo.mn/law/details/9020>. (*Eğitim hakkında kanunu*)
- Боловсрол Соёл Шинжлэх Ухааны Яам Боловсролын салбарын хөгжлийн хөтөлбөр. Орхон их сургууль (2002). “Гадаад хэлний сурах бичгийн зохиомж, агуулга чанар”. Улаанбаатар. (*Eğitim ve Kültür Bakanlığı Eğitim sektörü geliştirme programı. Orkhon üniversitesi. “Yabancı dil ders kitabın içeriği ve kalitesi”. Ulanbator.*)

- Боловсролын агуулга, стандарт. (2011). Education. [www.edu.blogmn.net](http://edu.blogmn.net). Retrieved 02 03, 2016, from: <http://edu.blogmn.net/41472/bolovsroliin--aguulga,-standart.html>. (*Eğitim içeriği ve standart*)
- Гадаад хэлний цөм хөтөлбөр. (2015). Орхон аймгийн Боловсрол, соёлын газар. www.bsg.or.gov.mn. Retrieved 02 03, 2016, from: <http://www.bsg.or.gov.mn/news.php?id=330> . (*Yabancı dil programı. Orkhon ilçe Eğitim ve kültür müdürlüğü.*)
- “Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого” 2008. (Parlamento tarafından onaylayan "Moğolistan Kalkınma Hedeflerine Dayalı Ulusal Kalkınma Strateji Belgesi")
- Наранчимэг, Н. (1999). Төрийн захиргаа, удирдлагын хөгжлийн институт. “Боловсролын шинэчлэл сургалтын технологийн удирдлага”. Улаанбаатар. (*Naranchimeg, N. Kamu Yönetimi ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü. “Eğitim reform ve eğitim teknoloji yönetimi”. Ulanbator.*)
- Наранчимэг, Н., Төгөлдөр, Э. (2010). “Боловсролын Удирдлага”. Улаанбаатар. (*Naranchimeg, N., Tuguldur, E. “Eğitim Yönetimi”. Ulanbator.*)
- Нийслэлийн Боловсролын Газар (2015). Боловсролын Салбарын Мэдээллийн Эмхэтгэл. Улаанбаатар. (*Büyükşehir Eğitim Müdürlüğü. Eğitim Sektörün Bilgi Bülteni. Ulanbator.*)
- Санжаабадам, С. (2011). “Боловсролын чанарын үнэлгээ”. Улаанбаатар. (*Sanjaabadam. S, “Eğitimin kalitesinin değerlendirilmesi”. Ulanbator.*)
- Стандарт сургалтын хөтөлбөр. Боловсрол Соёл Шинжлэх Ухааны Яам. Retrieved 02 03, 2016, from: www.meds.gov.mn (*Standard müfredat. Eğitim ve Kültür Bakanlığı*)

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın Yönetim Yapılarının İncelenmesi¹

A Study on the Administrative Structures of Azerbaijan, Kazakhstan, Kirgizstan, and Uzbekistan

Sezai ÖZTOP²
Zehra NAMLI³

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 62-74
2024
DOI: 10.52539/mad.1538038
Received: 24 August 2024
Accepted: 02 September 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Özet

Türk Devletleri Teşkilatı, 2009 yılından bu yana birçok alanda faaliyetler yürütmektedir. Küresel ve bölgesel gelişmeler ışığında incelendiğinde Teşkilat'a üye olmanın ve Teşkilat bünyesinde aktif iş birliklerinin yürütülmesi ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda Teşkilat'ın temel hedeflerinden olan üye ülkeler arasında geniş kapsamlı iş birliklerinin geliştirilmesi için üye ülkelerin kamu yönetimi yapılarının analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan öncelikle mevcut kamu yönetimi yapılarının belirlenmesi, eksikliklerin ve olumlu yönlerin tespit edilmesi, bu doğrultuda ülkelerin mevcut yapıları göz ardı edilmeden çağdaş kamu yönetimi ilkeleri doğrultusunda öneriler ortaya konulması bu çalışmada hedeflenmektedir. Karşılaştırmalı kamu yönetimi yaklaşımı çerçevesinde şekillendirilen bu çalışmada Türkiye dışındaki dört üye devletin kamu yönetimi yapıları incelenmiştir. Çalışmanın konusu olan ülkeler tek tek değerlendirilmiş ülkelerle ilgili bilgiler aktarılarak kamu yönetimi yapısı ve yerel yönetimlerin durumu irdelenmiştir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın kamu yönetimi yapılarının "güçlü devlet başkanı" eksenli çerçevesinde şekillendiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan yerleşme reformlarına rağmen güçlü bir merkezîyetçiliğin sürmekte olduğu görülmüştür. Kamu yönetimi yapıları incelendiğinde yerel yönetimlere ayrıca bir önem atfedildiği gözlenmekle beraber, mevcut yapının getirdiği güçlü merkezîyetçilik devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Devletleri.

Abstract

The Organization of Turkic States has been actively engaged in various field since 2009s. The significance of becoming a member of the Organization and engaging in active collaborations within its framework has become increasingly evident in the light of global and regional developments. In this context, analyzing the public administrative structures of member countries is crucial for developing comprehensive collaborations as one of the Organization's primary goals. Therefore, this study aims to first identify the existing public administration structures, to assess their strengths and weaknesses, and to propose recommendations with respect to the principles of contemporary public administration without disregarding the current structures of these countries. Shaped within the framework of a comparative public administration approach, this study examines the public administration structures of four member states, excluding Turkey. The countries under study have been individually evaluated, with detailed information provided regarding their public administration systems and the state of local governments. It has been identified that the public administration structures of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan are centered on the concept of a "strong president." Despite localization reforms, strong centralization persists in these countries. While local governments are given particular attention within the public administration structures, the prevailing strong centralization remains a constant feature.

Key Words: Comparative Public Administration, the Organization of Turkic States, Turkic States

¹ Bu makale, Tunceli Munzur Üniversitesi'nde düzenlenen 24. Kamu Yönetimi Forumu'nda (KAYFOR 24) özet bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri kitapçığında yayınlanan metnin genişletilmiş ve zenginleştirilmiş halidir.

² Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: sezai.oztop@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0003-2656-2776.

³ Arş. Gör., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, e-mail: z.namli1998@gmail.com ORCID: 0000-0002-0532-953X.

GİRİŞ

Ülkelerin kamu yönetimi yapısı, tarihsel süreçteki olaylar, gelenekler, sosyo-ekonomik ve kültürel değerler etrafında şekillenmektedir. Bu yapı, her ülkenin geçmişte yaşadığı deneyimler, sahip olduğu kültürel miras ve ekonomik gelişmişlikle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, bir ülkenin kamu yönetimi sisteminin incelenmesi, o ülkenin tarihsel ve toplumsal dinamiklerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir (Peters, 2021: 23). Karşılaştırmalı kamu yönetimi alanı da ülkelerin kamu yönetimi yapılarındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulmasını sağlamaktadır. Farklı ülkelerdeki idari kurumları, süreçleri ve davranışları incelemeyi amaçlayan karşılaştırmalı kamu yönetimi, yerel yönetimler, kamu personel sistemi, e-devlet uygulamaları, karar alma süreçleri, merkezden yönetim yerinden yönetim ilişkileri gibi spesifik alanları incelemekle birlikte, bu çalışma kapsamında olduğu gibi genel olarak kamu yönetimi yapılarının ele alınmasına da imkân tanımaktadır (Heady, 2001). Karşılaştırmalı kamu yönetimi, kamu yönetimi alan yazınında ulusal sınırları aşan bir perspektifle geliştirilmiştir. Bu bakımdan ülkelerde mevcut olan yönetim bazındaki sorunların çözümü, etkinlik ve verimliliğin sağlanması, diğer ülkelerde gerçekleştirilen iyi uygulama örneklerinin tespit edilmesi, politika transferleri ve geleceğe yönelik stratejilerin belirlenmesine katkı sunmaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), 2009 yılında Türk dili konuşan ülkeler arasında siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal alanlar başta olmak üzere birçok alanda iş birliklerinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı, ortak kültür ve kimliğe, tarihsel bağlara ve ortak gelecek inşasına vurgu yapan bir uluslararası kuruluştur. TDT'nin üye ülkeleri Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'dır. Gözlemci ülkeler ise Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. TDT ülkelerinin iş birliği ekonomik kalkınma ve siyasi istikrarı sağlama yanında bölgesel güç dengesini koruma kapsamında da kritik öneme sahiptir.

TDT çatısı altında ortak veya uyumlu politikaların geliştirilmesi için ülkelerin kamu yönetimi sistemleri, karar alma süreçleri ve politika uygulama süreçlerinin analiz edilmesi önemlidir. Nitekim hem toplumsal ihtiyaçlara cevap vermesi hem de uluslararası arenada iş birliklerinin artırılması için kamu yönetimi sisteminin önemi bilinmektedir. Dolayısıyla Teşkilat bünyesindeki iş birliklerinin artırılması için üye ülkelerin kamu yönetimi yapılarının analiz edilmesi ilk aşama olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan öncelikle mevcut kamu yönetimi yapılarının belirlenmesi, eksikliklerin ve olumlu yönlerin tespit edilmesi, bu doğrultuda ülkelerin mevcut yapıları göz ardı edilmeden çağdaş kamu yönetimi ilkeleri doğrultusunda öneriler ortaya konulması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada TDT'ye üye olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın kamu yönetimi yapılarının genel hatlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, karşılaştırmalı kamu yönetiminin doğuşu ve gelişmesine yönelik kısa bir kavramsal çerçeve sunulduktan sonra, çalışmanın amacı ve yöntemi sunulmakta ve sırasıyla dört ülkenin kamu yönetimi yapıları incelenmektedir.

1. KARŞILAŞTIRMALI KAMU YÖNETİMİ

Karşılaştırmalı kamu yönetimi (KKY), ülkelerin kamu yönetimi sistemlerinin kapasite ve performanslarını artırmaya yönelik olarak stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunan bir çalışma alanıdır. 19. yüzyılın sonlarında kamu yönetiminin ayrı bir disiplin olmasını sağlayan Amerika kökenli yaklaşımlar, 20. yüzyılda da KKY çalışmalarına öncülük etmiştir. KKY çalışmaları II. Dünya Savaşı'nın ardından yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte, özellikle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkeleri hakkında yapılan çalışmalar öne çıkmıştır (Henderson, 1995: 20).

KKY, 20. yüzyılda akademik dünyada inişli-çıkışlı bir seyir izlemiş olmasına rağmen kamu yönetiminin temel çalışma alanlarından birisi olarak varlığını sürdürmüştür. Farklı ülkelerin idari sistemlerinin karşılaştırmalı analizi olarak tanımlanan KKY, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, bilim

adamlarının Üçüncü Dünya ülkelerinin yönetimine olan ilgileriyle genişlemiş ve derinleşmiştir (Ateş, 2022: 1).

Bu genişleme ve derinleşmede, İkinci Dünya Savaşı'nın galip ülkelerinin mağlup ülkelere karşı rejim ve sistem dayatması ile iki kutuplu dünyadaki ülkelerin kendi buldukları gruba yakınlaşma çabalarının önemli etkisi olduğu değerlendirilmektedir (Parlak, 2022: 9). Bilahare ortaya çıkan Avrupa Birliği ve benzeri uluslararası örgütlerin de devletlerin kamu yönetimi yapıları ve işleyişleri üzerinde etkileri olmuştur (Knill vd., 2016). Bu anlamda, Türk dünyası ülkelerini bir araya getirmeyi hedefleyen TDT'nin de üye ve aday ülkelerin kamu yönetimlerinde bir yönetsel yakınsama (*administrative convergence*) olması beklenebilir.

KKY, esasen dünyanın farklı kıtaları ve bölgelerinde bulunan devletlerin yönetsel mekanizmalarının karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemektedir. Bazen sadece merkezi yönetimler incelenirken, bazen de buna yerel yönetimler, özerk kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları da dahil edilmektedir. Kamu yönetimlerinin yapı ve işleyişlerinin yanı sıra idari kültür ve kamu yönetimi geleneklerini de karşılaştıran çalışmalar mevcuttur. Ülkelerin kamu yönetimlerinin ampirik olarak karşılaştıran ve dünyadaki farklı idari yapılar ile bunların işleyiş ve iş yapma kültürlerini inceleyen çalışmalar sadece akademisyenler için değil aynı zamanda kamu yöneticileri ve politika yapıcılarını için de farklı ülkelerin tecrübelerinden faydalanma olanağı sunmaktadır. Ayrıca, herhangi bir ülkede bulunan idari ve siyasi yapıların varlık nedenleri, başarı ve başarısızlık durumları ve bunların başka ülkelere transfer edilebilirlikleri, karşılaştırmalı kamu yönetimi çalışmaları vasıtasıyla anlaşılabilir (Ateş, 2022: 3).

Her ne kadar adının içinde kamu yönetimi yer almasına rağmen KKY disiplini inter-disipliner bir sosyal bilim dalı olarak siyaset bilimi, yönetim bilimi, toplum bilimi, anayasa hukuku ve idare hukuku, kamu personeli düzenlemeleri, ekonomi, maliye, uluslararası ilişkiler, işletme ve diğer ilgili disiplinlerle de ilgilidir. Bu incelemeler her ülkenin geçmişindeki deneyimlerinden kaynaklanan toplumsal, siyasal, yönetsel, ekonomik ve kültürel özelliklere ve geleneklere sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, dünyada mevcut 208 devlet ve aynı sayıda da farklı sistem bulunduğu ifade edilebilir. Hemen her devletin kendine has karakteristik özellikleri ve ayırt edici çizgileri vardır (Parlak, 2022: 11).

KKY alanında yapılmış olan çalışmalar, başlangıçta kamu yönetimi gelenekleri dikkate alınmadan ya da sadece Batı dünyasının tarihsel bir yaklaşımla incelendiği dar kapsamlı çalışmalar olarak şekillendirilmiştir. Bu dönem, KKY literatürü içerisinde geleneksel dönem olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel dönem içinde, genellikle Batı ülkelerinin kamu yönetimleri incelenmiş, bunun dışındaki az gelişmiş ya da farklı kültürlere sahip ülkeler göz ardı edilmiştir. Çağdaş dönem olarak adlandırılan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan KKY çalışmalarındaki incelemelerde, diğer ülkelerin de dikkate alındığı görülmektedir. Kalkınmaya yönelik teknik yardım programlarının ortaya çıktığı bu dönemde Batılı ülkeler ve uluslararası örgütlerin diğer ülkeler üzerinde yönlendirici etkileri olmuştur. KKY çalışmaları ilerleyen zaman içinde Batı yönetsel kültürünün evrensel olmadığını, bürokratik yapı ve işleyiş üzerinde ülkelerde hâkim olan kültürün önemli etkisi olduğunu göstererek kamu yönetimindeki çalışmaların ülkelerin kendi tarihsel süreçleri içinde oluşan idari geleneklerini ve kültürel değerlerini de dikkate alması gerektiğini ortaya çıkarmıştır (Karcı, 2022: 70).

KKY yaklaşımı çerçevesinde yürütülen bu çalışma TDT'nin Türkiye hariç diğer dört üye ülkesini incelemektedir. Bu çalışmaya Türkiye'nin dahil edilmemesinin en önemli sebebi tarihsel olarak Türkiye haricindeki ülkelerin benzer süreçlerden geçtiğinin göz önünde bulundurulmasıdır. Nitekim bu ülkelerin post-Sovyet ülkeler olması tercih edilmelerindeki belirleyici kriterlerden bir tanesidir. Bu kapsamda çalışma için temel çıkış argümanı halihazırda beş üye ülkeden oluşan TDT'nin gelecekte Türk dünyası ülkeleri içine alarak genişlemesi ve üye ülkelerin yönetsel yakınsama yoluyla ortak bir Türk yönetim geleneği oluşturma potansiyelinin varlığıdır.

2. ÇALIşMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkeleri arasında iş birliklerinin güçlendirilmesini hedefleyen, bu alanda faaliyetler yürüten, stratejik alanlarda üye devletler için ortaklık imkânını destekleyen bir organizasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda özellikle ilerleyen yıllarda iş birliklerinin daha da yoğunlaşması hem bölgesel hem de küresel düzeyde bir güç unsuru olarak gündeme gelme potansiyeli taşıyan TDT üyesi ülkelerin daha güçlü bir bağla koordinasyon sağlaması kritik öneme sahiptir. Örneğin Avrupa Birliği ve sonrasında Avrupa yönetsel alanının geçirdiği dönüşümün bir benzerini geçirip geçirmeyeceği merak konusudur.

Bu doğrultuda mevcut durumda üye ülkelerin kamu yönetimi yapılarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olan ülkelerin kamu yönetimi yapılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Ülkelerin mevzuatı, web siteleri ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak doküman incelemesine dayalı gerçekleştirilen bu çalışmanın takip eden kısımlarında sırasıyla Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan kamu yönetimleri incelenmektedir.

3. AZERBAYCAN KAMU YÖNETİMİ

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan kamu yönetimini yapılandırma sürecine geçmiştir. Azerbaycan'ın kamu yönetimi yapısında tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik koşulların etkisi görülmektedir (Bishku, 2012: 369). Azerbaycan demokrasisi Sovyetlerin dağılmasını takip eden 1992 yılından itibaren oldukça zorlu bir dönem geçirmiştir. 1992 Haziran ayında, Azerbaycan'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde %59 oy alan Ebulfez Elçibey cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 1993 Haziran'ına kadar ülkeyi yönetmiştir. Bu dönem, diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi bunalımlarla dolu geçmiş, reform çabaları hedeflerine ulaşamamıştır. Elçibey'in görevden ayrılmasıyla 1993 yılında Haydar Aliyev Cumhurbaşkanı olmuştur (Hasanoğlu, 2014: 182). Azerbaycan'ın bugün geldiği durumda, 1993 yılından itibaren uygulanan reformların başarısının önemli rolü olmuştur. Bu reformların başarısında Haydar Aliyev'in dönüştürücü ve vizyoner liderlik becerilerinin önemli etkisi olmuştur (Öztop, 2023: 301).

Sovyet döneminden miras kalan merkezîyetçi bürokratik yapılar reform sürecinde modernize edilmeye çalışılmış; hesap verebilirlik, şeffaflık, etkinlik ve verimlilik gibi sıralanabilecek çağdaş yönetim ilkeleri doğrultusunda yapılandırılması amaçlanmıştır (Khalilzade, 2019: 175). Bu kapsamda Sovyet döneminden kalan yapılandırmanın çağdaş koşullara ve uluslararası normlara uyumlu hale getirilmesi temel hedeflerden bir tanesi olmuştur. Bu temel hedef doğrultusunda siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve toplumsal refahın artırılması öncelikler arasında yer almıştır. Yürütülen reform sürecinde bu durumun etkisi gözlemlenmektedir. Reform çalışmalarında Cumhurbaşkanlığı makamının kritik rol oynadığı, siyasi istikrarın ve devletin devamlılığı için bir teminat rolünü üstlendiği görülmektedir. Bağımsızlığın ardından ilk yıllarda yaşanan ekonomik ve siyasi krizler Azerbaycan'daki reform sürecinin gerekliliğini kanıtlamıştır (Aliyev, 2008: 168). Azerbaycan'daki reformlarda özellikle yönetsel alanda toplum ve kamu yönetimi yapısı arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Kamrava, 2001: 218).

Azerbaycan'da kamu yönetimi yapısının temel unsurları aşağıda yer alan şekilde de görüleceği üzere cumhurbaşkanlığı, başbakanlık, bakanlar kurulu, devlet komiteleri ve taşra yönetim birimlerinin yanı sıra başkan himayesinde faaliyet gösteren komisyonlar ve milli güvenlik şurasıdır.

Şekil 1. Azerbaycan Merkezi Yönetimi Teşkilatı

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Başkanlık sistemiyle yönetilen Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı, devletin ve silahlı kuvvetlerin başı ve yürütmenin lideridir. Geniş yetkilerle donatılmış olan Cumhurbaşkanı, devletin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü temsil etmektedir. 1995 Anayasası'nda "devletin başı" olarak tanımlanmıştır. Başkan, meclis onayıyla başbakanı atama ve görevden alma, bakanlar kurulunu atama ve görevden alma, uluslararası antlaşmaları imzalama, bütçeyi onay için meclise sunma, silahlı kuvvetlerdeki üst düzey subayları atama ve görevden alma, ekonomik ve sosyal programları onaylama, merkezi ve yerel yönetim organları kurma, bakanlar kurulu ve Nahcivan bakanlar kurulunun karar ve kararnameleri ile merkezi ve yerel yönetim organlarının işlemlerini iptal etme, yabancı ülkelerde diplomatik temsilcilerin kurulmasını meclise sunma, yabancı ülkelerdeki kuruluşlara temsilci atama ve temsilciyi geri çağırma, güvenlik şurası oluşturma, özel koruma birlikleri oluşturma, askeri ve özel yetkileri verme gibi geniş yetkilere sahiptir (Demirelli, 2012: 51).

Başkanlık Sarayı'nın önemi 1995 Anayasası'yla birlikte daha da artmıştır. Merkeziyetçilikle birlikte devletin karar merkezi olma özelliğini barındırmaktadır. Başkanlık Yürütme Ofisi ve Başkanlık İşler İdaresi olmak üzere iki temel birime sahiptir. Saray bünyesinde başkanlık makamının günlük işlerinin yürütüldüğü çeşitli departmanlar bulunmakla birlikte Saray, başkanın resmi ikametgâhı ve yüksek düzeydeki devlet görüşmelerinin yapıldığı yerdir (LaPorte, 2016: 101).

Azerbaycan yönetim sisteminde başkanlık himayesindeki komisyon ve şuralar, sorumluluk alanlarıyla ilgili olarak başkana danışmanlık yapmakta ve politika önerileri sunmaktadırlar. Stratejik karar alma süreçlerinde kritik öneme sahip olan bu komisyon ve şuralar belirli zaman aralıklarında toplanmakta ve faaliyetlerini yürütmektedir. Güvenlik Şurası ise diğer şuralara benzer şekilde başkana bağlı olarak çalışmaktadır. Bir danışma organı olan Güvenlik Şurası, ulusal güvenlik stratejilerinin belirlenmesi, askeri planlamaların yapılması ve alınacak tedbirlerin belirlenmesi gibi görevlere sahiptir. Şura, milli meclis başkanı, başbakan, başkanlık ofisi başkanı, askeri işlerle ilgili devlet danışmanı, dış politika meseleleri ile ilgili devlet danışmanı, başkanlık ofisi başkanı, başsavcı, içişleri bakanı, milli güvenlik bakanı ve savunma bakanından oluşmaktadır (Demirelli, 2012: 52).

Başbakan, başkan tarafından atanmakta ve meclis tarafından onaylanarak göreve başlamaktadır. Başbakana, Anayasa'da veya farklı bir kanunda bir görev ve yetki tanımlaması yapılmamakla birlikte başkan tarafından verilen görevlerin yapılmasından sorumlu tutulduğu görülmektedir. Dolayısıyla başbakanın görev ve sorumluluklarının sınırları başkan tarafından çizilmektedir (Kamrava, 2001: 231).

Bakanlar kurulu ise 1995 Anayasası'nda başkanın en yüksek yürütme organı olarak konumlandırılmıştır. Başkan tarafından atanan bakanlardan oluşan bakanlar kurulu, başkana karşı sorumludur. Başbakan gibi bakanlar kurulunun da yetki, görev ve sorumluluk alanı başkan tarafından belirlenmektedir. Bakanlar kuruluna, başbakan ve bakanların yanı sıra özel alanlarda (din, eğitim, gümrük vb.) kurulmuş olan komiteler de katılabilmektedir. Genel olarak bakanlar kurulu, başkan tarafından oluşturulan mali ve ekonomi politikalarını hayata geçiren ve bu politikalarla ilgili tüm yönetim yapılanmasını denetleyen en üst kamu yönetimi birimi olarak tanımlanmaktadır. Bakanlıklar, başkanın atadığı bakanlar tarafından yönetilmektedir. Kendilerine verilmiş olan görev ve yetkilerden dolayı başkana sorumlu olan bakanlar, bakanlıkları bünyesinde bakan yardımcılarını ve müdürleri atamakta, yetki ve sorumlulukları sınırlarını belirlemektedir. Ayrıca bakanlar görev alanlarıyla ilgili konularda başkana ve bakanlar kuruluna kanun tasarısı sunma yetkisine de sahiptir (Demirelli, 2012: 57).

Devlet komiteleri, devlet tüzel kişiliği bünyesinde faaliyet göstermektedir. Başkan tarafından farklı alanlarda kurulan devlet komiteleri bakanlık örgütlenmelerinin daha küçük versiyonu olarak değerlendirilebilir. Emlak, yazar hakları, göç konusu gibi farklı spesifik alanlarda komitelerin kurulduğu görülmektedir. Başkan tarafından kurulan devlet şirketleri ise devlet tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmaktadır. Kâr elde etme amacıyla kurulan bu şirketler özellikle doğal kaynakların çıkarılması, işlenmesi ve taşınması gibi faaliyetleri yürütmektedir. Azerbaycan'daki devlet şirketlerine SOCAR (Devlet Petrol Şirketi) örnek olarak verilebilir (Aliyev, 2018: 4).

Azerbaycan'da merkezi yönetimin taşra teşkilatı yetki genişliği esasına göre örgütlenmektedir. Mülki bölünme Sovyetler döneminden kalma bir yöntem olan Rayon'a göre yapılmaktadır. Rayon, il bölünmesinin karşılık gelmekle birlikte rayonların altında şehir rayonları, kasaba ve köyler bulunmaktadır. Rayonlara başkan tarafından vali (icra başçısı) atanmaktadır. Vali, şehirlerdeki eğitim, sağlık, sosyo-ekonomik, güvenlik, tarım ve savunma olmak üzere birçok konuda yetkili ve sorumludur. Bu yetki ve sorumluluk çerçevesinde örgütlenmenin yapıldığı görülmektedir (Demirelli, 2012: 79).

Azerbaycan'da yerel yönetim birimi olarak ise yalnızca belediyeler bulunmaktadır. Genel olarak ifade edildiğinde tek kademeli şekilde yapılandırılmış olan belediyelerin iktisadi, sosyal ve çevresel olmak üzere temelde üç konuda görev ve yetkileri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra merkezi yönetim ve yasama organı belirli konularda belediyelere yetki aktarabilmektedir. Belediyelerin denetiminde ise Azerbaycan'ın merkeziyetçi yapısının etkileri net bir şekilde görülmektedir. Belediyeler hem idari vesayete hem de yasama denetimine tabidir (Huseynov, 2023: 243).

Azerbaycan kamu yönetimi yapısı incelendiğinde güçlü başkanlık sistemi üzerine kurgulanmış, merkeziyetçi bir yapının hâkim olduğu görülmektedir. Başkana verilen geniş yetkiler, onu hem iç hem de dış politikalarda kritik bir rolde konumlandırmıştır. Diğer tüm merkezi yönetim kuruluşları başkana yardımcı olan kuruluşlar olarak işlev görmektedir.

4. KAZAKİSTAN KAMU YÖNETİMİ

Orta Asya'da önemli bir aktör olarak değerlendirilen Kazakistan, zengin doğal kaynakları ve özgün coğrafi yapısıyla dikkat çekmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Kazakistan, ekonomik, siyasi ve yönetsel alanda kapsamlı bir reform sürecine girmiştir. Çok kültürlü bir yapıya sahip olan Kazakistan, uluslararası arenada hem uluslararası örgütlere üyeliği hem de çeşitli ekonomik ve ticari anlaşmalarıyla diğer ülkelerle olan iş birliklerini güçlendirmektedir. Genel hatlarıyla Kazakistan, Orta Asya'nın en etkili ülkelerinden biri olarak hem bölgesel anlamda hem de küresel ölçekte kritik bir aktör olarak değerlendirilmektedir (Hanks, 2009: 261).

Kazakistan Anayasası'nın birinci maddesinde Cumhuriyet'in en üstün değerlerinin birey, bireyin hayatı, hak ve özgürlükleri olan demokratik, laik, hukuk ve sosyal bir devlet olduğu ilan edilmiştir.

Maddenin devamında Cumhuriyet faaliyetlerinin temel ilkeleri olarak kamu düzeni ile siyasi istikrar ve tüm ulusun faydasına olacak şekilde ekonomik kalkınmanın sağlanması, Kazak vatansızlığı ve en önemli devlet meselelerinin referandum veya parlamento oylaması gibi demokratik yöntemlerle çözüme kavuşturulması vurgulanmıştır (Republic of Kazakhstan, 2024). Güçlü başkanlık sistemiyle yönetilen Kazakistan'da merkezi yönetimin yapısı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Kazakistan'ın Merkezi Yönetim Teşkilatı

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kazakistan'da bağımsızlık sonrasında siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla cumhurbaşkanına geniş bir yetki alanı tanımlanmıştır. Devletin başı olarak tanımlanan cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir (Zavalsız & Ateş, 2022: 522). Cumhurbaşkanı devlet organları arasındaki iş birliğini ve koordinasyonu sağlayan bir yapı olarak hiyerarşik düzlemde en tepede yer almaktadır. Anayasa'da kuvvetler ayrılığı vurgusu yapılsa da cumhurbaşkanına verilmiş olan olağanüstü yetkiler bu ilkeyi gölgelemektedir. Başbakanı ve tüm üst düzey memurları atama ve görevden alma ve parlamentoyu feshetme yetkisine sahiptir. Başbakanın önerileri doğrultusunda cumhurbaşkanı bakanları seçmekte ve hükümeti kurmaktadır (Nurumov & Vashchanka, 2016: 152).

Başkanlık konseyleri, Reformlar Yüksek Konseyi, Petrol ve Gaz Konseyi, Yabancı Yatırımcılar Konseyi, Gençlik Politikası Konseyi, Mali İstikrar ve Finans Piyasalarının Geliştirilmesi Konseyi, Ulusal Fon Yönetimi Konseyi, Girişimciler Konseyi ve Yasal Politika Konseyi olmak üzere sekiz tanedir (Republic of Kazakhstan, 2024). Görüldüğü üzere cumhurbaşkanlığı bünyesinde birçok farklı alanda konsey kurulmuştur. Başkanlık komisyonları ise Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu, Vatandaşlık Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Ekonomisinin Modernizasyonu Konusunda Devlet Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Konulu Komisyon, Af Komisyonu, Yüksek Askeri ve Diğer Unvanlar, Sınıf Rütbeleri Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Nişanları Komisyonu, İnsan Hakları Komisyonu, "Altyn Sapa" Birinci Cumhurbaşkanı Ödülü Sahiplerini ve "Kazakistan'ın En İyi Üretimi" Cumhuriyet Yarışması-Sergisi Kazananlarını Belirleme Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Teknik Devlet Ödülü'nün Verilmesi Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Edebiyat ve Sanat Devlet Ödülü'nü Verme Komisyonu, Ulusal Modernizasyon Komisyonu, Yurt Dışında Personel Eğitimi Konusunda Cumhuriyetçi komisyonu olmak üzere on üç komisyon bulunmaktadır (Republic of Kazakhstan, 2024). Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yer alan birimler, şekilde gösterilenlerin yanı sıra devlet sekreterliği, cumhurbaşkanlığı idaresi

başkanlığı, yüksek yargı konseyi, güvenlik konseyi, stratejik araştırmalar ve analiz merkezi, dış politika merkezi, devlet denetleme ve örgütsel bölge bölümü, Kazakistan Halk Asamblesi olarak sıralanmaktadır.

Başbakan ve bakanlar, cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Anayasa'nın 67. maddesinde başbakanın yetki ve görevleri düzenlenmiştir. Bu maddeye göre başbakan hükümet işlerinin yerine getirilmesinden sorumludur. Bu işleri organize eder ve yönetir. İş ve işlemler hakkında cumhurbaşkanına bilgi vermektedir. Cumhurbaşkanının önerisi sonrasında oluşturulan kanun tasarısını meclise sunmakla yükümlüdür. Devlet programının hazırlanarak cumhurbaşkanının onayına sunulması da başbakan tarafından yapılmaktadır. Bakanlar da kendi görev alanlarıyla ilgili olarak kararlar alabilmekte ve bu kararlar sebebiyle başbakana karşı sorumlu olmaktadır. Ayda bir kez toplanan bakanlar kurulunu ise başbakan veya cumhurbaşkanı toplantıya çağırılmaktadır (Kanapyanov, 2018: 83). Kazakistan'da merkezi yönetim incelendiğinde Azerbaycan'da olduğu gibi güçlü bir başkanlık sistemi olduğu ve kamu yönetimi sistemi içerisinde cumhurbaşkanının yetkilerinin üst düzeyde olduğu görülmektedir.

Kazakistan'da yerel yönetimler incelendiğinde ise merkezizetçi bir anlayışla yapılandırıldığı değerlendirilmektedir. Yerel yönetim sistemi içerisinde en üst kademede yer alan vilayet (oblast) merkezi yönetime bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Vilayet düzeyinde devleti temsil eden oblastların yöneticileri (akim) Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Vilayetlerin altında rayonlar bulunmaktadır. Rayonlara atanmış olan akimler ise vilayet akimine bağlı olarak çalışmaktadır. Tarım, eğitim, sağlık gibi temel alanlarda ihtiyaçların karşılanması hususunda sorumluluk rayonlara atanmış olan akimlerde dir. Belediyeler ise hem şehirlerde hem de kasabalarda altyapı, şehir planlaması, kamu düzeni gibi alanlarda faaliyetler sunmaktadır. Köyler ise “*aul*” olarak ifade edilmektedir. Aul olarak ifade edilen yönetim birimi yerel halk tarafından seçimle göreve gelen kişilerden oluşmaktadır. Yerel ihtiyaçların karşılanması, tarım faaliyetlerinin düzenlenmesi, kırsal altyapının geliştirilmesi konularında yetki ve sorumlulukları vardır (Zhumashov, 2023).

Kazakistan'ın kamu yönetimi yapısı incelendiğinde güçlü bir cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulduğu görülmektedir. Kamu yönetimi yapısı merkezizetilik anlayışı etrafında düzenlenmiş, cumhurbaşkanına verilen geniş yetki alanı, devlet içerisindeki konumu ve temsil gücü diğer erklerle olan ilişkisini de önemli derecede etkilemiştir. Yerel yönetim birimleri de bu durumun etkisi altında şekillenmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimler, merkezi hükümetin kontrolü ve denetimi altındadır.

5. KIRGIZISTAN KAMU YÖNETİMİ

Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ve 1993 yılında ilk anayasasını kabul eden bir Orta Asya ülkesidir. Kırgızistan, coğrafı olarak kuzey ve güney olmak üzere iki bölgeye ayrılmaktadır. Bölgesel farklılıklar, Kırgızistan'ın kültürel ve ekonomik yapısında önemli bir rol oynamaktadır. Kırgızistan'ın Orta Asya'daki stratejik konumu, onu bölgenin önemli aktörlerinden biri haline getirmektedir. Özellikle Çin, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan gibi ülkelerle olan sınır komşuluğu, Kırgızistan'ın dış politikasında belirleyici bir unsur oluşurmaktadır (Eroğlu, 2022: 480).

Kırgızistan'ın kamu yönetimi yapısı, Sovyetler Birliği döneminden miras kalan etkileri barındırmaktadır. Bu etkiler, devlet yönetiminin merkezizetçi yapısında ve bürokratik süreçlerde kendini göstermektedir. Kırgızistan, Azerbaycan ve Kazakistan'dan farklı olarak parlamenter sistem deneyimine sahip bir ülkedir. Bu durum, Kırgızistan'ın siyasi tarihindeki önemli bir farklılık olarak öne çıkmaktadır. Bağımsızlık sonrası dönemde yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık ve yönetim sisteminin etkinliği gibi konularda karşılaşılan sorunlar, Kırgızistan'ı hızlı ve kapsamlı bir reform sürecine girmeye zorlamıştır (Alkan, 2009: 372).

1991'deki bağımsızlık ilanından 2010 yılına kadar geçen süre zarfında Kırgızistan, başkanlık sistemiyle yönetilmiştir. Ancak 2010 yılında gerçekleştirilen anayasal değişiklikle birlikte parlamenter sisteme geçiş yapılmıştır. Bu dönüşümle birlikte hükümetin başında yer alan başbakanın yetki ve önemi artmıştır. Parlamento merkezli bu yönetim biçimi, ülkede yürütme erkini daha dengeli bir şekilde dağıtmayı amaçlamıştır. Ancak 2020 yılında Kırgızistan'da tekrar bir sistem değişikliğine gidilmiş ve başkanlık sistemine geri dönmüştür. Bu değişiklik, cumhurbaşkanının yetkilerinin yeniden genişlemesini beraberinde getirmiştir (Engwall, 2022: 60).

Kırgızistan'da cumhurbaşkanlığı, yürütme gücünün merkezinde yer almakta ve devletin başı olarak büyük yetkilerle donatılmış durumdadır. Cumhurbaşkanı hem devletin hem de halkın birliğini temsil etmekte ve bu konumuyla yürütme organının en üst düzeydeki yetkilisi olarak görev yapmaktadır. Cumhurbaşkanı, beş yıllık sürelerle seçilmekte ve iki dönem üst üste görev yapabilme hakkına sahiptir. Kırgızistan'da cumhurbaşkanının yetkileri oldukça geniştir; başbakan ve bakanların atanması, yüksek mahkeme üyeleri için parlamentoya aday sunulması, dış politikanın yönetilmesi, yasa tasarılarının sunulması ve imzalanması, ayrıca ordunun başkomutanı olarak görev yapması gibi önemli yetkiler cumhurbaşkanının sorumlulukları arasındadır. Ayrıca, özel statülü olan Bişkek ve Oş şehirlerinin belediye başkanları da cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Cumhurbaşkanının başkanlık ettiği bakanlar kurulu, yürütme gücünün diğer bir organını oluşturmakta ve hükümetin icra gücünün önemli bir parçası olarak görev yapmaktadır (Tenizbaev, 2022: 77).

Kırgızistan'daki idari yapı ise bölge, özel statülü şehir (Bişkek ve Oş), ilçe ve köy olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Yerel yönetim birimleri de bu idari bölünmeye paralel olarak şehir, ilçe ve köy şeklinde organize edilmiştir. Yerel yönetimler, meclis ve yürütme organından oluşmakta ve belediye mülkünün yönetimi, bütçe hazırlanması ve uygulanması, içme suyu temini, mezarlık hizmetleri, rekreasyon alanlarının düzenlenmesi ve çevre düzenlemesi gibi konularda sorumlu tutulmaktadır. Bu sorumluluklar, yerel yönetimlerin halkın günlük yaşamını doğrudan etkileyen hizmetleri yerine getirmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Akmatali-Uulu, 2020: 63).

Kırgızistan'da kamu yönetimi, parlamenter sistem deneyimi yaşamış olmakla birlikte, mevcut durumda Azerbaycan ve Kazakistan'a benzer şekilde başkanlık sistemi temelinde şekillenmiştir. Cumhurbaşkanının geniş yetki alanına sahip olması, yasama ve yargı erkleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve bu durum, demokratik süreçlerin etkinliği konusunda endişelere yol açmaktadır. Kırgızistan'ın siyasi yapısı, bu yönüyle bölgedeki diğer ülkelerle benzerlikler taşımakla birlikte, kendi özgün tarihsel ve siyasi dinamiklerine dayanan bir yönetim sistemini barındırmaktadır.

6. ÖZBEKİSTAN KAMU YÖNETİMİ

Özbekistan da Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan bir cumhuriyettir. Orta Asya'da stratejik bir konumda yer alan, zengin doğal kaynaklara sahip, güçlü bir enerji potansiyeli olan ve nüfus olarak Orta Asya'nın en kalabalık nüfusuna sahip olan Özbekistan, bağımsızlığının ardından kamu yönetimi sisteminde reform yapma sürecine girmiştir. Daha önce incelenen ülkelerde de görüldüğü gibi Özbekistan'ın kamu yönetimi yapısı ve geleneğinde Sovyetler Birliği'nden miras olarak kalan merkeziyetçi yapının etkileri görülmektedir (Eroğlu, 2022: 473).

Özbekistan'ın merkezi yönetimi Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulundan oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı devletin başı ve bakanlar kurulunun revidir. Oldukça geniş yetkilere sahip olan Cumhurbaşkanı yönetim sisteminin düzenli ve uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamayı hedeflemektedir. Cumhurbaşkanı anayasa ve kanunlara uyulmasının teminatını sağlamakla, meclisin onayıyla birlikte Bakanlar Kurulu üyelerini atamakla, valilere ve Taşkent valisini atamakla yetkilidir. Cumhurbaşkanı ordunun başkomutanıdır, komutanların atanması, rütbelerinin verilmesi veya verilmiş olan rütbelerin iptal

edilmesi konusunda yetki sahibidir. Cumhurbaşkanı üst düzey kamu yöneticilerini atanmaktadır. Belirli durumlarda ise Özbekistan'ın yasama organı olan Ali Meclis'i dağıtabilir. İfade edilen yetkilerden de yola çıkarak her ne kadar Özbekistan anayasasında kuvvetler ayrılığı ilkesi temel alınmış olsa da cumhurbaşkanının geniş yetkileri bu ilkeyi gölgelemektedir (Özer & Ortaç, 2024: 135).

Merkezi yönetimin diğeri bir unsur olan bakanlar kurulu, başbakan, başbakan yardımcıları bakanlar ve devlet komiteleri başkanlarından meydana gelmektedir. Başbakan bakanlar kurulunun faaliyetlerine organize etmekle sorumludur. Bakanlar kurulunun sorumluluğu hem cumhurbaşkanına hem de Ali Meclis'edir. Kuruluşundan bu yana reform süreci devam etse de karşılaşılan bürokratik engeller ve merkezîyetçi anlayış reformların etkin bir şekilde uygulanmasının önüne geçmektedir (Alimov, 2016: 1544).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin idari yapılanması iller, ilçeler, şehirler, kasabalar, beldeler (kışlaklar), köylerden (aul'lar) oluşmaktadır. İl ve ilçe başkanları atama usulüyle diğeri yönetim birimleri ise seçim usulüyle göreve gelmektedir (Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi, 2012). Özbekistan'da yaklaşık olarak ortalama 400 meskenli olmak üzere 12.000 mahalle bulunmaktadır. Mahalle yönetimleri, Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra kurulmuştur. Özbekistan'da merkezîyetçi yapı ve anlayış hâkim olmakla "mahalla" önemli bir yerel yönetim yapılanması olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel bir yerel yönetim kurumu olan mahalla, geleneksel mahalle yapısının korunmasını, birlik ve dayanışmanın teşvik edilmesini, içerisinde yaşayan kişilere güvenli ve huzurlu bir ortam sunulmasını sağlamaktadır (Dadabaev, 2013: 82).

Özbekistan kamu yönetimi yapısıyla ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa daha önce incelenen ülkelerde de görüldüğü üzere merkezîyetçi yapının önemli etkisinin olduğu ifade edilmelidir. Bununla birlikte yerel yönetimler bakımından seçimle iş başına gelen ve özerk bir yapı olan mahalla yönetimi, Özbekistan'ın yerel yönetimler bağlamında diğeri ülkelerden ayrılmasına yol açmaktadır. Cumhurbaşkanının oldukça geniş yetkilere sahip olması ve tüm kamu yönetimi sistemine egemen bir şekilde konumlandırılması yapılan reformların etkinliğini sınırlandırmaktadır.

SONUÇ

Karşılaştırmalı kamu yönetimi yaklaşımı çerçevesinde şekillendirilen bu çalışmada TDT üyeleri olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın kamu yönetimleri incelenmiştir. Dört ülkenin kamu yönetimlerinde özellikle merkezî yönetim ve yerel yönetimlere odaklanılmıştır. 1990'lı yıllarda bağımsızlıklarını elde eden bu ülkelerdeki kamu yönetimi yapıları Sovyetler Birliği'nin etkisiyle şekillenmiştir. Bu bakımdan bağımsızlık sonrası süreçte yürütülen reformlar yeni bir kamu yönetimi yapısı oluşturma amacı taşımaktadır. Sovyetlerden bağımsızlıklarını kazanan diğeri ülkelerde de olduğu üzere, bu dört ülkedeki geçiş süreci otuz yılı aşan bir zamandır devam etmektedir. Reform süreçlerinde yerel yönetim ve demokratikleşme vurgusu ön planda tutulmasına rağmen yerel yönetimlere yetki devri oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu sınırlılıkta, bu ülkelerin geçmişlerinden gelen güçlü ve otoriter merkezî yönetim alışkanlığının önemli etkisi olduğu iddia edilebilir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan üniter bir devlet yapısı içinde, merkezîyetçi bir yönetim anlayışıyla ve başkanlık yönetim sistemiyle varlıklarını sürdürmektedirler (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Ülke Karşılaştırması

	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan
Hükümet Sistemi	Başkanlık	Başkanlık	Başkanlık	Başkanlık
İdari Yapı	Üniter	Üniter	Üniter	Üniter
Güç Dağılımı	Merkezîyetçi	Merkezîyetçi	Merkezîyetçi	Merkezîyetçi
Kuvvetler Ayrılığı	Var	Var	Var	Var

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Genel olarak ifade edildiğinde benzer kamu yönetimi yapısı ve süreçlerine sahip olan bu ülkeler üniter devlet yapısı ve başkanlık sistemiyle yönetilmekte ve güçlü merkezîyetçi yönetim anlayışına sahip olmaktadır. Bu benzerlikler ülkelerin tarihsel ve kültürel geçmişlerine ek olarak bağımsızlık sonrası süreçte karşılaşmış oldukları siyasi ve ekonomik sorunlarla doğrudan ilişkilidir. Bu benzerliklerin yanı sıra her bir ülkenin kendi iç dinamikleri ve reform süreçleri bakımından nasıl farklılık gösterdiği ve gösterebileceği ele alınması gereken konulardandır.

Çalışma sonucunda incelenen dört ülkenin kamu yönetimi yapılarında Sovyet mirasının etkilerinin görüldüğü, her ne kadar bağımsızlık sonrası süreçte piyasa ekonomisine geçiş amacıyla reformlar gerçekleştirilmiş olsa da merkezîyetçi yönetim anlayışının devam ettiği tespit edilmektedir. Bu kapsamda özellikle yerel yönetimlerin güçlenmesi ve demokratikleşme amacı doğrultusunda reformlar gerçekleştirilmiş olmasına rağmen yerel yönetimlere yetki devrinin sınırlı kaldığı, yerel yöneticilerin görev başına gelmesinde birçok kademe atama usulünün benimsendiği gözlemlenmektedir.

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın Sovyetler döneminden kalan güçlü, merkezîyetçi devlet anlayışını terk ederek yerinden yönetime ağırlık vermelerinin henüz gerçekleşmediği ve bu geçişin zaman alacağı anlaşılmaktadır. Bu geçiş sürecinde, Türk dünyası ülkelerini bir araya getirme vizyonu ile kurulan TDT'nin önemli bir rol oynayabileceği değerlendirilmektedir. Gelecekte, Teşkilat'ın kurucu üyesi beş ülkenin iş birliği sayesinde elde edilen kazanımların belirginleşmesi, Türk dünyası içindeki diğer ülkeleri de Teşkilat'a üye olmaya sevk edebilir. Bu takdirde, TDT'nin yol göstericiliğinde, Türk kültürü ve gelenekleriyle evrensel yönetim ilkelerinin harmanlandığı bir Türk yönetim geleneği oluşması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akmatali-Uulu, T. (2020). Kırgızistan’da Yerel Demokrasi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Alimov, B. B. (2016). “The Peculiarities of Formation of the Structure of the Cabinet of Ministers of the Republic Of Uzbekistan”. *International Journal of Advanced Research*, 4(7), pp. 1543-1546.
- Aliyev, F. (2008). “From Stabilization to Marketization: The Political Economy of Reforms in Azerbaijan”. *Demokratizatsiya the Journal of Post-Soviet Democratization*, 16(2), pp. 163-182.
- Aliyev, S. (2018). State-Owned Oil Company Case Studies: SOCAR. *IRPN: Innovation & Entrepreneurship (Topic)*.
- Alkan, H. (2009). “Post-Soviet politics in Kyrgyzstan: between Centralism and Localism”. *Contemporary Politics*. 15(3), pp. 355-375.
- Ateş, H. (2022). Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı.
- Bishku, M. B. (2012). “Azerbaijan since Independence”. *Middle East Journal*, 66, pp. 369-370.
- Dadabaev, T. (2016). “Community Life, Memory and a Changing Nature of Mahalla Identity in Uzbekistan”. *Journal of Eurasian Studies*, 4(2), pp. 181-196.
- Demirelli, L. (2012). Azerbaycan Cumhuriyeti Kamu Yönetimi Örgütlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Engwall, J. (2022). “Kyrgyzstan's Poison Parliament”. *Journal of Democracy*, 33(1), pp. 55-69.
- Eroğlu, T. (2022). “Orta Asya Ülkeleri”. Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi (Editör: Hamza ATEŞ), Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı, ss. 471-489.
- Hanks, R. R. (2009). “Multi-vector politics and Kazakhstan's Emerging Role as a Geo-strategic Player in Central Asia”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(3), pp. 257-267.
- Hasanoğlu, M. (2014). “Azerbaycan”, Yönetmelik Yapı İncelemeleri, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı (Editörler: B. Aykaç, H. Altunok ve F. G. Gedikkaya), ss.145-162, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Heady, F. (2001). *Public Administration, A Comparative Perspective*. New York: Routledge.
- Henderson, K. (1995). Reinventing comparative public administration. *International Journal of Public Sector Management*, 8, 17-25.
- Huseynov, S. Z. (2023). “Organization of Local Self-Government in the Republic of Azerbaijan”. *Futurity Economics & Law*, 3(4), pp. 239-254.
- Kamrava, M. (2001). “State-building in Azerbaijan: The search for consolidation”. *Middle East Journal*, 55, pp. 216-236.
- Kanapyanov, T. (2018). “Role and place of the parliament of Kazakhstan in the System of Checks and Balances”. *Communist and Post-Communist Studies*, 51(1), pp. 81–87.
- Karcı, Ş. M. (2022). “Dünyadaki Kamu Yönetimi Gelenekleri”. Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi (Editör: Hamza ATEŞ), Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı, ss. 67-96.
- Khalilzada, Javadbay (2019) “Modernization and Social Change in Azerbaijan: Assessing the Transformation of Azerbaijan through the Theories of Modernity”. *New Middle Eastern Studies*, 9(2), pp. 167-188.

- Knill, C., Eckhard, S., & Grohs, S. (2016). Administrative Styles in the European Commission and the OSCE Secretariat: Striking Similarities Despite Different Organizational Settings. *Journal of European Public Policy*, 23, 1057 - 1076.
- LaPorte, J. (2016). Semi-Presidentialism in Azerbaijan. In Elgie, R., Moestrup, S. (Eds) *Semi-Presidentialism in the Caucasus and Central Asia*. London: Palgrave Macmillan.
- Nurumov, D. & Vashchanka, V. (2016). Constitutional Development of Independent Kazakhstan. In: Elgie, R., Moestrup, S. (Eds) *Semi-Presidentialism in the Caucasus and Central Asia*. Palgrave Macmillan: London.
- Özer, M. A. & Ortaq, B. (2024). “Özbekistan’ın Yönetim Sistemi, Personel Rejimi ve Kamu Hizmeti Reformları”. *Bilig*, 109, ss. 129-158.
- Öztop, S. (2023). “Liderliğin Kişisel Özellikleri Bağlamında Haydar Aliyev”, *Proceeding Book of 3rd International Congress of Azerbaijan’s Founder Heydar Aliyev on the 100th Anniversary of His Birth* (Editors: Gülzar İBRAHİMOVA & Merve KİDIRYUZ, Ankara: IKSAD Institute, pp. 301-311.
- Parlak, B. (2022). “Karşılaştırmalı Kamu Yönetiminin Gelişimi”, *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi* (Editör: Hamza Ateş), Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı, ss. 9-48.
- Republic of Kazakhstan, (2024). https://www.akorda.kz/en/republic_of_kazakhstan/kazakhstan (22.07.2024).
- Peters, B. G. (2021). *Administrative Traditions*. Oxford University Press.
- Tenizbaev, A. (2022). *Kırgızistan’ın Demokratikleşme Sürecinde Cumhurbaşkanlığı Kurumunda Yaşanan Değişim ve Dönüşümler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi - TÜRKPA, (2012). *Türk Cumhuriyetleri Anayasaları*, Ankara: TÜRKPA Yayınları.
- Zavalsız, Ş. & Ateş, H. (2022). “Bağımsızlık Sonrası Orta Asya’da Kamu Yönetimi: Kazakistan Örneğinde Yapı ve Reformlar”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22(2), ss. 515-547.
- Zhumashov, Y. (2023). “An Exploration of Vertical and Social Accountability in the Elected Tier of Local Government: Evidence from Kazakhstan”. *Journal of Eurasian Studies*, 14(2), 179-193

İklim Mülteciliğine Karşı Küresel Politika Geliştirme Araşışları: Sahra Altı Afrika Örneđi¹

Quest for Global Policy Development against Climate
Refugee Crisis: The Case of Sub-Saharan Africa

Sümeyye AÇIKGÖZ²

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 75-89
2024
DOI: 10.52539/mad.1479688
Received: 1 July 2024
Accepted: 04 September 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Özet

İklim değişikliğinin etkileri giderek artarken, iklim mülteciliğinin neden olduğu bölgesel ve küresel sorunlara karşı politika geliştirme çabaları da hız kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliğinin neden olduğu iklim mülteciliği krizine karşı küresel politika geliştirme çabalarını, özellikle Sahra Altı Afrika örneğinde ele almaktır. Sahra Altı Afrika, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarından en fazla etkilenen bölgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, bölgedeki iklim değişikliğinin doğrudan veya dolaylı olarak neden olduğu zorunlu göç hareketlerinin nedenlerini, etkilerini ve uluslararası toplumun bu soruna karşı politika geliştirme çabalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kuraklık, çölleşme ve aşırı hava olayları gibi faktörler, bölgenin ekosistemlerini ve tarımsal faaliyetlerini ciddi şekilde olumsuz etkilemektedir. Bu tür olumsuz durumlar, insanların yaşam alanlarını terk etmelerine neden olmakta ve iklim mülteciliği vakalarının artmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası toplumun Sahra Altı Afrika'daki iklim mülteciliği krizine yanıt olarak ortak politikalar geliştirmesi zorunlu olmaktadır. Bu politikaların öncelikle iklim değişikliğinin etkilerini azaltmayı ve bölgedeki toplulukları dayanıklı hale getirmeyi ve iklim mülteciliğini azaltmayı hedeflemesi gerekmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için su yönetimi projelerinin desteklenmesi, tarımın sürdürülebilir hale getirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi önem arz etmekte, temel politika önerisi olarak Sahra Altı Afrika kökenli iklim mültecilerine yönelik uluslararası koruma ve yardım mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sahra Altı Afrika, İklim krizi, İklim Mülteciliği

Abstract

As the impacts of climate change continue to escalate, efforts to develop policies to address the regional and global problems caused by climate migration are also gaining momentum. The aim of this study is to examine global policy development efforts in response to the climate migration crisis caused by climate change, with a particular focus on the Sub-Saharan Africa example. Sub-Saharan Africa stands out as one of the regions most affected by the adverse consequences of climate change. This study aims to analyze the causes, effects, and international community's policy development efforts to address the forced migration movements directly or indirectly caused by climate change in the region. Factors such as drought, desertification, and extreme weather events significantly undermine the region's ecosystems and agricultural activities. These adverse conditions lead people to abandon their habitats, resulting in an increase in climate migration cases. In this context, it is imperative for the international community to develop common policies in response to the climate migration crisis in Sub-Saharan Africa. These policies should primarily aim to mitigate the effects of climate change, build resilience among communities in the region, and reduce climate migration. Supporting water management projects, promoting sustainable agriculture, and encouraging renewable energy sources are crucial to achieving these objectives. As a fundamental policy proposal, there is a highlighted necessity to strengthen international protection and assistance mechanisms for climate migrants originating from Sub-Saharan Africa.

Key Words: Sub-Saharan Africa, Climate Crisis, Climate Migration.

¹ Bu makale, yazarın İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda devam eden doktora tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, e-mail: sumeyyeacikgoz1@gmail.com ORCID: 0000-0002-7830-451X.

GİRİŞ

Göç, insanların bireysel veya toplu halde, ülke içerisinde veya uluslararası siyasi bir sınırdan geçmek suretiyle yer değiştirmesi ve yeni bir yerleşim yerine gitmesi anlamına gelmektedir. Bu hareketin nedeni veya mesafesi önemli olmaksızın, insanların her türlü mekânsal değişimini içeren geniş bir kavramdır (Ekşi, 2016: 24). Bir kişinin doğduğu yerden ayrılıp başka bir yere yerleşmesini, farklı coğrafi bölgelere taşınmayı veya uzun süreli bir yer değişikliğini de ifade eder (Yılmaz ve Navruz, 2019: 257). Göç, insanların yaşamlarını etkileyen çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir; bunlar ekonomik, sosyal, siyasi, çevresel veya kişisel nedenler olabilmektedir. Göç, insanlık tarihi boyunca önemli bir fenomen olmuştur ve toplumlar arası etkileşimi, kültürel çeşitliliği ve demografik yapıyı etkilemiştir (Martin, 2009: 358).

İnsanlar, tarihsel süreçte devamlı hareket halinde olmuşlardır. Göç olarak tanımlanabilecek bu hareketlilik, genelde ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal sebeplerle açıklanırken, çevresel faktörler de göç olaylarında önemli bir rol oynamaktadır. Göç, doğal çevredeki değişimler ve çevresel tahribat gibi faktörlerden de kaynaklanabilmektedir. Örneğin, bir bölgedeki doğal kaynakların azalması, iklim değişikliklerinin yol açtığı mevsimsel değişimler veya tarımsal verimlilikteki düşüş, insanları daha yaşanabilir bölgelere göç etmeye zorlayabilmektedir (Yılmaz ve Navruz, 2019: 257). Doğal çevredeki değişikliklerin, yaşam koşullarını olumsuz etkileyerek insanları göç etmeye ittiği birçok örnek vardır. Su kaynaklarının sınırlı olması, tarım alanlarının verimsizleşmesi, çölleşme gibi çevresel sorunlar nedeniyle göçler yaşanabilmektedir. Ayrıca, doğal afetlerin sıklığı veya şiddeti de göçü tetikleyen etkenler arasında sayılmaktadır. Örneğin, sık sık meydana gelen seller, kasırgalar veya kuraklık gibi doğa olayları, insanları evlerini terk etmeye zorlayabilmekte ve daha güvenli bölgelere yerleşmelerini gerektirebilmektedir (Williams, 2008: 507). Çernobil ve Fukushima gibi insan kaynaklı doğal felaketlerin etkisinin uzun yıllar sürdüğü ve bu nedenle bu bölgelerdeki yaşam alanlarının boşaltıldığı bilinmektedir. Benzer olarak, iklim değişiklikleri sebebiyle oluşan çevresel sorunlar da belirli coğrafi alanlarda yaşamı zorlaştırmakta ve insanların göç etmelerine yol açmaktadır.

Brown (2008: 21), iklim değişikliklerine bağlı insan hareketliliğinin tarih boyunca var olduğunu belirtmektedir. Arkeolojik bulgular, insan yerleşim kalıplarının iklim değişikliklerine bağlı olarak şekillendiğini de göstermektedir (Brown, 2008: 21). Ayrıca, ilk büyük kentsel toplumların oluşumunun, iklimsel ve çevresel değişikliklerin etkisi altında olduğunu gösteren kanıtlar mevcuttur. Mezopotamya ve Mısır'ın karmaşık toplumları, insanların kurak bölgelerden nehir kıyılarına göç etmesiyle oluşması durumu örnek olarak verilebilir. İklim değişikliğinin etkisi altında yaşanan çevre göçü, genellikle iki temel kategoride incelenmektedir. Birincisi, geçici yer değiştirmedir. Bu durum, doğal afet gibi acil ve aniden gelişen durumlar sonucunda ortaya çıkmaktadır (Ekşi, 2016: 14). İnsanlar, yaşadıkları yerlerden afetlerin etkisi altında kalarak güvenli bölgelere tahliye edilmektedirler. Ancak, tehlike geçtikten sonra, genellikle evlerine geri dönmek üzere tahliyeleri yaşanmaktadır. Böyle geçici yer değiştirmeler, afet sonrası dönemdeki acil ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerçekleşmektedir (Ekşi, 2016: 14). Diğer bir kategori ise, daimî yer değiştirmedir. Bu durumda insanlar yaşadıkları yerlere tekrar dönmek üzere geride bırakmaktadırlar. Bu tür yer değiştirmeler, genellikle insan kaynaklı çevresel felaketler sonucunda meydana gelmektedir. Örneğin, baraj yapımı gibi altyapı projeleri nedeniyle, yerleşim bölgeleri sular altında kaldığı için birçok insan evlerinden uzaklaştırılmakta ve yeni yaşam alanları bulmak zorunda kalabilmektedirler. Üçüncü iklim mülteciliği türü ise, geçici veya daimî çevresel unsurlar sebebiyle yaşadığı yerden ayrılarak, yaşam koşullarının daha iyi olduğu görülen ülkelere yerleşebilmek için ülkesinden ayrılma biçiminde gerçekleşmektedir. Bu tür durumlarda insanlar, çevresel etkenlerle birlikte sosyal, ekonomik, siyasi veya politik faktörlerden de etkilenebilmektedir (Williams, 2008: 506). Örneğin, iklim değişikliği nedeniyle tarımsal verimlilikteki düşüş, su kaynaklarının azalması veya doğal afetler gibi çevresel sorunlar, insanların yaşadıkları yerlerde geçimlerini sağlamalarını zorlaştırabilmektedir. Bu durumda, bireyler yeni bir gelecek arayışıyla ülkelerini terk ederek, hayat standartlarının iyi olduğu görülen ülkelere göç edebilirler. Bu göçler,

genellikle kalıcı olmakta ve insanların yeni yerleştikleri ülkelerde yeni bir yaşam kurmalarını gerektirmektedir (Williams, 2008: 506).

İklim mültecileri, göç ettikleri süre ve göç nedenine göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler arasında, geçici iklim mültecileri ve uzun dönem iklim mültecileri bulunmaktadır (Ekşi, 2016: 15; Williams, 2008: 507; Yücel, 2020: 45). Geçici iklim mültecileri, doğal afetler gibi acil durumlar nedeniyle yaşadıkları yerleri geçici olarak terk eden ve afetin etkileri geçtikten sonra eski yerlerine dönebilecekleri umuduyla başka bölgelere yerleşen insanları ifade eder. Uzun dönem iklim mültecileri ise, iklim değişikliği gibi uzun vadeli çevresel sorunlar nedeniyle yaşam alanlarını kalıcı olarak terk etmek zorunda kalan kişilerdir. Bu kişiler, genellikle yaşadıkları yerlerdeki çevresel bozulmanın geri dönülemez hale gelmesi sonucu başka bölgelerde uzun süreli yerleşim arayışına girerler. Ayrıca, bazı iklim mültecileri için bu göç süreci kalıcı hale gelir ve "daimi iklim mültecileri" olarak adlandırılan bu grup, yaşadıkları yerleri tamamen terk ederek yeni bir ülkede kalıcı olarak yerleşir (Yücel, 2020: 45). Bir diğer kategorileştirme ise, iklim mültecilerinin yaşadıkları olayın kaynağına göre yapılmaktadır. Bu bağlamda, insan kaynaklı felaketler ve doğal felaketler arasında ayırım yapılır. İnsan kaynaklı felaketler, örneğin büyük sanayi tesislerinde meydana gelen çevresel kirlilikler, iklim mültecilerinin göç etmelerine neden olabilirken; doğal felaketler ise, insan kontrolü dışındaki doğa olayları nedeniyle gerçekleşen göçleri ifade eder. Son olarak, iklim mültecileri, yaşadıkları ülkeden tamamen ayrılma kararı alıp almamalarına göre de iç göç veya dış göç olarak sınıflandırılabilir. İç göç durumunda, insanlar ülke sınırları içinde başka bir bölgeye yerleşirken, dış göç durumunda ise başka bir ülkeye yerleşmeyi tercih ederler (Williams, 2008: 507).

Bardsley ve Hugo (2010) tarafından yapılan bir araştırmada göç, iklim değişikliğine uyum sağlama ve çevresel tehlikelere tepki olarak ele alınmıştır. Göç kalıplarında yaşanan değişikliklerin, gerekli önlemler alınmadığı takdirde göç politikasını olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Bu çalışma, özellikle Tayland ve Nepal'deki iki ayrı doğa olayını merkeze alarak, göç modellerindeki önemli değişim noktalarını eleştirel bir şekilde inceleyerek, iklim değişikliğinin göçü nasıl etkileyebileceğini açıklamayı amaçlamaktadır. Yerel ve uluslararası göç politikaları, bu şekilde doğrusal olmadığı görülen göç eşiklerinin analizi ile şekillendirilebilmekte ve sosyal, ekonomik ve insani sonuçların maksimize edilmesi için etkin kaynaklar sağlanabilmektedir. Satır Reyhan ve Reyhan'ın (2016) çalışmasında ise, iklim değişikliğinin etki ve nedenleri tartışılmış, özellikle yaşanan sorunlar ve iklim değişikliğinin doğal ve sosyal sonuçları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, iklim değişiklikleri kuraklık, çölleşme, sel felaketleri doğal; iklim göçü ise sosyal sonuçlar olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, sorunun çözümü için küresel çözüm önerilerine ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir.

Yılmaz ve Navruz (2019) tarafından yapılan bir başka çalışmada, insanların yer değiştirme süreçlerinin birçok etkene bağlı olduğu ve bu etkenlerin başında çevresel faktörlerin geldiği belirtilmektedir. Özellikle 1980'li yılların ardından iklim değişikliği etkilerinin artmasıyla, farklı disiplinlerin bu konuyu incelediği vurgulanmaktadır. Yaşanan çevresel sorunlarla ortaya çıkan göç hareketlerine odaklanarak, iklim mültecileri gibi göç hukukunda yeni bir kavramın ortaya çıkması üzerinde durulmuştur. İklim mültecileri, Mültecilerin Hukuki Duruma İlişkin Cenevre Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmeyen ancak çevresel etkilerden etkilendiği görülen insanları ifade eder. Duran (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, iklim göçü yeni bir sosyo-ekolojik zorluk olarak ele alınmıştır. Bu araştırmada, iklim değişikliğinin göç teorisine yeni bir boyut kazandırması ve insanların kendi yaşam alanlarının bozulmasının neticesinde ortaya çıkan sonuçların irdelenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, küresel ve politik önlemlerin alınmasının gerekliliği üzerine önerilerde bulunmuştur. İklim değişikliği ve iklim kaynaklı gelişmeler üzerine Sahra Altı Afrika'dan Güney Afrika'ya kadar uzanan 35 ülkeyi detaylı bir şekilde inceleyen Bannor (2023) araştırmasında, üç ana sonuca ulaşmıştır. Başlangıçta, sıcaklık artışının tarımsal ekonomilere sahip ülkelerdeki dış göç üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Sonrasında, tarımsal katılım oranının gayri safi yurt içi hasıladaki paylarının, tarım odaklı ekonomilere sahip ülkelerdeki dış göçü etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak, bir ülkenin coğrafi konumu ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin, iklim değişikliğine bağlı uluslararası göç ilişkilerini nasıl etkilediğini belirlemiştir.

Bu bilgilerden hareketle iklim mülteciliğinin hem mültecinin kendisi hem de gittiği ülke açısından çeşitli sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Özellikle fayda/zarar açısından değerlendirildiğinde, nüfus hareketlerinin üzerine Lonergan'ın 1998'de yaptığı değerlendirme önemlidir. Lonergan'a göre, nüfus hareketleri algılanma biçimlerine göre iki yaklaşımla açıklanmaktadır. Neoklasik bakış açısı, nüfus merkezli değişimin olumlu ve doğal bir süreç olduğunu öne sürer. Buna göre, nüfus hareketleri, ekonomik fırsat arayışları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörler tarafından yönlendirilir. Bu da kaynakların daha verimli kullanılmasına ve genel refahın artmasına katkıda bulunur. Bu çerçevede, nüfus hareketlerini yöneten politikaların değişimin faydalı yönlerini teşvik etmesi gerektiği savunulmuştur. Bu yaklaşıma göre, nüfus hareketleri ekonomik büyüme ve gelişme için gereken kaynakların daha etkin bir şekilde dağıtılmasına katkıda bulunabilir. Yapısalcı bakış açısı, nüfus hareketlerini, güç ve fırsatlarda doğal olmayan dengesizlikler karşısında bir tepki şeklinde yorumlamaktadır. Bu bakış açısına göre, nüfus hareketleri, insanların daha iyi yaşam koşulları arama çabasından kaynaklanır. Bu çaba, ekonomik eşitsizlikler, siyasi istikrarsızlık, doğal afetler ve çatışmalar gibi faktörlerden tetiklenebilir. Bu perspektife göre, dengesiz kalkınmanın bir sonucu olarak nüfusun yer değiştirmesi ve mevcut yapıyı değiştirecek yeni politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (Lonergan, 1998: 7). Özetle bu durumdan etkilenen bireyler ve hükümetler için önemli bir sosyal ve politik zorluk oluşturmaktadır. Bu durum da iklim mülteciliğine karşı küresel anlamda politika geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu çalışmada Sahra Altı Afrika özelinde iklim mülteciliğine karşı küresel anlamda mevcut politikalar dikkate alınarak çözüm önerileri tartışılmıştır.

1. İKLİM MÜLTECİLİĞİ

İklim göçleri, genelde yeni ve gelecekte yaşanabilecek göç hareketlerinin potansiyel bir parçası şeklinde değerlendirilmektedir. Ancak, bu husustaki tartışmaların yeni olmadığı da belirtilmelidir. Çevresel faktörlerin, ilk sistemli göç tartışmaları ve teorilerinde önemli bir yeri vardır. 1889'da Ravenstein tarafından ifade edildiği gibi, zorlu iklim şartları insanların hareketliliğini önemli ölçüde etkilemiştir. Buna karşın, bu dönemde dahi, bu hareketliliğin bir tek faktörle değil, baskıcı ya da kötü yasalar, toplumsal baskı, ağır vergilendirme gibi bazı etkenlerle beraber ele alındığı aktarılmaktadır. Bu faktörler arasında en etkili olanının ekonomik faktörler olduğu görülmektedir (Ravenstein, 1889: 285). Tarımsal üretim için elverişli topraklar, ılıman iklim koşulları ve daha iyi yaşam şartlarının arayışı, birçok insanın kendi hedeflerine ulaşmak için doğal yaşam alanlarından başka yerlere yönelmesine sebep olmuştur. Ancak, bu göçlerin arkasındaki sebepler sadece iklimsel faktörlerle sınırlı olmayıp; sosyal, politik ve ekonomik unsurlar da göç kararlarını etkileyen önemli unsurlardır (Akbaş, 2018: 5160).

1.1. İklim Mülteciliğinin Neden ve Sonuçları

Günümüzde, göç hareketleri karmaşık bir hal almış durumdadır ve artan göç dalgalarının arkasında ekonomik, siyasi ve iklimsel faktörlerin bir araya gelmesi yatmaktadır. Ancak, çevresel bozulmalardan kaynaklı yaşanan göçler diğer göç türlerinden kavramsal ve hukuksal olarak farklılık göstermekte ve genellikle belirsizlik içermektedir. Bu tür göçler, iklim değişikliği, çevresel kirlilik, doğal afetler gibi çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Çevresel göçler, geleneksel göç modellerinden farklıdır çünkü genellikle tahmin edilemez ve anidir. Doğal afetler sonucunda insanlar hızla yer değiştirebilmekte ve bu durum, planlama ve hazırlık açısından zorluklar yaratabilmektedir (Ziya, 2012: 230). İngiltere'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunduğu iklim değişikliği belgesinde, meselenin güvenlik konularına potansiyel etki ve sonuçları şu şekilde ifade edilmektedir (United Kingdom, 2007):

- Sınır Anlaşmazlıkları: İklim değişikliği sebebiyle buzullardaki erime ve deniz seviyesindeki yükselme, ilerleyen dönemlerde sınır ve toprak anlaşmazlıklarını artıracaktır. Küçük ada

devletlerinin yok olması ve kıyı şeritlerinin değişmesi gibi fiziki değişimler, uluslararası barış ve güvenlik konularında önemli bir tehdit oluşturacaktır.

- Enerji Tedariki: İklim değişikliği, enerji tedarik güvenliği ve çatışma riskleri arasında kurulan ilişkiyi karmaşıklaştırabilir. Bazı lkeler, emisyonları azaltmak için enerji kaynaklarını değiştirirken, diğerleri ise iklim değişikliğinin fiziki etkileri nedeniyle enerji tedarik türlerini değiştirmek zorunda kalabilecektir.
- Diğer Kaynak Kıtlıkları: İklimlerde yaşanan değişiklikler, doğal kaynaklara erişimi de zorlaştırırken, ani değişimler kaynak kıtlığına ve çatışmalara neden olabilmektedir. Özellikle tatlı su kaynaklarının azalması, suya yönelik güvenlik endişelerini artıracaktır.
- Sosyal Gerilimler: İklim değişikliği, az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılmasını engelleyerek sosyal gerilimleri artırabilir ve eşişsizlikleri derinleştirecektir.
- İnsani Krizler: İklim değişiklikleri, ani hava olaylarına bağlı insani krizlerin yaşanmasına neden olabilir. Bu krizler, sınır aşan güvenlik meselelerini artırabilir ve hkmetleri sosyal etkilerle başa çıkmak zorunda bırakabilir.
- G: İklim değişikliği, yaşanılamaz hale gelen bölgelerden kentlere ve uluslararası alana gi artırabilir. G, nüfusu artırarak ve etnik yapıyı değiştirerek gerilimlere yol açabilir. Özellikle kaynak kıtlığı yaşanan bölgelerde güvenlik endişelerini artırabilir.

İklim mülteciliğinin oluşum sebepleri, savaş ve zulüm gibi baskı unsurlarından farklıdır. İklim mültecileri, ekolojik nedenlerden dolayı başka ülkelere göç ederler. Küresel ısınma, atmosferdeki sıcaklığın artmasına ve doğal dengenin değişmesine sebep olmaktadır. Bu durum, tarım alanlarında yaşanan sorunlarla birlikte gi tetiklemektedir. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporunda, küresel ısınmanın olumsuz etkileriyle ortaya çıkan, özellikle doğal afetler ve çevresel faktörler nedeniyle zorunlu glerin artacağı vurgulanmaktadır. IPCC'nin 2021 tarihli Altıncı Değerlendirme Raporu'na göre, 21. yüzyılın sonlarına doğru iklim değişikliği kaynaklı glerin önemli ölçüde artması beklenmektedir. (IPCC, 2021). Bu durumda, risk altında olan insan gruplarının korunması için önlemler alınmazsa, bu insanlar için g etmekten başka seçenek kalmayabileceği ifade edilmektedir (Brown, 2008: 11).

Hem akademik metinler hem de uluslararası kuruluşlar tarafından dikkat çekildiği gibi, İklim değişikliğini tetikleyen küresel ısınmanın g sorununu da tetikleyen küresel bir mesele olduğu ortadadır. Küresel ısınmanın insanları ge zorlamasının en temel nedeni, tarım alanlarında yaşanan sorunlar sebebiyle insanların başka mekanlara yerleşmek zorunda kalmasıdır. Tarım alanlarını kullanmayan insanların açlık sorunuyla karşılaşmamak için g etmek dışında çıkış yolu kalmamaktadır (Mutlu, İrdem ve re, 2015: 84). Küresel ısınmanın önümüzdeki yıllarda zorunlu insan hareketliliklerini artacağı en önemli bölgelerden biri de Sahra Altı Afrika'dır. Buradaki tarım arazilerinde yaşanacak kuraklık ve iklim değişikliğinin tarımı olumsuz etkilemesi, güvenlik sorunlarını da beraberinde getirecek, bölgedeki insanları göç etmeye zorlayacaktır. Halihazırda Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşanılan çatışma ve savaşların temel nedenlerinden biri, evre koşullarındaki bozulma ve bu bozulmanın kaynak kıtlığına yol açmasıdır. Çevresel koşulların bozulması ve azalan kaynaklar, savaşın patlak vermesine yol açmakta ve bölgedeki geleneksel yaşam tarzlarını tehdit ederek gi artırmaktadır. İklim değişikliğinin etkisiyle dünya genelinde su kaynaklarına ve temel gıda maddelerine erişim gibi konularda siyasi gerginlikler artmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik algısı, askeri ve siyasi boyutlardan ziyade çevresel boyutlarda önem kazanmaktadır (Mutlu vd., 2015: 96).

Doğal afetler de iklim değişikliğinin sonuçları arasındadır ve insanları göç etmeye zorlayabilmektedir. Özellikle sel baskınları, insanları yerlerinden edebilmektedir. Ayrıca, yanlış arazi kullanımı gibi faktörler de sel baskınlarına neden olmakta ve büyük zararlar doğurabilmektedir. 2013

yılında Hindistan'ın kuzeyindeki Uttarakhand eyaletinde meydana gelen sel felaketi, bölgeyi etkileyen en yıkıcı doğal afetlerden biri olmuştur. Muson yağmurlarının şiddetli ve beklenmedik şekilde artması sonucu meydana gelen sel felaketinde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş ve on binlerce kişi evsiz kalmıştır (Özmen, 2015: 29).

Sel felaketleri insanların hayatını derinden etkileyebilmektedir. Sel baskınlarının sık yaşandığı bölgelerde insanlar, genellikle iç göç olarak adlandırılan, ülke içinde daha güvenli bölgelere gitmek zorunda kalabilmektedirler. Sellerin insanların hayatını kaybetmelerine neden olmasına ek olarak, tarımsal alanlara ve hayvancılığa da zarar vererek geçim kaynaklarını ortadan kaldırdığı görülmektedir. Ayrıca, sel baskınları altyapı sistemlerini de tahrip etmekte, salgın hastalıkların yayılmasına yol açabilmekte ve ekonomik problemler doğabilmektedir. Doğal afetlerden kaynaklanan riskleri azaltmak için, insanlar devamlı olarak göç etmekte ve kendilerini güvence altına almaya çalışmaktadır. 2011'de yapılan bir çalışmada sel sonrası arama kurtarma ve iyileştirme çalışmalarının insan ve toplum üzerindeki uzun süreli etkileri incelenmiş, buna göre hanelerin % 10'unun sel nedeniyle göç ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, bu bölgelerden göç edenlerin % 57'si göç etme nedenlerinin sel felaketi olduğunu belirtmişlerdir. (Bilben, 2019: 339). Asya, Afrika ve Pasifik Okyanusu'ndaki ada devletlerinde ve kıyı bölgelerinde nüfus yoğunluğu yaşanan bölgelerde küresel ısınma nedeniyle su baskınlarının artması beklenmektedir. Küresel ısınmanın gelecekteki olumsuz etkilerine örnek olarak, Bangladeş'in Bhola adasının sular altında kalacağına ve 1,5 milyonluk nüfusun üçte birinin yerlerini terk etmesine, benzer olayların önümüzdeki on yıl içinde daha sık yaşanabileceğine dikkat çekilmektedir. Benzer şekilde, Asya, Afrika ve Ortadoğu'da artan sel, kuraklık ve deniz seviyelerinin yükselmesi gibi iklimsel olaylar, terör eylemleri ve iç savaşları da tetikleyerek toplu göç dalgalarına yol açabilecektir. Orta Afrika'daki Çad ve Nijer'deki kuraklık nedeniyle göç eden kişilerin bazılarının Nijerya'da bulunan Boko Haram terör örgütüne katılmalarını, küresel ısınmanın terör örgütlerine katılımı arttırdığı ve terörizmi artırmada önemli rol oynaması örnek olarak verilebilmektedir (Mutlu vd., 2015:97).

Kuraklık ve çölleşme, insanların göçe maruz kaldığı başka bir durumu oluşturmaktadır. Bu durumun da küresel ısınma artışlarının kontrol edilememesiyle ilişkilendirilebilir. İnsanlar, kuraklık ve verimsiz topraklarla karşı karşıya kaldıklarında göç etmek zorunda kalabilirler (Wodon, Liverani, Joseph vd., 2014: 9). Verimli toprakların aşırı kullanımı ve kötü yönetimi, "çölleşme" olarak adlandırılan süreci hızlandırmakta ve bu durum, ekolojik nedenlerle göç eden insanların sayısını artırmaktadır. Bu bağlamda, çölleşme, ekolojik göçlerin önemli bir nedeni olarak öne çıkmaktadır. Dünya nüfusunun % 75'ini barındıran Afrika ve Asya, çölleşmeyle mücadele edilen bölgelerin başında gelmektedir. Sahra'nın güneyindeki Afrika'da, özellikle kıyı bölgelerindeki çöllerin genişlemesi sonucunda milyonlarca insan, evlerini terk etmek durumunda kalmaktadır. 2006'da BM tarafından Tunus'ta düzenlenen Çölleşme Konferansı'nda, çölleşmenin 110 ülkedeki 1 milyar 200 milyon insanı dolaylı olarak tehdit ettiği ve doğrudan 250 milyon insanın hayatını riske soktuğu belirtilmiştir. Tahminlere göre, Sahra'nın güneyindeki Afrika'da 2020'ye kadar çölleşme etkisinden kaçınmak için 60 milyona yakın insanın Kuzey Afrika'ya ve Avrupa'ya doğru göç edeceği öngörülmektedir (Mutlu vd., 2015: 99).

Dünya Meteorolojik Örgütü'ne göre 2010'dan 2019'a kadar iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle her yıl ortalama 23,1 milyon insan yer değiştirmiştir (Kolmes, Kolmes, ve Lin, 2022: 8). Bu veriler, iklim değişikliğinin giderek artan etkilerini göstermektedir. Bu kapsamda, 2050'ye kadar yaklaşık olarak 200 milyon insanın yer değiştireceği tahmin edilmektedir (Merone ve Talt, 2018: 508). Bu büyük çaplı göç dalgası, iklim değişikliğinin etkilerinin daha da artacağını göstermektedir. Artan sıcaklık, sel, kuraklık ve deniz seviyesinde yükselme gibi iklim değişikliği etkileri, insanların yaşamış oldukları yerleri bırakmalarına sebebiyet vermektedir. Bu tahmin, uluslararası toplumun iklim krizi ile mücadelede daha etkin politikalar geliştirmesi, uyum sağlama önlemlerini güçlendirmesi ve bu etkilere maruz kalanların korunmasını sağlaması gerektiğini göstermektedir.

Özerdem ve Barlas (2021), iklim mülteciliği açısından deniz seviyesinin yükselmesinin en kritik olaylardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Artan sıcaklıkların etkisiyle buzulların ve buz tabakalarının

erimesi, okyanuslara daha fazla suyun karışmasına ve sonuç olarak deniz seviyesinin yükselmesine neden olduğu aktarılmıştır. İklim değişikliği nedeniyle 2040 ile 2060 yıllarının arasında, özellikle kıyı bölgelerinde önemli yer değiştirmelerin yaşanacağı belirtilmektedir. Bu kıyı bölgeleri, dünya kara yüzeyinin sadece %2'sini oluşturmasına karşın, dünya nüfusunun %10'unu barındırmaktadır (Bilici, 2021: 88). Kıyı bölgeleri, deniz seviyesindeki yükselme, erozyon, sıklışan fırtınalar ve diğer iklim değişikliği etkileri gibi faktörlere maruz kalma eğilimindedir. Bu durum, kıyı bölgelerinde yaşayan insanların yer değiştirmesi gerekliliğini artırabilir. Özellikle alçak ve kıyı bölgelerinde yaşayan insanlar, deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle sıklıkla sel riski altındadır. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda kıyı bölgelerinde yaşayan insanların iklim değişikliği etkilerinden kaçınmak için yer değiştirebileceği öngörülmektedir. Bu durum bu bireylerin ve ilgili ülkelerin adaptasyon ve g yönetimi stratejilerini güçlendirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Demirbilek, 2023: 501).

1.2. Sahra Altı Afrika İklim Gleri

vresel etki ve iklim değişikliklerinin neden olabileceği glerle ilgili yapılan araştırmalar genellikle Sahra Altı Afrika, Orta Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika gibi bölgelerin iklim değişikliklerinden en fazla etkilenebilecek yerler olacağını göstermektedir. Bu bölgelerin, iklim değişikliğinin sebep olduğu sel, kuraklık ve deniz seviyesi yükselmesi gibi çeşitli vresel etkilerden daha fazla etkilenebileceklerine araştırmacılar tarafından dikkat çekilmektedir (Borderon vd., 2019: 491). Afrika'da yarı kurak bölgelerin yaygınlığı, verimli arazilerin sınırlı olması ve nüfusun büyük bir kısmının tarım ekonomisine dayanması, bu bölgenin gelecekte iklim değişikliğinden daha çok etkilenebileceğine işaret edilmektedir. Araştırmalar, iklim değişikliğiyle birlikte yaşanabilecek kuraklık neticesinde Afrika bölgelerinden Avrupa'ya yoğun bir g dalgası olabileceğini öngörmektedir. Özellikle Dünya Bankası verilerine göre, bu g dalgasıyla 2050'ye kadar 38,5 milyon kişinin bu hareketlilikten etkileyebileceği tahmin edilmektedir (Girişken, 2023: 54).

Sahra Altı Afrika lkelerinden Nijer, kuraklık ve iş fırsatlarının kısıtlılığı sebebiyle yoğun göç vermektedir. Mevcut ekonomik, toplumsal ve siyasi zorluklarla mücadele eden Nijer, retim tabanlı bir ekonomiye geçişme konusunda zorlanmakta ve ülke içindeki kaoslar daha da derinleşmektedir. Bu nedenle, yerel halkın başka bölgelere yerleşme eğilimi göstermesi muhtemeldir. Afrika'da gelişmekte olan ve g alan bir ülkede ise altyapı ve toplumsal hizmetler üzerindeki baskı artmaktadır. Göçmenler arasında eğitim, sağlık ve diğer sosyal koşulların zorlaşmasıyla birlikte birçok bireysel ve toplumsal sorun ortaya çıkmakta, ülkenin ekonomik gelişiminde yavaşlama veya duraklama gözlemlenmektedir (Ilesanmi, 2012: 191).

Afrika'da grlen iklim değişiklikleri, bölgenin sosyal, ekonomik ve vresel dokusunu derinden etkilemektedir. Bu dönüşümler, bölgedeki insanlar kadar doğal kaynakları da büyük lde tehdit altına almakta, iklim değişiklikleri etkisiyle g hareketlerinde de ciddi artışlar dikkat çekmektedir. İklim değişikliğinin en dikkat çeken etkilerinden biri de kullanılabilir su kaynaklarındaki azalma veya yer değiştirmelerin olmasıdır. Yağış ve kuraklık değişimi sebebiyle, içilebilir su kaynaklarında ve tarımsal amaçlı su kaynaklarında azalmalar görülmektedir. Bu durum, insanların günlük hayatlarını derinden etkilemektedir. Tarım, Afrika'nın birçok bölgesinde insanların en önemli geçim kaynağıdır ve su kaynaklarının azalmasıyla birlikte verimlilik kaybı yaşanmaktadır. Azalan yağışlar ve artan kuraklık, tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte, bu durum da gıda güvencesizliği riskini artırmakta ve insanların geçim kaynaklarını tehlikeye sokmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği Afrika'nın doğal kaynakları üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olabilir. İklim krizi biyoçeşitlilik üzerinde de olumsuz etkiler yaratmakta, artan sıcaklık, habitatların kaybolmasına, bitki ve hayvan türlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bu karmaşık problem, ekosistemlerin dengesini bozarak, kıtanın su, toprak ve biyolojik çeşitlilik gibi hayati kaynaklarına zarar vermektedir. Biyoçeşitlilik kaybı, tarım, balıkçılık ve ormancılık gibi ekonomik faaliyetler bu durumdan doğrudan etkilenirken, aynı zamanda ekoturizm gibi önemli gelir kaynakları da bu olumsuzluklardan pay almaktadır (Girişken, 2023: 55).

Afrika'daki iklim değişikliğine bağlı göçlerin, kıtanın politik, kültürel, sosyo-ekonomik dokusuna zarar verdiği, kalkınma süreçlerini negatif etkilediği, insan ve halk sağlığını tehdit ettiği, yerel, bölgesel ve uluslararası güvenlik sorunları ortaya çıkardığı görülmektedir. İklim değişikliği, kuraklık, erozyon ve tarımsal verimlilikte düşüş gibi nedenlerle tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanlar geçim kaynaklarını kaybedebilmektedir. Su kaynaklarının azalması, içme ve sulama suyu kıtlığını doğurmakta, bu durum ise başta yerel ekonomiler olmak üzere, bölgedeki tüm insanların yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, doğal afetler, seller, fırtınalar, orman yangınları gibi afetlerden de yerel topluluklar zarar görmekte ve yaşam alanları tahrip olmakta ve böylece insanlar göçe zorlanmaktadır. Bu durum, kırsal bölgelerden şehirlere veya daha verimli bölgelere insan hareketliliğini teşvik etmektedir. Temel geçim kaynakları tarım, hayvancılık veya balıkçılık olan Afrika'dan göç eden insanlar, yeni göç ettikleri yerlerde uyum sorunlarıyla karşılaşabilmektedirler. Çoğunlukla alışıktıkları iş alanlarında çalışma imkânı bulmakta, büyük şehirlerin karmaşık çalışma koşullarına uyum sağlayamamaktadırlar. Bu tür sorunların sosyal çatışmalara yol açabileceği yönünde güvenlik endişeleri dile getirilmekte, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığı körüklemesi tehlikesine dikkat çekilmektedir (Yılmaz ve Navruz, 2019: 258).

Sera gazı kaynaklı iklim değişikliği küresel ölçekli bir sorun olup, etkileri sadece çok emisyon üreten ülkelerle sınırlı kalmayıp, tüm dünya ülkelerini ve halklarını yakından ilgilendirmektedir. Bazı durumlarda, sera gazı emisyonlarının daha az olduğu ülkeler, iklim değişikliğinin etkilerine daha çok maruz kalabilmektedir. İklim değişikliklerinden en fazla etkilenen bölgelerden Afrika'da yoğun göç hareketi yaşanmakta, ülkelerin ekonomik kalkınmaları ve altyapıları bu durumdan ciddi biçimde etkilenmektedir. Meydana gelen göçler, yeni yerleşim yerlerinin altyapısını yetersiz kalması neden olabilmekte ve ekonomik kaynaklarını zorlayabilmekte, toplumsal dengeleri bozabilmektedir (Çomak ve Çınar, 2022). Göçlerin etkisinin en fazla hissedildiği ülkelerden biri olan Nijer'e, iç ve dış göç kaynaklı büyük ekonomik sorunlar yaşamaktadır (Seki ve Bektaş, 2018).

Sonuç olarak, Afrika'da iklim değişiklikleri nedeniyle yaşam koşulları zorlaşan insanlar göçe zorlanmaktadır. Bir kısmı ülke içinde yer değiştirirken, bir kısmı komşu ülkelere geçmekte, bir kısmı ise kıtadan ayrılarak genellikle daha iyi yaşam koşullarına sahip Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Geleceğe yönelik projeksiyonlar, küresel ısınmanın bu şekilde devam etmesi durumunda 2050 yılına kadar Sahraaltı Afrika'da 17 ile 40 milyon arasında insanın, iklim değişikliğinin doğrudan ya da dolaylı etkileri nedeniyle göç etmek zorunda kalabileceğini öngörmektedir (OXFAM, 2023: 9). Afrika'dan Avrupa'ya göçlerin itici güçlerini, yani göçmenlerin temel motivasyonlarını başta sosyo-ekonomik koşullar oluştururken, aile bağları (öncü göçmenlerin bulunması) ve çevresel etkiler de göçün hedef ülkelerinin tespitinde önemli olmaktadır. Bunların yanı sıra, hedef ülkede konuşulan dil ve sömürgecilik geçmişi de göç rotalarının belirleyicileri arasındadır. Örneğin, Fransa'ya Mali, Senegal ve Burkina Faso gibi daha çok Fransızca konuşulan, yani geçmişte Fransa sömürgesi olan ülkelerden göçler yaşanmaktadır. Ancak, İngiltere'ye ise Gana ve Nijerya gibi İngilizce konuşulan ülkelere göç akını yaşanmaktadır. Afrika'dan Avrupa'ya çoğunlukla yasa dışı yollardan ulaşan göçmenler, riskli bir yolculuğu göze almakta ve binlerce kişi ise göç yolculuklarında hayatlarını kaybedebilmektedir. Avrupa'ya ulaştıktan sonra da göçmenleri yeni sorunlar beklemektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak iklim kaynaklı Afrikalı mülteciler, birçok Avrupa ülkesi tarafından ulusal çıkarlara tehdit olarak algılanmakta, daha sıkı sınır güvenliği ve göç politikalarının uygulanmasını gündeme getirmektedir (Çomak ve Çınar, 2022: 1). Bu bölümde anlatılmaya çalışıldığı üzere, Afrika'dan Avrupa'ya göçler, çok boyutlu ve karmaşık bir problem olarak karşımızda durmaktadır. İklim değişiklikleri, ekonomik zorluklar ve çatışmalar gibi faktörlerin etkisiyle artan göçler hem kaynak hem de hedef ülkeler için önemli sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu sebeple, dolaylı veya doğrudan iklim kaynaklı göçlerin yerel, bölgesel ve küresel olumsuz etkilerinin azaltılması için uluslararası iş birlikleri ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

2. İKLİM MÜLTECİLİĞİ SORUNLARI İÇİN GELİŞTİRİLEN KÜRESEL POLİTİKALAR

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ekosisteme olan etkileri giderek daha ciddi bir uluslararası sorun haline gelmekte, sorunla ilgili uluslararası tartiŐmalar ve çözümler de gündemden güne artmaktadır. Bu çerçevede 1988'de Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından kurulan Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. IPCC, iklim değişikliği ve olası etkileri konusunda dünya çapında bilimsel bir otorite olarak kabul edilmekte ve düzenli olarak değerlendirme raporları yayınlamaktadır. IPCC iklim değişikliği konusunda dünya çapındaki bilimsel araştırmaları değerlendirerek ve sentezleyerek politika yapıcılara ve uluslararası topluma rehberlik etmeyi amaçlayan bir bilimsel kuruluştur. Bu raporlar, her yıl gerçekteŐen Taraflar Konferansı'nda politika yapıcılar ve liderlere sunularak, iklim değişikliği ile ilgili alınması gereken politikaların belirlenmesine ve uygulanmasına rehberlik etmektedir. 1980'lerde, sera gazı emisyonlarının iklim değişikliğine neden olduğuna dair bilimsel yayınlar artmaya başlamıştır. Bu dönemde, küresel iklim değişikliği ile ilgili önemli araştırmalar yapılmış ve çeşitli bilim insanları iklim sistemi üzerindeki insan etkilerini incelemiŐlerdir. Bu zirvede, küresel iklim değişikliği sorunu ilk kez resmi olarak ele alınmış ve çözümlenmesi gereken bir sorun olarak nitelendirilmiŐtir (Kanlı ve Başköy, 2018: 27). Zirve sırasında, Hükümetler arası Müzakere Komitesi'nin hazırlamıŐ olduğu Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzaya açılmıŐtır. 1994 yılında yürürlüğe giren bu sözleŐme ilk etapta 154 ülke tarafından imzalanmış daha sonra imzacı ülkelerin sayısı 185'e ulaşmıştır. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), atmosferde biriken sera gazı miktarının zararlı etkilerini kontrol altında tutmayı ve küresel ısınmanın tehlikeli seviyelere ulaşmasını önlemeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, tüm taraf devletlerin sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik taahhütlerde bulunmaları ve uyum sağlamaları beklenmektedir (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Katılma Hakkında Karar, 2003).

Kyoto Protokolü, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin bir parçası olarak kabul edilmiş uluslararası bir anlaşmadır. Bu protokol, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltmayı hedeflemektedir. Protokol, Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda kabul edilmiş ve adını bu konferanstan almıştır. Kyoto Protokolü, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine göre belirli bir oranda azaltmalarını öngörmektedir. Bu azaltım taahhütleri, protokolün yürürlüğe girdiği 2008-2012 dönemi için belirlenen bir zaman diliminde gerçekteŐtirilmiŐtir (TürkeŐ, 2009: 101). Protokol, 16 Şubat 2005'de yürürlüğe girmiŐ ve 2006 yılının Aralık ayı itibarıyla toplam 169 ülke taraf olmuştur. Kyoto Protokolünü imzalamayan ülkeler arasında ABD ve Avustralya da bulunmaktadır. Öte yandan, Hindistan ve Çin gibi bazı ülkeler, protokole imza atmıŐ olsalar da protokole yer alan belirli hükümlere göre emisyonlarında herhangi bir azalmaya gitmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu hüküm, özellikle gelişme sürecindeki ülkelerin emisyonlarının gereksinimlerine göre artacağına dair bir düzenlemedir. Kyoto Protokolü, eleŐtirilere açık birkaç yönü bulunmaktadır. Bu yönlerden birisi, gelişmekte olan ülkelerin emisyonlarının kontrol edilmemesi ve azaltım yükümlülüğü altına alınmamasıdır. Bu durum, özellikle Çin ve Hindistan gibi hızla büyüyen ekonomilere sahip ülkelerin emisyonlarının artmasına izin vermektedir. 2002 yılına kadar olan dönemde küresel düzeyde sera gazı emisyonlarının büyük bir kısmı ABD, Hindistan ve Çin gibi büyük ekonomilere sahip ülkelere kaynaklanmaktaydı. Bu ülkeler, ekonomik büyüme ve sanayileŐme süreçlerinin yanı sıra nüfus artıŐı gibi faktörlerin de etkisiyle sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde artırmıŐlardır. Bu ülkeler arasında emisyon oranı en yüksek ülke protokole imza atmıŐ ABD olarak dikkat çekmektedir. Bazı ülkeler, sera gazı emisyonlarını azaltma çabalarının ekonomik maliyetleri olabileceğinden endiŐe etmekte, sera gazı emisyonlarını azaltmak için yapacakları yatırımların, üretim maliyetlerini artırabileceğini ve rekabet gücünü azaltabileceğini düşünmektedirler. Bu nedenle, emisyon azaltma önlemlerinin maliyetli olduğu, ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz etkileri olduğuna dair endişeler bulunmaktadır.

Bu nedenle, ABD başta olmak üzere bazı ülkeler, emisyon azaltma çabalarının ekonomik maliyetlerini dengelemek ve rekabet güçlerini korumak için iklim politikalarını uygulamakta tereddüt etmektedir (Özmen, 2009: 45).

Protokole taraf olan EK-I ülkeleri, gelişmiş ülkeleri temsil eder ve bu ülkelerin sorumlulukları arasında sera gazı salınımını azaltmak, karbon emisyonlarını kontrol altında tutmak, karbon emisyonlarını sınırlamak ve karbon emisyonlarını azaltmak için çeşitli politikalar ve önlemler almak bulunmaktadır. Bu ülkeler sera gazı emisyonlarını izlemek ve raporlamakla yükümlüdürler. EK-I ülkeleri arasında Almanya, ABD, AB ülkeleri, Kanada, Japonya gibi ekonomiler yer almaktadır. Bu ülkeler, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin hedeflerini yerine getirme sürecinde öncü bir rol oynamakta ve karbon salınımını azaltma konusunda liderlik etmektedirler. Bu ülkelerin sorumluluklarının yanında gelişme sürecindeki ülkelere iklim değişikliğiyle mücadele konusunda mali ve teknolojik destek sağlamak konusunda da görevlendirilmişlerdir. Bu ülkeler arasında Almanya, ABD, AB ülkeleri, Japonya, Kanada gibi ekonomiler de yer almaktadır. EK-2 ülkeleri, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadele etmelerini desteklemek amacıyla teknoloji transferi, finansal yardım ve diğer kaynakları sağlamakla yükümlüdürler. Bu durumun, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle başa çıkmak için kapasitelerini artırmalarına yardımcı olması ve küresel olarak adil bir iklim değişikliği mücadelesi sağlanmasına katkıda bulunması beklenmektedir (BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2004).

IPCC'nin Dördüncü Değerlendirme Raporu, Bali Müzakereleri'nde eleştirilmiş ve iklim değişikliğini önlemek için iklim sözleşmelerinin nasıl oluşturulacağını belirleyen Bali Yol Haritası üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. 2009 yılı başında göreve başlayan ve iklim değişikliği mücadelesine ılımlı yaklaştığı düşünülen Barack Obama'nın ABD Başkanı olmasıyla birlikte küresel iklim değişikliği anlaşmalarına yönelik umut verici bir hava oluşmuş olmakla birlikte, ekonomik nedenlerle Kopenhag Konferansı'na kadar herhangi bir anlaşmaya varmak mümkün olmamıştır. Aralık 2009'da devletler yeni bir uluslararası iklim sözleşmesi imzalamak üzere Kopenhag'da bir zirve düzenlemiştir. Yeni bir anlaşma yapılamamış olmasına rağmen, konferansta Kopenhag Uzlaşması imzalanmıştır. Söz konusu uzlaşma, küresel ölçekte sıcaklık artışlarını 2 dereceye ulaşılmaksızın durdurma hedeflerinin ilk defa belirtilen konferans olması sebebiyle sonraki dönemde yapılan çalışmalara da katkı sağladığı görülmektedir. İklim değişikliği ile küresel mücadele, 2009-2015 arasındaki dönemde düzenlenen çeşitli iklim konferansları ve zirve toplantıları tarafından şekillendirilmiştir. Özellikle 2015'de, Paris'te yapılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP21), bu hedefi gerçekleştirmek için küresel bir anlaşmanın sağlanması için bir araya gelen ülkeler önemli bir karara imza atmışlardır. Bu konferansta, ülkeler tarihlerinde ilk kez küresel ısınmayı 2 dereceye sınırlandırmayı ve mümkünse 1.5 derecede tutmayı hedefleyen bir anlaşma üzerinde anlaşmışlardır (Deliktaş, 2021: 311).

Paris Anlaşması, 2015 yılında Fransa'da 36 bin temsilci ve 15'ten fazla liderin katılımıyla düzenlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan anlaşma, küresel iklim politikaları konusunda yeni bir döneminin başlangıcı olmuştur. Paris Anlaşması, daha önce ABD'nin tamamen gönüllülüğüne dayanan bir anlaşma olmasına rağmen, Donald Trump'ın Kasım 2016 yılında ABD başkanı olduktan sonra bu atmosfer değişmiş, Trump'ın kararı ile ABD anlaşmadan çekilme kararı almıştır. Kasım 2016'da Marakeş'te Paris Anlaşması Taraflar Toplantısı düzenlenmiş ve Marakeş İklimimiz ve Sürdürülebilir Kalkınma Eylem Bildirisi, resmi olarak COP22 (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nın 22. oturumu) sırasında Fas'ta kabul edilmiştir. Bu bildiri, Paris Anlaşması'nın uygulanmasını hızlandırmayı ve güçlendirmeyi amaçlayan bir belge olarak kabul edilmiştir. Paris Anlaşması, ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini belirlemelerini ve düzenli olarak bu taahhütlerin uygulanmasını ve ilerlemesini gözden geçirmelerini öngörmektedir. Ülkeler, belirli aralıklarla Ulusal Belirlenmiş Katkılarını (NDC'ler) güncellemek ve uygulamakla yükümlüdürler. Ayrıca, ülkeler ulusal raporlar sunarak sera gazı emisyonları ve iklim değişikliğiyle mücadelede aldıkları önlemler hakkında bilgi paylaşmak zorundadırlar. Paris Anlaşması, Kyoto Protokolü'nden sonra bütün ülkelerin katılmasını sağlamak için yapılan

görüşmelerle ortaya çıkmıştır. BMİDÇS, 2015’de Paris’te 21. Taraflar Konferansında kabul edilmiş ve bu anlaşma, iklim değışikliğı sorununa tarafların tümünün katkı sağladığı bir anlaşma olarak 2020 sonrası için önemli bir çerçeve sunmuştur (Girişken, 2023: 62).

Avrupa Birliğı (AB), şimdiye kadar iklim mülteciliğı resmen tanımamış olmakla birlikte, zaman zaman konuyla ilgili artan endişeler ifade edilmekte, iklim değışikliğinden fazla etkilenen ülkelerden göçlere esneklik sağlanması hususu dile getirilmektedir. Apap’a (2019: 5) göre, AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker 2015’de, iklim değışikliğı ve göç hareketleri konusunda önemli bir konuşma yapmış, iklim değışikliğinin neden olduğı göçler ve iklim mültecileri açısından hızlı bir şekilde aksiyon alınmadığı takdirde, ciddi bir sorunun ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Bu nedenle, AB nezdinde iklim göçünün potansiyel olarak ciddi bir soruna dönüşebileceğinin kabul edildiğı söylenebilir. Bu durumun, AB’nin iklim değışikliğı ve neden olduğı göçler konusunda politika geliştirmesi ve iklim mültecilerine daha insani bir koruma sağlanması konusundaki beklentileri artırmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim mülteciliğı, iklim değışikliğı ve çevresel faktörlerin neden olduğı doğal afetler, deniz seviyesindeki yükselme, kuraklık, sel gibi etkenler sonucunda insanların kendi yaşadıkları bölgelerden göç etmek zorunda kaldığı durumu ifade etmektedir. Bu göçler, insanların yaşam alanlarının iklim değışikliğinin etkisi altında kalarak yaşanamaz hale gelmesi veya doğal afetlerin neden olduğı felaketler sonucu evlerini terk etmek zorunda kalmaları biçiminde gerçekleşmektedir. İklim mültecileri, yaşadıkları bölgelerdeki çevresel tehditlerin artması veya yaşam koşullarının bozulması sebebiyle göç etmek durumunda kalan insanlar olarak tanımlanmakta, bu kavram, iklim değışikliğinin insanlar üzerindeki doğrudan etkilerini ve bu etkilerin göç hareketleri üzerindeki yansımalarını vurgulamaktadır.

Sahra Altı Afrika, iklim değışikliğı etkilerinin yoğun olarak hissedildiğı bölgelerin başında gelmektedir. Bu bölgede, kuraklık, çölleşme, tarım alanlarının azalması gibi iklim değışikliğine bağlı olumsuzluklara çok sık rastlanmakta ve bu olumsuzluklar insanların yaşam alanlarını terk etmelerine ve iklim mülteciliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Afrika kıtası gibi iklim değışikliklerine karşı hassas bölgelerde, iklimin potansiyel olumsuz etkilerine karşı geliştirilen stratejilerin, iklim değışikliğinin neden olduğı insan hareketliliğinde dengeyi sağlamak için kritik öneme sahip olduğı açıktır. Bu bölgedeki iklim değışikliğıyle ilgili göçlerin yönetilmesi, ilgili paydaşların bir araya gelerek geleceğe dönük politikalar geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, Afrika’da gelecekte yaşanabilecek göç krizlerine karşı hazırlıklı olmak için, çevresel değışikliklerin göçü nasıl tetikleyebileceğı, hangi toplulukların daha hassas olduğı gibi konularda daha fazla saha çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırmalar, iklim kaynaklı insan hareketliliğı, bölgesel ve küresel göç yönetimi ve uluslararası sorunların çözümüne katkı sunacak ipuçları verebilecektir. Afrika’daki iklim değışikliğıyle ilgili araştırmaların artmasının, iklim kaynaklı sorunların çözümü için yeni stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasını kolaylaştırabilme potansiyeli bulunmaktadır. Bu nedenle, genelde iklim değışikliğinden olumsuz etkilenen bölgeler ve özellikle Sahra Altı Afrika bölgesine yönelik araştırma ve veri toplama projelerine daha fazla kaynak ayrılması gerekmektedir. İklim değışikliğinin insani krizlere neden olduğı bölgelere milyonlarca insan, yaşadığı ülkeyi, hatta kıtayı değıştirmeyi bir çözüm yolu olarak değerlendirmekte, ölümcül göç yolculuklarına çıkmayı göze alabilmektedir. Ancak uluslararası kuruluşlar, Afrika’da kaynaklı kitlesel iklim mülteci akınları senaryosuna karşı henüz etkili bir strateji ve program geliştirmemişlerdir. Küresel göç politikası paydaşlarının, muhtemel bir iklim değışikliğı senaryosunda ortaya çıkabilecek göç dalgalarının etkili bir şekilde yönetilmesi için kaynak ve hedef ülkelerde meydana gelebilecek toplumsal değişimi de dikkate almaları önem arz etmektedir.

Sahra Altı Afrika Bölgesini merkeze alarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel iklim değişikliklerinin neden olduğu insan hareketliliği ve mültecilik konusundaki bu betimsel çalışma sonucunda şu öneriler geliştirilmiştir:

- Sahra Altı Afrika'da iklim değişikliğine bağlı özellikle kuraklık ve çölleşme gibi olayların önceden tahmin edilebilmesi mümkündür. Bu nedenle, bölgede erken uyarı sistemlerinin kurulması ve güçlendirilmesi önemlidir. Bu sistemler, tehlike riski altındaki bölgelerde yaşayan insanları erkenden uyararak güvenli biçimde göç etmeleri için gerekli önlemleri almalarına yardımcı olabilir.
- Sahra Altı Afrika Bölgesi'nde yaşayan toplumlar için su kaynaklarının korunması, tarım arazilerinin verimliliğinin artırılması, alternatif geçim kaynaklarının geliştirilmesi, yeterli altyapı inşası ve sosyal destek programlarının hayata geçirilmesi önerilebilir.
- İklim mültecilerinin haklarının korunması ve refahlarının sağlanması için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde politika ve yasal düzenlemelerin yapılması son derece önemlidir. Bu çerçevede, iklim mültecilerine yönelik adil ve etkili koruma sağlanması için bir dizi önlem alınabilir:
  - Barınma: İklim mültecilerinin güvenli ve uygun barınma koşullarına erişimlerinin sağlanması için uzun vadeli ve kalıcı çözümler geliştirilmelidir.
  - Sağlık Hizmetleri: İklim mültecilerine, acil tıbbi müdahalelerden kronik hastalıkların tedavisine kadar, geniş bir yelpazede temel sağlık hizmetlerine erişim imkânı sağlanmalıdır.
  - Eğitim: İklim mültecisi çocukların eğitim hakkının korunması ve sağlanması gerekmektedir. Bu, geçici barınma alanlarında eğitim imkânlarının sağlanması ve yerleşik oldukları yerde okula devam etmelerinin teşvik edilmelidir.
  - İstihdam: İklim mültecilerinin ekonomik olarak güçlenmeleri için istihdam fırsatları yaratılmalı, yerel ekonomilere entegrasyonu teşvik eden politikalar uygulanmalıdır.
  - Hukuki Koruma: İklim mültecilerine yönelik hukuki koruma mekanizmaları oluşturulmalı ve temel insan hakları koruma altına alınmalıdır. Bu çerçevede, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki mülteci tanımı, mülteci ve sığınmacılara tanınan haklar, iklim mültecilerini de kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
- Sahra Altı Afrika'da yaşayan toplulukların iklim değişikliğine uyum sağlamalarını desteklemek için çeşitli adaptasyon programları geliştirilmelidir. Bu programlar, tarımsal faaliyetleri ve su yönetimini iyileştirmeyi, doğal afetlere dayanıklı altyapıların inşasını ve toplum tabanlı iklim değişikliği ile mücadele projelerini içermelidir.
- İklim mülteciliğinin olumsuz etkileri ile mücadelede bölgesel, ulusal ve uluslararası iş birliğinin artırılması önemlidir. Bu çerçevede, bilgi ve deneyim paylaşımı, finansal destek ve teknik yardım gibi alanlarda iş birliği yaygınlaştırılmalı, uluslararası hukuk çerçevesinde iklim mültecilerine yönelik koruma ve yardım mekanizmalarının oluşturulmalıdır.
- İklim mülteciliği konusunda toplumsal farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, ulusal ve uluslararası kamuoyunu iklim değişikliği ile ilgili riskler konusunda bilgilendirilmeli ve bu risklere karşı alınabilecek önlemler konusunda eğitilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, İ. (2018). İklim değişikliği ve iklim mültecileri: genel bir bakış, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(24), 5159-5172.
- Apap, J. (2019). The concept of climate refugee towards a possible definition. *European Parlimentary Service*, 621-893.
- Bannor, F. (2023), Interdependence between climate change and migration: Does agriculture, geography, and development level matter in sub-Saharan Africa?. *South African Journal of Economics*, 91(2), 139-269.
- Bardsley, K. D., ve Hugo, G. J. (2010). Migration and climate change: Examining thresholds of change to guide effective adaptation decision-making, *Popul Environ*, 32, 238-264.
- Bilben, M. S. (2019). Dünyadan örnekler ışığında iklim değişikliği kaynaklı göçleri anlamak. *Mediterranean Journal Of Humanities*, 11(2), 335-355.
- Bilici, İ. (2021). The relation between environmental change and environmental refugees: The case of Asia. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 82-94.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Katılmamız Hakkında Karar. (2003). T.C. Resmi Gazete (25266,21.10.2003).
- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (2004). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi / T.C. Dışışleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim Tarihi: 11.12. 2023).
- Borderon, M. (2019). Migration influenced by environmental change in Africa: A systematic review of empirical evidence, *Demographic Research*, 41(18), 491 544.
- Brown, O. (2008). *Migration and climate change*. Geneva: International Organization for Migration.
- Brown, O. (2008). Migration and climate change. IOM migration research series no.31. *International Organization for Migration, Geneva*, 7.
- Çomak, H., & Çınar, Y. (2022). Afrika'da iklimsel göçler ve sonuçları. *TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70109/afrikada_iklimsel_gocler_ve_sonuclari* (Erişim Tarihi: 15.08. 2023).
- Çomak, H., ve Çınar, H. Y. (2022). Afrika'da iklimsel göçler ve sonuçları. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70109/afrikada_iklimsel_gocler_ve_sonuclari, (Erişim Tarihi: 15.12. 2023).
- Deliktaş, A. (2021). Küresel iklim değişikliği konusuna Amerikan yaklaşımı. *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 309-322.
- Demirbilek, B. (2023). İklim krizi bağlamında çevresel göç sorunsalı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(31), 499-529.

- Duran, Ş. (2022). *Yeni bir sosyo-ekolojik sorun olarak iklim göçü*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durkavo, P., Gromilova, A., Kiss, B., & Plaku, M. (2012). *Climate refugees in the 21st century*. Regional Academy On The United Nation.
- Ekşi, N. (2016). İklim mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58.
- Girişken, M. (2023). *Küresel iklim değişikliğinin iklim mültecileri üzerine etkileri: Orta Afrika Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ilesanmi, A. O. (2012). Analysis of infrastructure development for sustainable housing in Lagos megacity, Nigeria, *Journal of Construction Project Management and Innovation*, 2(1), 190-207.
- Kanlı, D. D., & Başköy, D. (2018). Küreselleşme ve çevre sorunları bağlamında göç: iklim mültecileri. *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 21-39.
- Kolmes, S. A., Kolmes, S. K., & Lin, P-H. (2022). What lies ahead: how aid for climate refugees must focus on human rights and human health. *Environment*, 64(3), 7-16.
- Martin, S. (2009). Managing environmentally induced migration. In: *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*, IOM, Geneva, 353–384.
- Merone, L., & Talt, P. (2018). Climate refugees: is it time to legally acknowledge those displaced by climate disruption?. Australian and New Zealand. *Journal of Public Health*, 42(6), 508-5510.
- Mutlu, A., İrdem, İ., & Üre, B. (2015). Ekolojik mültecilik, *Memleket Siyaset Yönetimi Dergisi*, 10(13), 79-118.
- OXFAM (2023), *Unfair Share: Unequal Climate Finance To East Africa's Hunger Crisis*. <https://www.oxfam.org/en/unfair-share-unequal-climate-finance> (Erişim Tarihi: 20.11.2023).
- Özerdem, F. & Barlas B. (2021). Kopenhag okulu çerçevesinde 2020 ve sonrası dünya politikasının yeni sorunu: iklim değişikliği ve iklim göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 273-302.
- Özmen, M. T. (2009). Sera gazı-küresel ısınma ve Kyoto Protokolü. *İMO Dergisi*, 453(1), 42-46.
- Özmen, M. T. (2015). *Sel-taşkın Türkiye ve Antalya*. Antalya: Kutlu&Avcı Ofset.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration, *Journal of the Royal Statistical Society*, 52 (2), 241-301.
- Reyhan, A., ve Reyhan, H. (2016). Küresel ısınmanın nedenleri, sonuçları, çözümleri üzerine yeni değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim*, 11(26), 1-24.

- Seki, İ., ve Bektaş, B. (2018). Afrika'dan Avrupa'ya göçün belirleyicileri üzerine ampirik analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5, 181-189.
- Türkeş, M. (2006). Küresel iklimin geleceği ve Kyoto Protokolü. *Jeopolitik*, 29, 99-107.
- United Kingdom (2007). Energy, Security and Climate. United Nations Security Council Open Debate: UK Concept Paper.
- Williams, A. (2008). Turning the tide: recognizing climate change refugees in international law. *Law & Policy*, 30(4), 502-529.
- Wodon, Q., Liverani, A., Joseph, G., & Bougnoux, N. (2014). *Climate change and migratio: Evidence From The Middle East And North Africa*.
- Yılmaz, F. H., ve Navruz, M. (2019). Küresel iklim değişikliği, iklim mültecileri ve güvenlik. *Assam Uluslararası Hakemli Dergisi*, 13. *Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı*, 255-270.
- Yücel, G. (2020). İklim mültecilerinin Türkiye'deki hukuki statüsü. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 5(2), 43-62.
- Ziya, O. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *TBB Dergisi*, (99), 229-240.

“Çokkültürlülük Efsanesi”¹

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 90-93
2024

Received: 31 May 2024

Accepted: 26 August 2024

© The Author(s) 2024

For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Fatma Türkan ÖZIRMAK²

Günümüzde insanlar tarih sahnesinde hiç olmadıkları kadar birleşik ve ötekiyle bir aradalık içerisinde yaşamaktadır. Bu durum da toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerinde çeşitlilik sağlamaktadır. Küreselleşmenin yakından beslediği bu örüntünün gruplar ve toplumlar arasındaki benzerlikleri, farklılıkları, içsel ve dışsal öğeleri de kapsayacak bir zeminde, bir ortak paylaşım alanı tahsis ettiği düşünülür (Duman, 2009: 94). Farklılıkların kabul görmesini sağlayan anlayış ise farklı etnik figürlerin birlikteliğini içeren bir toplum tasarımı sunan çokkültürlülük söylemleriyle kendini bulmaktadır (Şan, 2005: 68). Fakat daha sonra ötekilik olgusunun Batı'nın ana figür olarak kabul edilmesiyle şekillenmesine evrilen yolda kültürün eşitlenmesi de yine Batılılaşma anlamında bir anlayışa hizmet etmeye başlamıştır. Çokkültürlü yaşam hayalinin ise aslında “öteki” ve “biz” ayrımını güçlendirdiği tartışılmaya başlanmıştır (Tekinalp, 2005: 78).

Prof. Dr. Aliye Çınar tarafından kaleme alınan “Çokkültürlülük Efsanesi” eseriyle de çokkültürlü söylem üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunulmaktadır. İlahiyat ve din felsefesi üzerine şekillenen eğitiminin yanı sıra yazarın, felsefe, din, toplum ekseninde derlediği çeşitli bildiri, makale ve kitapları da mevcuttur. Kitapla ilgili kurulabilecek en temel değerlendirme, yazarın çokkültürlülük alanında genelden özele felsefi bir tartışma sunarak okuyucuya bir paradigma kazandırma gayretinde olduğudur. Çokkültürlülük kavramı etrafında başlatılan tartışma okuyucuya yazarın kavrama ilişkin eleştirel, felsefi ve yorumsamacı görüşlerini sunduğu dört bölüm aracılığıyla farklı katmanlarıyla aktarılmıştır.

Yazarın çokkültürlülük yaklaşımı çokkültürlülüğe ilişkin Batı merkezli paradigmalardan ötesinde soncu bir örüntüde ele alınmaktadır. Çınar (2016) çokkültürlülüğü, kültürel çoğulculuğun tanınma meselesi olarak çevreleyen ve çağdaş bir yenilik, siyasi bir program olarak tanımlayan paradigmalardan (Doytcheva, 2005: 25) ötesinde çokkültürlülük bağlamında yükselen yapılanmaların ve anlayışların hayal kırıklığına uğramış ve geçerliliğini yitirmiş olduğu gerçeğini okuyucuya aktarmaya çalışmaktadır. Bu aktarım esnasında da çokkültürlülüğe ilişkin söylemlerin kendi içerisinde barındırdığı çelişkileri, çıkış noktasındaki başkalaşmış kaygıları ve tezahür ettiği sonuçları kendi perspektifi ışığında yorumladığı bir anlatı bulunmaktadır.

I. Bölümde çokkültürlülük kavramına kapsamlı bir giriş yapılmış, kavram çeşitli boyutlarıyla birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir. Boyutlardan ilki çokkültürlülüğün bir rasyonalizm semptomu olarak konumlandırılmasıyla aktarılmıştır. Bu indirgemeci yaklaşımı temellendiren öge ise çokkültürlülüğün aslında aklın ortak değer olarak şekillendirilmesiyle vuku bulan bir anlayış olduğuna

¹ Bu çalışma, Aliye Çınar'ın İstanbul Sentez yayınlarından 2016 yılında basılan (ISBN: 978-605-9922-44-9) kitabının incelemesidir.

² Araştırma Görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-mail: ftkavugudurmaz@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0408-5251

yönelik görüştür. Yazarın rasyonalizm temasında aktarmaya devam ettiği görüşlerde çokkültürlülük kavramı ile demokrasi ilişkisi ele alınmıştır. şüphesiz, çokkültürlülüğün siyasi bir yapılanma olarak kurgulanmasına demokrasi kalkanı birincil gerekliliktir. Demokrasi söyleminin yapıtaşlarından olan siyasi eşitlik kavramı taşıdığı farklı kimlikleri bir arada tutabilme politikasını güçlendirme telaşıyla çokkültürlü anlayışın yükselmesine katkı sağlamıştır. Kültürel çoğulculuk politikaları için gerekli bir diğer unsur ise toplumun açık toplum yapısına sahip olmasıdır. Yazarın açık toplum kavramsallaştırması konuya çokkültürlülük söyleminin de dahil olmasıyla “zorunlu olarak kırılğan ve kontrol edilemeyecek” (Çınar, 2016: 13) bir açıdan ele alınmıştır. Bu doğrultu pek tabii çokkültürlülüğün bir drama dönüştüğünü ve iflasının geldiğini vurgulamaktadır.

Çokkültürlülüğün sonunu getiren birçok dinamik bulunmaktadır. Fakat yazar tarafından da vurgulanan ilk durum “genelleme handikapı” olarak bildirilmiştir. Yazarın “Avrupalı Müslümanlar” olarak örnekleği olguda ortaya koyulan gerçek, Avrupalıların Araplar ve Türkleri önemli bir dini bağları olsun veya olmasın “Müslümanlar” kategorisinde toplamaları olarak gösterilmiştir. Bu tektipleştirmenin yönetim anlayışı ve toplum geneline de zuhur etmesiyle özellikle 11 Eylül olayından sonra oluşan algılar Müslümanları şiddet olgusuyla özdeşleştirmeye başlamıştır. Yazar 11 Eylül olayını, çokkültürlülük anlayışının varlık kazandığı açık toplum yapısının hem kırılğan hem de kontrol edilemeyecek boyutlarını desteklemek için pek çok yerde örnekleymiştir. Sonuç olarak küreselleşmeyle birlikte sınırlarını genişleten çokkültürlülük olgusu elde ettiği olumsuz sonuçlara binaen tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Bu savı destekleyecek şekilde kültürel çoğulculuğu desteklemek amacıyla atılan adımlar geri çekilmekle kalmamış, gruplar sıkı kontrollere tabi tutulmaya başlanmıştır (Çınar, 2016: 15).

Akışta yer alan bir diğer vurgu ise konunun geldiği yerle ilgili olarak Avrupa’daki Türklerin çokkültürlü uygulamaların öznesi konumuna yerleştirilerek değerlendirilmesidir. Konu bir kesiti itibariyle, Türklerin Hollanda düzleminde ele alınmasıyla işlenmiştir. Yazarın aktarımına göre, misafir işçi olarak Hollanda’ya göç eden birincil gruplarla başlayan süreç nihai formuyla hükümet tarafından kalıcı oldukları bilinen ve “Hollandalı Türkler” olarak değerlendirilmeye tabi tutulan “gettolar” olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Gettolaşma dinamiğini besleyen örüntüler sosyo-ekonomik statü belirleyicileri ve kolektif dayanışma ağına dayalı organizasyon biçimi olarak gösterilmiştir (Çınar, 2016: 21).

Yazarın okuyucuya kazandırmak istediği bir diğer bakış açısı ise kültürel görelilik kavramının ardındaki kurgudur. Mozaik ve köprü metaforlarıyla sunulan ve hoşgörü anlayışını yansıtan kültürel görelilik kavramının açıklanmasının ardından bu metaforların çözümlemesi aktarılmış, köprü olmanın aslında “birbirinden uzak birleşemez karalar olduğumuzu kabul etme”, mozaik olmanın “birbirinden keskin sınırlarla ayrılmış eşit ama farklı renkler olduğumuzu varsayma”, hoşgörülü olmanın ise “doğru olan tarafın yanlış olanı affetmesi, ona lütfen katlanması” gibi imalar taşıdığı ifade edilmiştir (Çınar, 2016: 25). Serimlemenin sonuç noktası ise kodlanan mesajlar aracılığıyla küresel anlamda bir ana ve öteki fiğür kurgusu gerçekteştirildiğidir. Günün sonunda ötekilik olgusu Batı’nın ana fiğür olarak belirlenmesiyle şekillenmekte, kültürel benzeşme yine Batılılaşmaya hizmet etmektedir.

Aydınlatılmak istenen bir başka husus “kozmpolitanizm” çerçevesinde gerçekteştirilmiştir. Dünya toplumu, ortak ahlak anlayışı gibi dinamikleri olan kozmpolitanizm kavramı genel anlamda yerel itkilerin yitirilmesiyle birey ve mekanların evrensel bir ortaklıkta sürdürülmesi amacını taşımaktadır. Fakat öngürülmeyen bir husus olarak, küreselleşme amacıyla yerel örüntülerin yitirilmesinin kişiyi kendi olamadığı için mutsuzluğa sürüklediği kaydedilmiştir. Toplum geneline boşluk, anlamsızlık, sıkıntı, kayıtsızlık olarak tezahür eden bu durum modernizmin bir sonucu olup “kitlesel nevrozu” doğurmuştur.

Kitabın II. bölümünü oluşturan “Sınıflandırmaya Direnç: Daha fazla Tanımlamayı Gerektirmez Mi?” başlıklı anlatımda sınıflandırma “kirlilik, murdarlık” gibi kuramlar üzerinden işlenerek başlatılmıştır. Bölüm genelinde felsefi bir anlatım hakimdir. İnsan, varlık, doğa, teoloji, tin kavramları etrafında

kuramsallaştırılan anlatımın aktarımının ardından kültürün önemli bir yapı taşı olarak “din” üzerinden şekillenen karşılaştırmalı tartışmalar sunulmuştur. Yazar modernizmle yükselen, tanrının egemenliğinin reddi; insan ve aklın egemenliğinin yükselişi döneminin de son dönemecinde olduğunu iletmektedir. Yazarın merceğinde artık beşeri ve kültürel sermayeyi koruma güncel kaygı olarak yükselmeye devam etmektedir ve öte tarafa atılan dinin yeniden önem kazanmaya başlayacağı bildirilmektedir. Hristiyanlık ve İslam düşüncesinin konumlanışının karşılaştırmalı sunumundaysa İslam düşüncesinin hiçbir zaman dini komple rafa kaldırmamış ve hassasiyetini yitirmemiş olmasına dikkat çekilerek bunun bir fırsat olarak muhafaza edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

III. bölüm olan “İdeoloji ve Çokkültürlülük” başlığı altında çeşitli düşünürlerin ileri sürdüğü “Varlık” ve “ideoloji” kavramları çerçevesinde modernizm eleştirisi gerçekleştirilmektedir. Marx, Hegel, Lukacs, Tillich, Huntington gibi düşünürlerin Varlık ve varlık-düşünce özdeşliğine ilişkin görüşleri ele alınmış, bu görüşlerin modernitede bulunduğu karşılıklar tartışılmıştır. Tartışmanın sonucunda gelinen noktada, düşünce-varlık özdeşliğinin bir yanılısamadan ibaret olduğu, aksi halde özdeş varlığın bilimle eşleştirilmesiyle yani ifşa olması durumunda onun belirleyiciliğinden söz edilemeyeceğini öne sürülmüştür. Yazar böylelikle “modernite projesinin kendiliğinden sonunun geldiğini” ifade etmektedir (Çınar, 2016: 89). Tartışmanın akışıyla uyumlu bir şekilde modern devletin şimdi ne yapacağı yani devamlılığının nasıl sağlanacağı da yine yazar tarafından değinilen hususlardandır. Yazar, Marx’ın devletin fikirlerin yayılmasıyla ayakta kalıp ideolojilerle sürdürülebileceği fikrini destekler şekilde, yeni bir dönüşüm olmadan farklı ideolojilerin hakimiyet kazanmasıyla mevcut yapının korunmasının devam ettirileceğini öngörmektedir. Yazarın kapsamına aldığı bir başka alan, eşitlik kavramı üzerine yapılandırılan düşüncedir. Eşitlik için örgütlenen devlet yetkesinin temel çabası, toplumun üretim dinamiğini etkin kılma gayesi olarak ifşa edilmiştir.

Yazarın eleştiri alanına dahil ettiği bir başka konu ise teknoloji ve teknoloji etrafında şekillenen ideolojidir. Yazar, teknikteki gelişmenin tefekkürün yitirilmesine, düşüncede tutulma yaşanmasına ve insanın kendi varoluşunu fikredememesine yol açtığını kaydetmektedir (Çınar, 2016:94). Bu da konformizmi tetikleyecek ve esasında toplumsal bir demansa kapı aralayacaktır. Yazar bu kapsamda kurduğu anlatısını modernizmin farkındalıklı dönüşümünün sunulduğu postmodernizm etrafında teyitleyerek, bu farkına varma durumunun da esasında bir başarısızlık itirafı barındırdığını vurgulamaktadır. Böylelikle ideolojinin çevrelediği sembollerin yavaş yavaş içi boşalmakta, geçmişe dönüş ve dipte kalan yığımlar muhatap alınmaya başlamaktadır.

IV. bölüm olan “İmgesel Düşünce ve Farklılık Algısı” başlığıyla birlikte yazar, ilk olarak insanın diğer varlıklardan ayırt edici en önemli özelliğinin sembolize etme yeteneği olduğunu vurgulayarak anlatısına başlamıştır. Sembol aynı zamanda insanın dünyayı algılama ve anlam üretme noktasında birincil önem arz etmektedir. Sembol kavramı konuya uygun şekilde yeniden tanımlanmış ve “bir şeyi diğer formda tasavvur etme, iki ögeyi bir araya getirme ve onları birbirine uydurma” şeklinde karmaşık bir süreç olarak okuyucuda düşünsel bir alan aralanmıştır. Bölüm genelinde “aşkın tecrübe”, “temel tecrübe” ve “anlam arayışı” kavramları modern aklın farklı görünüşleri oldukları gerçeklikleriyle birlikte aktarılmıştır. Sonuç olarak ise aklın ortak değer alındığı modern çağda edinimler de kültürel farklılıkları üst kültür semsiyesi altında değerlendirmeye gitmiş fakat bu anlayış somut hayata tezahür edememiştir. Bu alanda yükselen çokkültürlülük, kültürel çoğulculuk gibi söylemler de bitik düşmeye başlamıştır. Modern dünyada teknoloji ve bilimin sıkıca tutulup hislerin, iradenin öteki tarafa atılmasına yönelik eleştiri kültürel özgünlüklere verilen değer de dikkatleri toplamasına müsaade etmeye başlamıştır.

Kitap sonuna gelindiğinde yazarın, okuyucuya farklı bir perspektif kazandırma çabasının başarılı olduğu düşünülmektedir. Çokkültürlülük ekseninde başlatılan tartışma I. bölümde kavrama ilişkin gerçekçi ve kapsamlı bir girizgahın yapılmasının ardından diğer üç bölümde kavramın şekillenmesine zemin hazırlayan tarihsel süreç ve ideolojilerin felsefi bir boyutta okuyucuya aktarılmasını izlenmiştir. Her bir bölüm ile okuyucuya sunulmak istenen mesaj farklı alanlarda ele alınarak pekiştirilmiş, kültürel

çoğulculuğun dünü, bugünü, yarını, görünen ve görünmeyen boyutları yazarın düşünsel değirmeninde harmanlanarak eleştirel bir perspektifte okuyucuya sunulmuştur. Şüphesiz yazarın felsefe alanında almış olduğu eğitim ve birikim, bir yandan kurmakta olduğu fikirsel anlatımı güçlendirmiş, bir yandan da sıklıkla okuyucuyu düşünmeye ve sorgulamaya süreleyen kapalı bir anlatımı filizlendirmiştir. Kitabın, küreselleşme, kültürel çoğulculuk, ortak dünya tasavvuru gibi konulara eleştirel bir yaklaşım geliştirmek ve bunu yaparken de felsefi bir anlatımı tercih edecek okuyucular için önemli bir kaynak olduğu düşünülmektedir. Kitap genelinde felsefe ekseninde temellendirilen ifadelerle sıklıkla rastlandığı için bu anlamda birikimli olmanın okumayı daha anlaşılır ve akıcı kılacağı düşünüldüğü için kitabın ileri okumalar noktasında başvurulacak bir eser olarak tanımlanmasının daha uygun olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Çınar, Aliye (2016). Çokkültürlülük Efsanesi, İstanbul: Sentez Yayınları, 1. Baskı, ISBN: 978-605-9922-44-9
- Doytcheva, M., (2009) Çokkültürlülük, (Çev.) Akıncılar Onmuş T., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, M. Z. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük. Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 93-112.
- Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme, Milet ve Nihal, 3 (1-2), 67-114.
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. Journal of İstanbul Kültür University. 1,75-87